

ELM və HƏYAT

Azərbaycan
Milli Elmlər
Akademiyası

Elmi-populyar jurnal

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası - 80

**"Elm və həyat" jurnalının
XÜSUSİ BURAXILIŞI**

ISSN: 2710-0944 №1 (487), 2025

Jurnal 1961-ci ildən nəşr olunur

REDAKSIYA HEYƏTİ

BAŞ REDAKTOR

İsa Həbibbəyli - AMEA-nın prezidenti, akademik

BAŞ REDAKTORUN MÜAVİNİ

Ağahüseyn Şükürov - AMEA Rəyasət Heyəti aparatının İctimaiyyətlə əlaqələr, mətbuat və informasiya şöbəsinin müdiri, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

ÜZVLƏR

Anar Rzayev	- Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri, Xalq yazıçısı
Dilqəm Tağıyev	- AMEA-nın vitse-prezidenti, akademik
İbrahim Quliyev	- AMEA-nın vitse-prezidenti, akademik
Ömər Eldarov	- Akademik
Rasim Əliquliyev	- AMEA-nın vitse-prezidenti, akademik
İradə Hüseynova	- AMEA-nın vitse-prezidenti, akademik
Nərgiz Paşayeva	- AMEA-nın vitse-prezidenti, akademik
Tofiq Nağıyev	- AMEA-nın vitse-prezidenti, akademik
Gövhər Baxşəliyeva	- AMEA-nın vitse-prezidenti v.i.e., akademik
Arif Həşimov	- AMEA-nın akademik-katibi, akademik
Cəmil Əliyev	- AMEA Rəyasət Heyətinin üzvü, akademik
Əhliman Əmiraslanov	- Milli Məclisin Səhiyyə Komitəsinin sədri, akademik
İsmayıl Hacıyev	- AMEA-nın Naxçıvan Bölməsinin sədri, akademik
Fuad Əliyev	- AMEA-nın Gəncə Bölməsinin sədri, akademik
Fərhad Xəlilov	- Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının sədri, Xalq rəssamı
Firəngiz Əlizadə	- Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının sədri
Oktay Qasımov	- AMEA-nın müxbir üzvü

BEYNƏLXALQ HEYƏT

Se Fuçjan	- Çin İctimai Elmlər Akademiyasının prezidenti, akademik
Müzəffər Şəkər	- Türkiyə Elmlər Akademiyasının prezidenti, professor, doktor
Dərya Örs	- Türkiyə, Atatürk Mədəniyyət, Dil və Tarix Yüksək Qurumunun rəhbəri, professor
Şavkat Ayupov	- Özbəkistan Elmlər Akademiyasının prezidenti, akademik
Axılбек Kurişbayev	- Qazaxıstan Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti, akademik
Taliya Xabriyeva	- Rusiya Elmlər Akademiyası prezidentinin müavini, akademik
Nikolay Sokolovski	- Polşa Elmlər Akademiyasının Ədəbi Tədqiqatlar İnstitutunun professoru
Nikol Vasilyev	- Bolqarıstan Elmlər Akademiyası Arxeologiya İnstitutunun şöbə müdiri, akademik
Stefani Sini	- İtaliya (professor)

MƏSUL KATİB

Sərvan Kərimov - AMEA Rəyasət Heyəti aparatının İctimaiyyətlə əlaqələr, mətbuat və informasiya şöbəsinin Dövri nəşrlər sektorunun baş mütəxəssisi

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illiyinin qeyd edilməsi haqqında

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

2025-ci ildə ölkənin ali elmi təşkilatının - Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının təsis edilməsinin 80 ili tamam olur.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası yarandığı vaxtdan etibarən nailiyyətlərlə zəngin bir yol keçmiş, respublikanın elmi-intellektual potensialını milli sərvətə çevirən mərkəz kimi tanınmışdır. Akademiyanın ötən müddət ərzindəki səmərəli fəaliyyətinin əsasında elmin zamanın tələblərinə uyğun prioritet problemlərinin araşdırılması, ön müxtəlif elmi istiqamətlər üzrə yüksək hazırlıqlı kadrların yetişdirilməsi, elmi məktəblərin formalaşdırılması və nüfuzlu beynəlxalq elm qurumları ilə qarşılıqlı əlaqələrin genişləndirilməsi prinsipləri dayanmışdır. Bu gün də Akademiya elm sahəsində dövlət siyasətinin uğurla həyata keçirilməsində fəal iştirak edir, sosial-humanitar tədqiqatlarla cəmiyyətin yeni biliklərə yiyələnməsi və elmi-mədəni səviyyəsinin yüksəldilməsi işinə töhfələr verir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının ölkədə elmin inkişafı, bu sahədə fəaliyyətin təşkili və yüksəkixtisaslı kadrlar hazırlanmasında rolunu nəzərə alaraq **qərara alıram**:

1. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyi ilə birlikdə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illiyinə dair tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlham ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 18 mart 2025-ci il

*Elmlər Akademiyası Azərbaycan xalqının tarixi nailiyyəti-
dir. 1945-ci ildə bu akademi-
yanı yaradan alimlər çox bö-
yük şücaət göstərmişlər. Ötən
dövrə də bu akademiyanın çər-
çivəsində Azərbaycan elmi çox
inkişaf etmişdir. Əmin ola bi-
lərsiniz ki. Elmlər Akademiya-
sı da, institutlar da fəaliyyət
göstərəcəklər və biz buna im-
kan yaradacağıq. Azərbaycan
elmi inkişaf etməlidir.*

Heydər ƏLİYEV

*Mən çox istəyərdim ki, Azərbay-
can alimləri gələcəkdə də ölkə-
mizin hərtərəfli inkişafında da-
ha fəal rol oynasınlar. Çünki
ölkəmizin gələcəyi elmi poten-
sialın səviyyəsi ilə bilavasitə
bağlıdır. Hər bir ölkədə, o cüm-
lədən, Azərbaycanda inkişaf el-
min səviyyəsi ilə bağlıdır. Bu
gün yeni texnologiyalar əsridir.
O ölkələr ki, bu texnologiyala-
rın sahibidir, əlbəttə, onlar
dünya miqyasında öz maraqla-
rını daha böyük dərəcədə ifadə
edə bilirlər. Azərbaycan da o öl-
kələrin sırasında olmalıdır. Bu
gün biz iqtisadiyyatımızın yeni
modeli haqqında düşünürük.
Çox istərdim ki, alimlərimiz bu
işlərdə fəal iştirak etsinlər.*

İlham ƏLİYEV

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının təsisçiləri

Mirqasımov Mir Əsədulla Mir Ələsgər oğlu (1883-1958)

Əzizbəyov Şamil Əbdülrəhim oğlu (1906-1976)

Hüseynov Heydər Nəcəf oğlu (1908-1950)

Qaşqay Mirəli Seyidəli oğlu (1907-1977)

Məmmədəliyev Yusif Heydər oğlu (1905-1961)

Hacıbəyov Üzeyir Bəy Əbdülhüseyn oğlu (1885-1948)

Vəkilov Səməd Yusif oğlu (1906-1956)

Topçubaşov Mustafa Ağabəy oğlu (1895-1981)

Useynov Mikayıl Ələsgər oğlu (1905-1992)

Qrossheyms Aleksandr Alfonsoviç (1888-1948)

Əlizadə Ələsrəf Əbdülhüseyn oğlu (1911-1985)

İbrahimov Mirzə Əjdər oğlu (1911-1993)

Yesman İosif Qavriloviç (1868-1955)

Dadaşov Sadıq Ələkbər oğlu (1905-1946)

Şirokoqorov İvan İvanoviç (1869-1946)

İsa HƏBİBBƏYLİ
AMEA-nın prezidenti, akademik

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası İnkişaf mərhələləri və müasir dövr

Azərbaycanda elmin qədim tarixi və böyük ənənələri vardır. Bütün dövrlərdə ölkəmizdə xalqın milli-mənəvi təkamülündə və dövlətçiliyin inkişaf etdirilməsində elm, ədəbiyyat, ziyalı faktoru özünəməxsus rol oynamışdır. Çoxəsrlik tariximizdə Əbu Məhəmməd Həsən əl-Azəri, Əhməd ibn İbrahim Bərdəi, Əbdülhəsən Bəhmənyar Azərbaycani, Xətib Təbrizi, İbrahim Gəncəvi, Kəmaləddin Tiflisi, Əbdulqadir Marağayi, Şihabəddin Sührəvərdi, Məhəmməd Hinduşah Naxçıvani, Hacı Zeynalabdin Şirvani və başqaları kimi adlı-sanlı alimlərin xidmətləri silinməz izlər buraxmışdır. Hələ orta əsrlərin əvvəllərində Təbrizdə yaradılmış Darüş-Şəfa Akademiyası, Nəsirəddin Tusinin Marağa Rəsədxanası, Əbülfəz Naxçıvaninin Gəncə Kitabxanası nəinki Azərbaycanda, bütün Şərqdə tanınmış və böyük nüfuz qazanmışdır.

Bütün bunlarla bərabər, çoxəsrlik zəngin ənənələrə malik olan Azərbaycan elmi XX əsrdə özünün təşkilatlanma dövrünə qədəm qoymuşdur. Bu mənada 2 noyabr 1923-cü ildə Azərbaycanı Tədqiq və Təəbbö Cəmiyyətinin yaradılması ilə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının ilkin təməli atılmışdır. Bundan sonra ölkəmizdə elmi tədqiqat işlərinin təşkili 1929-cu ildən fəaliyyətə başlayan Azərbaycan Dövlət Elmi-Tədqiqat İnstitutu vasitəsilə həyata keçirilmişdir. Bu dövr Azərbaycanda Akademik qurumun yaradılması üçün **başlanğıc mərhələdir**.

Az sonra, yəni 29 dekabr 1932-ci il tarixdə SSRİ Elmlər Akademiyası Zaqafqaziya Filialının Azərbaycan şöbəsinin təsis edilməsi ilə Azərbaycanda akademik statusda ilk elmi təşkilatın əsası qoyulmuşdur. SSRİ Elmlər Akademiyası Rəyasət Heyətinin 25 oktyabr 1935-ci il ta-

rixli qərarı ilə SSRİ EA Zaqafqaziya Filialının Azərbaycan şöbəsi 1935-ci ildə SSRİ Elmlər Akademiyasının Azərbaycan Filialına çevrilmiş, bununla müstəqil Akademiyanın yaradılmasına doğru mühüm addım atılmışdır. SSRİ Elmlər Akademiyası Zaqafqaziya Filialının Azərbaycan şöbəsinə akademik Frans Yuliyeviç Levenson-Lessinq, Ruhulla Axundov, SSRİ Elmlər Akademiyasının Azərbaycan Filialına isə 1937-1939-cu illərdə akademik İvan Mixayloviç Qubkin, sonra akademik S.S.Namyotkin, ən sonda isə professor Heydər Hüseynov rəhbərlik etmişlər. SSRİ Elmlər Akademiyası Zaqafqaziya Filialının Azərbaycan şöbəsinin və SSRİ Elmlər Akademiyası Azərbaycan Filialının fəaliyyət göstərdiyi illərdə respublikamızda elmi-tədqiqat müəssisələrinin təşkili sahəsində mühüm tədbirlər həyata keçirilmiş, yüksək ixtisaslı elmi

dərəcəli kadr potensialı formalaşdırılmış, beləliklə, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının təsis edilməsi üçün zəmin yaradılmışdır. Bütün bunlara görə, 1932-1945-ci illər ölkəmizdə Akademiya quruculuğunun **hazırlıq dövrü** adlandırıla bilər.

Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 27 mart 1945-ci il tarixli qərarı ilə Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası təsis olunmuş və Akademiyanın aşağıdakı tərkibdən ibarət ilk təsisçiləri müəyyən edilmişdir: Mir Əsədulla Mirqasımov, Şamil Əzizbəyov, Heydər Hüseynov, Yusif Məmmədəliyev, Mirəli Qaşqay, Üzeyir Hacıbəyov, Səməd Vurğun Vəkilov, Ələşrəf Əlizadə, Mustafa bəy Topçubaşov, Mikayıl Useynov, Aleksandr Alfonsoviç Qrossheym, İosif Qavriloviç Yesman, Mirzə İbrahimov, İvan İvanoviç Şirokoqorov, Sadıq Dadaşov.

Elmlər Akademiyasının ilk təsisçilərinin iştirakı ilə 31 mart 1945-ci il tarixdə keçirilmiş Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının ilk Ümumi Yığıncağında akademik Mir Əsədulla Mirqasımov AEA-nın prezidenti, akademik Şamil Əzizbəyov və akademik Heydər Hüseynov vitse-prezidentlər, akademik Mirəli Qaşqay aka-

demik-katib seçilmişlər. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyətinin 5 nəfərdən formalaşdırılmış ilk tərkibi Akademiyanın rəhbər vəzifələrinə seçilmiş alimlərdən və akademik Yusif Məmmədəliyevdən ibarət təşkil olunmuşdur. Ümumi Yığıncaq eyni zamanda 31 mart 1945-ci il tarixdə Elmlər Akademiyasının elmi bölmələrini yaratmış, onların rəhbərlərini seçmiş və tərkibini müəyyən etmişdir. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının ilk Nizamnaməsi qəbul olunmuşdur. Beləliklə, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının əsas dövlət elmi təşkilatı kimi fəaliyyətinin yeni mərhələsi başlanmışdır. Akademiyanın sonrakı inkişaf dövrləri üçün möhkəm təməl rolunu həyata keçirən bu dövr 1945-ci ildən 1969-cu ilə qədər davam etmişdir. Fundamental elmin inkişafında mühüm əhəmiyyətə malik olan həmin illər Elmlər Akademiyasının **yanarması, təşkilatlanması və formalaşması dövrü** hesab edilir.

Azərbaycan Elmlər Akademiyası ölkəmizdə təşkilatlanmaq baxımından böyük önəmi olan, qəbul edilmiş elmi qurumdur. XX əsrin ortalarında qısa müddət ərzində Elmlər Akademiyasının tərkibində elmi-tədqiqat institutlarının for-

malaşdırılması, onların maddi-texniki bazasının yaradılması, yüksək ixtisaslı elmi kadrların hazırlanması sahəsində genişmiqyaslı işlər aparılmışdır. Ölkəmizin sosial-iqtisadi inkişafında, cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrinin yəni qurulmasında və inkişafında Azərbaycan Elmlər Akademiyasında hazırlanmış elmtutumlu proqramların, irəli sürülmüş təşəbbüslərin və ideyaların özünəməxsus yeri və rolu olmuşdur. Ölkəmizdə azərbaycançılıq idellərini inkişaf etdirilməsində, Azərbaycan dilinin yaşadılması və zənginləşdirilməsində, təbii sərvətlərin aşkara çıxarılması və istifadə edilməsinin təşkilində, intellektual elmi potensialın, yeni elmi nəsilərin formalaşdırılmasında Azərbaycan Elmlər Akademiyası üzərinə düşən məsul vəzifələri yüksək məsuliyyətlə həyata keçirmişdir. İkinci Dünya Müharibəsində qələbənin qazanılmasında xüsusi əhəmiyyətə malik olan yüksək oktanlı benzinin kəşf edilməsi, dənizdən neft çıxarılması ideyasının meydana çıxması və Azərbaycan neftinin əfsanəsi olan Neft Daşlarının salınması Elmlər Akademiyasının adı və fəaliyyəti ilə üzvi surətdə bağlıdır. Azərbaycan alimlərinin tədqiqatları əsasında ölkəmiz yarımkeçiricilər fizikası üzrə əsas elmi mərkəz kimi qəbul

edilmişdir. Naftalan neftinin aşkara çıxarılması və bu əsasda ölkəmizdə beynəlxalq statusa malik müalicə-sağlamlıq kompleksinin qurulması da Akademiya elminin nailiyyətlərindəndir. Qobustan qayaüstü rəsmlərinin aşkara çıxarılması və tədqiq edilərək xalqımıza və dünyaya təqdim olunması da Azərbaycan Elmlər Akademiyasının xidmətidir. Azərbaycanın zəngin təbii sərvətlərinə, flora və faunasına, iqtisadi inkişafına və ədəbi-mədəni irsinə həsr edilmiş tədqiqatlarla Elmlər Akademiyası ölkəmizin hərtərəfli şəkildə inkişaf etdirilməsinə xidmət göstərmişdir. Xüsusən, respublikamızda neft-kimya sənayesinin qurulması, yeni neft-qaz yataqlarının kəşfi və istismarı, Xəzər dənizinin ekologiyası və geologiyası sahəsində aparılmış elmi tədqiqatlar respublikamızın inkişafında mühüm dəyişikliklərə səbəb olmuşdur.

Azərbaycan Elmlər Akademiyasının inkişafında xüsusi bir mərhələ olan 1969-1982-ci illər isə elm tariximizə o zaman Azərbaycan Sovet Respublikasına rəhbərlik etmiş görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin adı ilə bağlı olan mərhələ kimi daxil olmuşdur. Məhz bu mərhələdə Azərbaycan Elmlər Akademiyası hərtərəfli şəkildə inkişaf etdirilərək, keçmiş

SSRİ məkanında xüsusi nüfuz qazanmış, respublikamız keçmiş Sovetlər İttifaqı miqyasında və ondan kənarda mühüm elmi mərkəzlərdən biri kimi qəbul olunmuşdur. Azərbaycanda bir çox mühüm istiqamətlər üzrə elmi məktəblərin formalaşması, elmin ölkəmizin iqtisadi-mədəni həyatında rolunun artması, yeni elmi istiqamətlər üzrə elmi-tədqiqat müəssisələrinin yaradılması və inkişaf etdirilməsi bu tarixi mərhələdə qazanılmış əsas nailiyyətlərdir. Bu dövrdə Elmlər Akademiyası əsl Azərbaycanşünaslıq mərkəzi funksiyasını həyata keçirmiş, 1975-ci ildə "Xalqlar dostluğu" ordeninə layiq görülmüşdür.

Məhz bu dövrdə görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin apardığı məqsədyönlü siyasət nəticəsində Azərbaycanın elmi elitası formalaşmış, milli ziyalılıq cəmiyyətin aparıcı qüvvəsi səviyyəsinə yüksəldilmişdir. Azərbaycan alimlərinin istiqlalçılıq təşəbbüsləri də həmin dövrdə meydana çıxmışdır. Sovet Azərbaycanının rəhbəri Heydər Əliyevin vəsatəti və dəstəyi ilə mühüm elmi xidmətləri olan tanınmış alimlər də daxil olmaqla ölkəmizin yaradıcı şəxsiyyətlərinin keçmiş SSRİ-nin ən yüksək təltifi olan Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adına layiq görülməsi intibah dövrünün tarixi hadisəsidir. Eyni zamanda, milli istiqlalçılıq baxışlarına görə sovet dövlətinin ideoloji baryerlərini aşan ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinin, elm adamlarının mövcud real təhlükələrdən xilas edilməsi də Ulu Öndər Heydər Əliyevin həmin dövrdəki əvəzsiz tarixi xidmətidir. Məhz dövlət-ziyalı münasibətlərindəki bu qeyri-adi dəstək Azərbaycanda müxtəlif elm sahələrində elmi məktəblərin, son nəticədə isə elmi elitanın meydana çıxmasına səbəb olmuşdur. Bütün bunlara görə 1969-1982-ci illər Azərbaycan Sovet Respublikasının bütün sahələrində olduğu kimi, elm sahəsində, o cümlədən Elmlər Akademiyasında **intibah dövrü** olaraq elm tarixinə daxil olmuşdur.

Elmlər Akademiyasının tarixində 1983-1993-cü illər **tənəzzülə doğru meyil və böhran mərhələsi** adlandırılı bilər. Belə ki, 1983-1988-ci illərdə Elmlər Akademiyasında əvvəlki mərhələdə əldə edilmiş nailiyyətlərin tədricən aşağı enmə prosesləri yaşanmış, nəhayət, tənəzzül həddinə çatmışdır. Keçmiş Sovetlər İttifaqının hər yerində olduğu kimi, Azərbaycanda da 1988-ci ildən etibarən milli azadlıq hərəkatı dalğasının başlanması və 1989-1991-ci illərdə daha da genişlənməsi həmin tarixi mərhələdə cəmiyyət həyatının digər sahələri ilə birlikdə elmi mühitdə də ana fikir ictimai-siyasi proseslərə yönəldiyi üçün təşkilati qurum kimi Elmlər Akademiyasının fəaliyyəti diqqətdən kənarda qalmış və xeyli dərəcədə zəifləmişdir. Bundan sonrakı 1991-1993-cü illərdə isə o zamankı iqtidarın nümayəndələri tərəfindən Azərbaycan Elmlər Akademiyasının ləğv edilməsi, bağlanması haqqında bəyanatlar səsləndirilmiş, ölkəmizdən yaxın və uzaq xarici ölkələrə beyin axını genişlənməmiş, beləliklə, elmi mühitdə böhran dövrü aşkar müşahidə edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasında 3 oktyabr 1993-cü ildə keçirilmiş Prezident seçkilərində görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin siyasi hakimiyyətə gəlməsi ilə Akademiya da yenidən təşkilatlanma və Milli Elmlər Akademiyası quruculuğu mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Doğrudur, hələ Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Sədri kimi Heydər Əliyevin 21 sentyabr 1993-cü il tarixdə Elmlər Akademiyasında ölkə ziyalıları ilə görüşündə cəmiyyət həyatının bütün istiqamətlərində, o cümlədən də Elmlər Akademiyasında baş vermiş böhrandan çıxış yollarının müzakirə edilməsi və görkəmli dövlət xadiminin Akademiyanın xilas ediləcəyinə dair aşağıdakı qəti bəyanatları səsləndirməsi ilə bu akademik qurumun gələcək taleyinə işıq salınmışdır: "Mənə sədalar gəlir ki, Elmlər Akademiyasını bağlamaq istəyirlər, elm ocağına biganə münasibət var. Biz bunların hamısına son qoyacağıq. Hansı iqtisadiyyat olursa-olsun, elm inkişaf etməlidir. Elmlər Akademiyası Azərbaycan xalqının tarixi nailiyyətidir."

Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin 31 yanvar 1997-ci il tarixdə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının rəhbər heyəti, Akademiyanın həqiqi və müxbir üzvləri, görkəmli alimlərlə keçirdiyi tarixi görüş geniş mənada ölkə elminin, xüsusən də Elmlər Akademiyasının dövlət müstəqilliyi dövrünün tələblərinə doğru inkişaf etdirilməsində mühüm rol oynamışdır. Ulu Öndər Heydər Əliyevin həmin tarixi görüşdə elmi ictimaiyyətin diqqətinə çatdırdığı aşağıdakı fikirlər Elmlər Akademiyasının müstəqillik dövrünün prinsipləri əsasında yenidən formalaşdırılmasının yol xəritəsi konsepsiyasıdır: "İndi Azərbaycan müstəqil dövlətdir, Azərbaycan Elmlər Akademiyası dövlət Elmlər Akademiyasıdır. Bizim Akademiyamızın gərək strategiyası olsun. Bu strategiyanı da gərək siz respublikamızın həm elmi tədqiqat sahəsindəki imkanları əsasında qurasınız, həm də elmi tədqiqat işlərinin nəticəsinə görə respublikamıza lazım olan sahələri əhatə etməyə çalışsınız.

... Şübhəsiz ki, keçmişdə olan, bu gün üçün dəyərli təcrübədən istifadə etmək lazımdır... Amma keçmiş üsul-idarəni, metodları, qanun-qaydaları əsas götürüb, onları təkrar etmək düzgün deyil. Ona görə də indi Siz elmin inkişafı üçün Akademiyanın strategiyasını müəyyən edərkən, gərək işə bax, bu prinsiplər əsasında yanaşasınız".

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının Akademiyası quruculuğu üçün xüsusi mərhələ təşkil edən bu dövrdə həm yenidən təşkilatlanma və həm də Akademik qurumun hüquqi statusunun müəyyən edilməsi baxımından əhəmiyyətli tədbirlər həyata keçirilmişdir. İlk növbədə 20 aprel 1994-cü il tarixdə Akademiyanın Ümumi Yığıncağı "Azərbaycan Elmlər Akademiyasının inkişaf konsepsiyası"nı, yeni Nizamnaməsini, "Elmi-tədqiqat institutunun təşkili və fəaliyyətinin əsas istiqamətlərini" təsdiq etmişdir. Bundan başqa, Akademiyada mövcud sektorların və mərkəzlərin bazaları əsasında Mikrobiologiya İnstitutu, İnsan Hüquqları İnstitutu, Kimya Problemləri İnstitutu, Radiasiya Problemləri İnstitutu, İnformasiya Texnologiyalar İnstitutu

yaradılmışdır. AMEA-nın Naxçıvan Elmi Bölməsinin (2002), Gəncə Regional Elmi Mərkəzinin (1995) yaradılması, Şəki Zona Elmi Bazasına Şəki Regional Elmi Mərkəzi statusu verilməsi (1995) də yenidən təşkilatlanma dövrünün nailiyyətidir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 15 may 2001-ci il tarixli Sərəncamı ilə Elmlər Akademiyasına Milli Elmlər Akademiyası statusu verilməsi ilə ölkəmizdə müstəqillik dövrünün dövlət ali elmi təşkilatının formalaşdırılması işi başa çatdırılmışdır. Eyni zamanda, Heydər Əliyevin 4 yanvar 2003-cü ildə Milli Elmlər Akademiyasının yeni Nizamnaməsini təsdiq etməsi ilə müstəqil Azərbaycan Respublikasında akademiya quruculuğunun əsas istiqamətləri müəyyən edilmişdir. Beləliklə, 1993-2003-cü illər Akademiyanın tarixində **yenidən təşkilatlanma və Milli Elmlər Akademiyası quruculuğu mərhələsi** kimi xarakterizə olunur.

Milli Elmlər Akademiyası 2003-2022-ci illərdə **modernləşdirmə dövrünü** yaşamışdır. Bu tarixi mərhələdə Milli Elmlər Akademiyasında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizin yüksələn xətlə inkişafı proseslərinə uyğun olaraq, elm sahəsində islahatların aparılması ilə əlaqədar Dövlət Komissiyası yaradılmış (2008), Elmin inkişafı üzrə Milli Strategiya və Dövlət Proqramı (2009) qəbul edilmişdir. AMEA-nın Yüksək Texnologiyalar Parkının (2016), Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunun (2014), Neft və Qaz İnstitutunun (2015), Dendrologiya İnstitutunun (2014) yaradılması, Milli Ensiklopediya Mərkəzinin, Elektron Kitabxanasının yeni binalarının istifadəyə verilməsi (2014) Akademiyanın modernləşdirmə dövrünün əhəmiyyətli hadisələridir. AMEA-nın yeni Nizamnaməsinin 11 dekabr 2014-cü ildə təsdiq edilməsi ilə Akademiyada yenidənqurma tədbirlərinin həyata keçirilməsinə geniş meydan açılmış, innovasiya fəaliyyəti üçün hüquqi təminat əldə olunmuşdur. Azərbaycan Respublikasının

Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamları ilə Milli Elmlər Akademiyasının 60 illik və 70 illik yubileyləri qeyd olunmuş, dövlət rəhbərinin yubiley tədbirlərində etdiyi dərinməzmunlu nitqləri ilə elmin gələcək inkişafının məsul vəzifələri müəyyən edilmişdir. Bu baxımdan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Milli Elmlər Akademiyasının 70 illik yubileyi mərasimində bəyan etdiyi aşağıdakı fikirlər Azərbaycan elminin və o cümlədən Akademiyanın xidmətlərinin qiymətləndirilməsi ilə bərabər, müasir mərhələdəki əss vəzifələrini də qarşıya qoyur: "Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası ölkəmizin ümumi inkişafında fəal rol oynayır, alimlər öz elmi araşdırmalarını apararaq, ölkəmizin gələcək inkişaf dinamikasını sürətləndirirlər. Mən çox istəyirəm ki, Azərbaycan alimləri gələcəkdə də ölkəmizin hərtərəfli inkişafında daha fəal rol oynasınlar".

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin "Azərbaycanda elm və təhsil sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsinin bəzi məsələləri haqqında"kı 28 iyul 2022-ci il tarixli Sərəncamı əsasında ölkəmizdə elm sahəsində yeni tarixi mərhələyə start verilmişdir. Bu tarixi mərhələ Milli Elmlər Akademiyasının **yeniləşmə və islahatlar dövrü** kimi xarakterizə olunur. Milli Elmlər Akademiyasının tərkibindəki dəqiq-texniki və təbiət elmlərinə dair elmi tədqiqat institutlarının yeni yaradılmış Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin tərkibində yüksək texnologiyalar əsasında yenidən qurulması və elmin təhsillə in-

teqrasiyasının genişləndirilməsi prioritet istiqamət kimi müəyyən olunmuşdur. Milli Elmlər Akademiyasının tabeliyində fəaliyyət göstərən humanitar və ictimai elmləri əhatə edən elmi tədqiqat institutlarında isə ölkəmizin inkişaf strategiyasının və milli prioritetlərinin tələbləri işıqğında elmi tədqiqat fəaliyyətinin azərbaycançılıq ideyasına, milli-mənəvi dəyərlərin inkişaf etdirilməsinə, türk dünyasına daha geniş şəkildə inteqrasiya edilməsinə doğru inkişaf etdirilməsi diqqət mərkəzinə çəkilmişdir. Akademiya sistemində fəaliyyətini davam etdirən Respublika Seysmoloji Xidmət Mərkəzi də bu elm sahəsi üzrə beynəlxalq əlaqələrini möhkəmləndirməklə yanaşı, region dövlətlərinin və türk dünyasının elmi qurumları ilə daha geniş əlaqələrin qurulmasına üstünlük vermişdir. Eyni zamanda, həm Elm və Təhsil Nazirliyi sistemində və həm də Milli Elmlər Akademiyasında təmsil olunan elmi tədqiqat institutlarında IV Sənaye İnqilabının və ölkəmizdə yüksək səviyyədə təşkil olunmuş COP29-un çağırışları əsasında süni intellekt və rəqəmsal inkişaf, ağıllı sexnologiyalar və yaşıl transformasiyalarla əlaqədar yeni vəzifələrin həyata keçirilməsi ön mövqeyə çıxarılmışdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 3 noyabr 2023-cü il tarixdə təsdiq etdiyi Milli Elmlər Akademiyasının yeni Nizamnaməsi Akademiyada yeniləşmə proseslərinin və islahatların daha məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilməsinə hüquqi cəhətdən təminat verir və müasir dövrün tələbləri əsasında hərtərəfli inkişaf üçün geniş perspektivlər açır.

Hazırkı mərhələdə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında dövlətimizin elm siyasətinin uğurla həyata keçirilməsi üçün yeniləşdirmə prosesləri və islahatlar dönmədən davam etdirilir. Milli Elmlər Akademiyasında müstəqil Azərbaycan dövlətinin müasir inkişafı ilə əlaqədar məsələlərin: social-mədəni mühitin yenidən qurulması, Azərbaycançılıq konsepsiyasının, Qarabağa və Qərbi Azərbaycana Böyük Qayıdış siyasətinin elmi əsaslarının işlənilib hazırlanması, türk dünyası ilə integrasiya proseslərinin inkişaf etdirilməsi üçün məqsədyönlü tədqiqatlar aparılır, düşünülmüş tədbirlər icra olunur. Bu baxımdan Akademiyada çoxcildlik "Heydər Əliyev Ensiklopediyası" və "Qərbi Azərbaycan Ensiklopediyası"nın hazırlanması istiqamətində fəaliyyətə start verilməsi Milli Elmlər Akademiyasının müstəqillik dövrünün ictimai-siyasi xarakterli elmi layihələri kimi mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 10 yanvar 2024-cü il tarixdə yerli televiziya kanallarına verdiyi müsahibəsində irəli sürdüyü yeni tarixi dövrün milli ideyasının müəyyən edilməsi haqqında çağırışına cavab olaraq Milli Elmlər Akademiyasında keçirilmiş elmi müzakirələr akademik elmin müstəqil dövlətçiliyin daha da inkişaf etdirilməsi proseslərindəki fəal iştirakının əks-sədasıdır. Keçən ilin yanvar, aprel və iyun aylarında alimlərimizlə keçirilən müzakirələrdən sonra yeni tarixi dövrün ümummilli ideyasının aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilməsi Akademiya alimlərinin zaman

və müasirləşmə istiqamətindəki elmi baxışlarının ifadəsidir: Daha güclü Azərbaycan, türk dünyası ilə birlik və həmrəylik, dünya ölkələri ilə strateji tərəfdaşlıq və rəqəmsal inkişaf.

Eyni zamanda, Milli Elmlər Akademiyasında Azərbaycan elminin ideya-məzmun etibarilə də yeni tarixi dövrün çağırışlarına doğru istiqamətləndirilməsi sahəsində islahatyönlü tədbirlər həyata keçirilmişdir. Sovet dövründə istismarcı siniflər adlandırılaraq xalqımızı soykökdən ayırmaq üçün tətbiq edilmiş süni vahid sovet xalqı düşüncəsini aradan qaldırmaq məqsədilə ədəbi-tarixi şəxsiyyətlərə, uzun zaman qaçaq-quldur adlanırmış xalq qəhrəmanlarına yenidən qayıdış konsepsiyasının müəyyən edilməsi və həyata keçirilməsi Azərbaycan elminin müstəqil dövlətçilik və azərbaycançılıq istiqamətində inkişaf etdirilməsinə xidmət edir. Son illərdə Milli Elmlər Akademiyasında aparılmış və nəşr edilmiş tədqiqatlar əsasında Akademiyanın Heydər Əliyev tədqiqatları kitabxanasının, Nizami Gəncəvinaməsinin, Məhəmməd Füzuli kitabları silsiləsinin meydana çıxması ədəbi-tarixi şəxsiyyətlərə yenidən qayıdışın mühüm yekunlarındanandır. Eyni zamanda, A.Bakıxanov adına Tarix və Etnologiya İnstitutunda keçirilmiş I Şah İsmayıl Xətai beynəlxalq elmi konfransı, bu günlərdə Ağdam Şəhər İcra hakimiyyəti ilə birlikdə təşkil olunmuş "Qasım bəy Zakir və Qarabağ ədəbi-ictimai mühiti" konfransı, Fəlsəfə və sosiologiya İnstitutunun Akademiyanın qurucularından olan akademik Heydər Hüseynova həsr etdiyi elmi sessiya ədəbi-tarixi şəxsiyyətlərə

Qayıdış proseslərinin genişlənməkdə, davamlı bir prosesə çevrilməkdə olduğunu göstərir.

Türk dünyasının birliyi və həmrəyliyi prioritetliyi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin çağırışlarının işığında AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunda Türk xalqlarının fəlsəfi irsi və müasir fəlsəfəsi, Memarlıq və İncəsənət İnstitutunda Türk sənəti tarixi və mədəni irsi, Əlyazmalar İnstitutunda Türk əlyazmalarının tədqiqi şöbələri yaradılmış, Türkiyə Cümhuriyyətinin Cankırı Universiteti ilə birlikdə III Türkoloji Beynəlxalq Konqres keçirilmiş, materialları çap edilmişdir. Türk dünyasının təməl kitabı olan Mahmud Kaşqarının "Divani lüğət-it-türk" əsərinin Xəlid Səid Xocayev tərəfindən orijinalından tərcümə edilmiş nadir əlyazma nüsxəsinin 86 ildən sonra aşkar edilib, AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunda 3 cildə çap edilməsi və xüsusən 13 dekabr 2024-cü il tarixində UNESCO-nun Baş iqamətgahında Türk dünyası ölkələrinin türkoloq alimləri ilə birlikdə təqdimatının keçirilməsi Akademiyanın 80 illik tarixinin əlamətdar hadisələrindəndir.

Hazırda Türkiyə Elmlər Akademiyası ilə birlikdə Azərbaycan-Türkiyə ortaq proqramının, Qırğızıstan Elmlər Akademiyası ilə "Çingiz Aytmatov Ensiklopediyası"nın Azərbaycan cildi-

nin sözlüyü, "Alpamış" dastanının tərcüməsi üzərində iş aparılması, 3 cildlik "Türk xalqları ədəbiyyatı"nın hazırlanmasına başlanılması Akademiyanın Türk dünyası ailəsi ilə həmrəyliyi və əməkdaşlığının inkişaf etməkdə olduğunu göstərməkdədir. Bundan başqa, Akademiyada I Bakı Türkoloji Qurultayının 100 illiyinin keçirilməsinə də hazırlıq işlərinə başlanılmışdır.

Yeni tarixi dövrün tələblərinə uyğun olaraq bəşəri çağırışlara və ümummillə maraqlara xidmət edən elmi istiqamətlərin müəyyən edilməsi və həyata keçirilməsi, struktur bölmələrin fəaliyyətinin yeniləşdirilməsi sahəsində atılan addımlar Azərbaycan elminin ölkəmizdə yeni cəmiyyət quruculuğundakı rolunun daha da artırılmasına xidmət edir. Son illərdə Milli Elmlər Akademiyasının mərkəzi aparatında və müxtəlif elmi-tədqiqat institutlarında yaradılmış "Elektron Akademiya", "İnformasiya cəmiyyəti və rəqəmsal inkişaf fəlsəfəsi", "Qarabağ müharibəsinin tarixi və Böyük Qayıdış hərəkəti", "Xəzərin arxeologiyası", "Məhkəmə arxeologiyası", "Qərbi Azərbaycan tarixi", "Qərbi Azərbaycan folkloru", "Qərbi Azərbaycan və Qarabağ əlyazmalarının tədqiqi", "Toponimika", "Monitoring və linqvistik təhlil", "Türk sənəti tarixi və mədəni irsi", "Türk xalqlarının fəlsəfi fikri tarixi və müasir fəlsəfəsi", "Fəlsəfi-hüquqi

təlimlər və suverenlik fəlsəfəsi" və sair kimi müstəqillik dövrünün reallıqlarından doğan elmi-tədqiqat şöbələri xalqımızın milli maraqlarına, ölkəmizin dövlətçilik mənafelərinə və integrasiya proseslərinin genişləndirilməsinə doğru istiqamətləndirilmiş yeni tədbirlərdir.

Eyni zamanda, Milli Elmlər Akademiyasının elmi bölmələrinin fəaliyyət göstərdiyi Naxçıvan və Gəncədə, Akademiyanın elmi mərkəzlərinin mövcud olduğu Şəki, Lənkəran və Qubada da elmin inkişaf etdirilməsi üçün atılan yeni addımlar, yaradılmış təzə şöbələr, xüsusən, regional elmi mərkəzlərdə ilk dəfə olaraq "Elmi əsərlər" jurnalının təsis edilməsi Azərbaycan elminin Bakı əsas mərkəz olmaqla yanaşı, respublikanın bütün regionlarında da inkişaf etdirilməsinə təminat verir.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 20 fevral 2025-ci il tarixli Ümumi Yığıncağında Akademiyanın 2025-2030-cu illər üzrə İnkişaf Konsepsiyasının və Yol Xəritəsinin qəbul edilməsi isə akademik elmi yeni istiqamətlərə və hədəflərə doğru səfərbər edir.

Azərbaycan elminin beynəlxalq əlaqələrinin genişləndirilməsi istiqamətində də yeni dövrün tələblərinə uyğun məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirilməkdədir. Son illərdə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası ölkələrarası ikitərəf-

li əlaqələrdən beynəlxalq elmi təşkilatların bərabərhüquqlu üzvlüyü səviyyəsində fəaliyyətə doğru mühüm addımlar atmaqla dünya birliyində tanınan elmi quruma çevrilmişdir. Akademiyamızın dünyanın böyük akademik təşkilatları olan Beynəlxalq Elmi Şuranın, Akademiyalararası Beynəlxalq Tərəfdaşlıq Akademiyasının, Asiya Elmlər Akademiyaları və Elmi Cəmiyyətləri Assosiasiyasının səsvermə statusuna malik tam hüquqlu üzvü seçilməsi ilə elminizin beynəlxalq əlaqələrində yeni mərhələ başlanmışdır.

Milli Elmlər Akademiyasında elektron elm hərəkatının uğurla həyata keçirilməsi Azərbaycan elminin beynəlxalq elmi bazalarda özünəlayiq yer tutmasına, beynəlxalq reytinglərdə artan səviyyə üzrə təmsil olunmasına münasib şərait yaradır. Dünya akademiyaları sferasında anoloji olmayan "Elektron Akademiya" şöbəsinin yaradılması və fəaliyyətinin genişləndirilməsi Milli Elmlər Akademiyasında süni intellekt və rəqəmsal inkişaf üzrə geniş perspektivlər açılmışdır. Akademiyanın elmi jurnallarından bir neçəsinin Türkiyə Cümhuriyyətinin TÜBİTAK qurumunun Dərgi Park-Ulaqbim elmi jurnallar şəbəkəsinə daxil edilməsi, eyni zamanda ilk dəfə olaraq Milli Elmlər Akademiyasının elmi jurnallarının ölkə üzrə də Dərgi Park sisteminin

yaradılması elektron hərəkət dalğasında əldə edilmiş mühüm nəticələrdəndir. Akademiyada rəqəmsal inkişafın və süni intellektin tətbiqi, ağıllı texnologiyalardan, emmetrik göstəricilərdən və yaşıl transformasiyalardan istifadə istiqamətində həyata keçirilən genişmiqyaslı islahatlar elmimizin yeniləşmə yollarındakı nailiyyətlərindəndir. Milli Elmlər Akademiyasının "Elektron Akademiya" şəbəkəsinin əməkdaşları tərəfindən SUFİ Robot modelinin hazırlanması və elmi tədqiqat şəbəkəsinə cəlb edilməsi Milli Elmlər Akademiyasında süni intellekt və rəqəmsal inkişaf üzrə yeniləşmə proseslərinin elmi-texniki göstəricilərindəndir.

Ölkə elminin simasını və səviyyəsini müəyyən edən Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi və müxbir üzvləri xalqımızın və elmimizin milli iftixarı olan görkəmli elm xadimləridirlər. Azərbaycan elminin akademik korpusu ölkə elminin qızıl fondudur. Görkəmli Azərbaycan alimləri, o cümlədən də Azərbaycan Elmlər Akademiyasının həqiqi və müxbir üzvləri Azərbaycan xalqının milli elitasının nüvəsini təşkil edən seçilmiş zəka sahibləridir. Azərbaycan xalqının milli elitasının aparıcı qüvvəsi olan elmi

elita ölkəmizdə dövlətçilik təfəkkürünün, ümummilli düşüncənin və intellektual potensialın əsas daşıyıcıları və hərəkətverici qüvvəsidir. Azərbaycan xalqının beynəlxalq aləmdə tanınması və ölkəmizin dünyada təmsil edilməsində də Milli Elmlər Akademiyasının və elmi elitənin mühüm yeri və xidmətləri vardır. Respublikamızda 80 il ərzində meydana çıxmış əsas elmi ideyaların, ixtiraların, kəşflərin, səmərəli təkliflərin, yeni elmi konsepsiyaların və ümummilli ideyaların əsas müəllifləri sırasında Azərbaycan alimlərinin, xüsusən də Akademiyanın həqiqi və müxbir üzvlərinin mühüm xidmətləri olmuşdur. Məhz onların yorulmaz elmi fəaliyyətləri ilə Azərbaycanda elmi məktəblər yaranmış, bir neçə elmi nəsil yetişdirilmişdir. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının simaları elmdə fədakarlıq nümunəsi, vətənin tərəqqisinə, müstəqil dövlətçiliyinin inkişafına, xalqımızın ideya-mənəvi təkamülünə xidmət örnəkləridir. Azərbaycanda elmi məktəblər yaratmış, elmimizin sərhədlərini və üfüqlərini genişləndirmiş görkəmli elm xadimlərindən Mir Əsədulla Mirqasımov, Yusuf Məmmədəliyev, Musa Əliyev, Murtuza Nağıyev, Zəhid Xəlilov, Əş-

rəf Hüseynov, Azad Mirzəcanzadə, Cəlal Əliyev, Zərifə Əliyeva, Həsən Abdullayev, Abdulla Qarayev, Şamil Əzizbəyov, Heydər Hüseynov, Mirəli Qaşqay, Həsən Əliyev, Vahab Əliyev, Musa Rüstəmov, Musa Musayev, Ziya Bünyadov, Məmməd Arif Dadaşzadə, Həmid Araslı, Şəfahət Mehdiyev, Məmməd Cəfər Cəfərov, Məmmədəğa Şirəliyev, Feyzulla Qasımzadə, Firidun Köçərli, Həbibulla Şahtaxtinski, Abbas Zamanov, Validə Tutayuy, Xudu Məmmədov, Məhəmmədhüseyn Təhmasib, Budaq Budaqov, Teymur Bünyadov... və onlarla başqaları elm tariximizin şərəfli səhifələrini yaratmışlar.

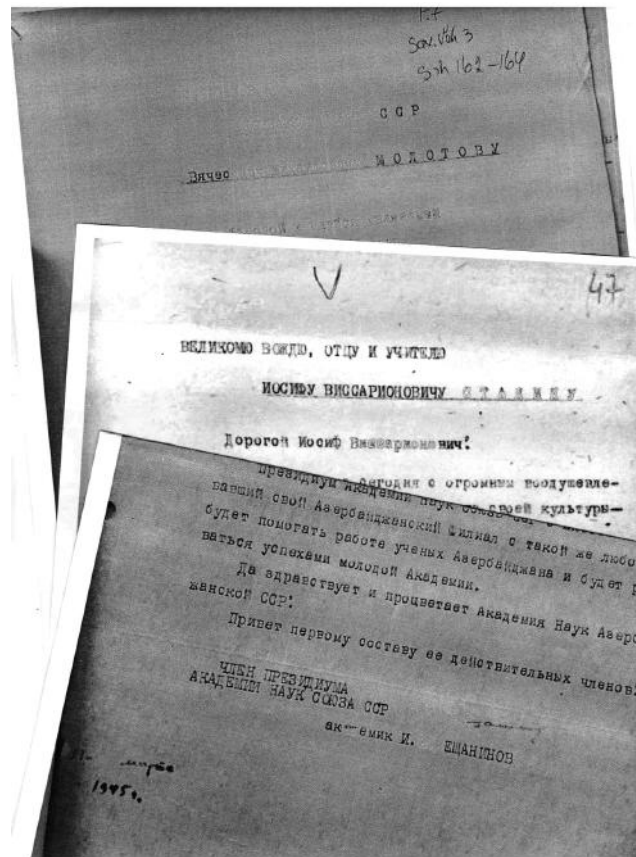
Bu gün də Milli Elmlər Akademiyası özünün akademik heyəti və yeni elmi nəsilləri ilə birlikdə Azərbaycan elminin əsas elmi mərkəzlərindən biri kimi fəaliyyətini uğurla davam etdirməkdə, müstəqil dövlətçiliyin inkişafı ilə əlaqədar çoxcəhətli funksiyaları həyata keçirməkdədir. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası - fundamental elmi tədqiqatların beşiyi, tətbiqi elmlərin hərəkətverici qüvvəsidir.

Milli Elmlər Akademiyası - bəşəri elmi ideyaların Azərbaycandakı böyük elçisidir, dünya elminin ölkəmizdəki əsas təmsilçisidir.

Milli Elmlər Akademiyası - ölkəmizin Azərbaycanşünaslıq mərkəzidir.

Hazırda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Humanitar və İctimai elmləri, habelə Seysmologiya elmini özündə birləşdirən və özünəməxsus mühüm elmi nəticələri olan dövlət ali elmi təşkilatı funksiyasını həyata keçirir. Milli Elmlər Akademiyasında ölkəmizin dövlətçilik mənafeələrinə və xalqımızın ümummilli maraqlarına və bəşəri elmi ideyaların yüksək tələblərinə cavab vermək üçün yeniləşmə proseslərinin və genişmiqyaslı islahatların həyata keçirilməsi məqsədyönlü şəkildə davam etdirilməkdədir.

Milli Elmlər Akademiyasının müxtəlif illərdə keçirilmiş 30, 60 və 70 illik yubileyləri Azərbaycan elminin, elm sahəsində qazanılmış nailiyyətlərin böyük təntənəsi olmuş, elmin inkişafına və alimlərin əməyinə verilmiş yüksək qiymətin və elmimizin sabahına dəstəyin ifadəsi kimi irəliyə doğru inkişafa işıq salmışdır.

Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubileyi də akademik elmin müstəqillik epoxasının yeni tarixi dövrünün hesabatıdır. Bu mənada 2025-ci ildə nəşr edilmiş, 447 nəfər akademik və müxbir üzvün tərcümeyi-halını və xidmətlərini əhatə edən "Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası. Simalar" kitabı ölkə elminin XX-XXI əsrlər üzrə geniş elmi salnaməsi, Akademiyanın təsisçiləri, qurucuları, mühüm elmi məktəblərin yaradıcıları, elmi kəşflərin, ixtiraların və ideyaların müəllifləri, dünya akademiklərinə üzv seçilmiş görkəmli elm xadimləri, bir sözlə, akademik elmin adlı-sanlı simaları haqqında ensiklopediyadır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkə elmi və o cümlədən də Milli Elmlər Akademiyası müstəqillik epoxasının yeni tarixi dövrünün yüksək ideallarına şərəflə və məsuliyyətlə xidmət etmək yollarında özünün tarixi missiyasını yerinə yetirmək üçün bütün qüvvələrini səfərbər etməkdə və daha böyük sabahlara doğru inamla addımlamaqdadır. ●

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası bu gün yeniləşmə və islahatlar dövrünü yaşayır

**Akademik Akif Əlizadə: AMEA-nın fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycanda
çağdaş intellektual elita yaradılıb, milli dövlətçilik ideologiyasının və
azərbaycançılıq amalının elmi əsasları formalaşdırılıb**

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubileyi ölkəmizin elmi inkişaf yolunun, əldə olunan nailiyyətlərin və gələcək perspektivlərin dəyərləndirilməsi üçün əlamətdar bir hadisədir. Bu yubiley Azərbaycan elminin keçdiyi çətin, lakin şərəfli yolun işığında fundamental və tətbiqi tədqiqatların ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına verdiyi töhfələri yenidən qiymətləndirməyə imkan yaradır.

AMEA-nın təsis edildiyi dövrün tarixi konteksti, akademik elmin inkişaf mərhələləri və elm-lə təhsilin integrasiyasına yönəlmiş islahatlar bu müsahibənin əsas müzakirə mövzularından biridir.

Ötən 80 il ərzində AMEA müxtəlif elmi sahələrdə dünya səviyyəli nailiyyətlər əldə edərək, fundamental tədqiqatların aparıcı mərkəzlərindən birinə çevrilib. Akademiyanın keçmişi və gələcəyi haqqında danışmaqla biz yalnız elmi fəaliyyətin əsas istiqamətlərini deyil, həm də bu uğurların arxasında dayanan görkəmli alimlərin əməyini vurğulayırıq.

Akademik Akif Əlizadə ilə bu müsahibədə AMEA-nın 80 ildə keçdiyi inkişaf yolu, həyata keçirilən mühüm elmi-tədqiqat layihələri və akademik elmin gələcək perspektivləri ətrafında müzakirələr aparılıb. Elmi irsimizin qorunması və yenilənməsi, beynəlxalq əməkdaşlıqların genişləndirilməsi, elmin innovasiya potensialının gücləndirilməsi kimi mövzulara toxunularaq, AMEA-nın Azərbaycanın intellektual inkişafında oynadığı əhəmiyyətli rol təhlil edilib.

- AMEA-nın 80 illik yubileyinə dair düşüncələriniz... Bu yubiley Azərbaycan elminin keçdiyi yola necə işıq tutur?

- İlk növbədə Elm məbədi - Elmlər Akademiyasının bütün alimlərini, elmi-texniki heyətini şanlı tarixi günlə - Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının yaradılmasının 80 illik yubileyi münasibətilə böyük ruh yüksəkliyi ilə səmimi qəlbədən təbrik edirəm.

Tarixdən hamımızın yaxşı yadındadır ki, Azərbaycan Elmlər Akademiyası ölkənin son dərəcə ağır, hələ amansız müharibənin qurtarmadığı, faşizmlə gedən qanlı döyüşlərin yaralarının hələ sağalmadığı, ölkənin iqtisadiyyatının çətinliklə dirçəldiyi vaxtlarda yaradılıb. Lakin buna baxmayaraq 1945-ci ilin martında Azərbaycan Elmlər Akademiyasının təsis olunması xəbərini ölkəmiz böyük nikbinliklə qarşıladı. Mahiyyətə bu, elmi gələcəyə yönəlmiş möhtəşəm bir addım idi.

Azərbaycanın qədim və zəngin hadisələrlə dolu tarixində bir çox əlamətdar dönüş anları və uğurlar vardır. Bu xüsusi mərhələlərdən biri son yüz ildə respublikamızın keçdiyi tarixi yolda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının yaradılmasıdır. Qısa desək, sürətlə inkişaf edən ölkəmiz, çoxsaylı tarixi dövrlərində elə bir bənzərsiz təkan aldı ki, onsuz elmi tərəqqi strategiyasının həyata keçirilməsi qeyri-mümkün olardı.

Bu gün Azərbaycan elminin istər sovet dövründə, istərsə də müstəqilliyin əldə edilməsindən sonrakı illərdə qazandığı böyük uğurların əyani sübutu ölkənin çiçəklənməsi və iqtisadi nailiyyətlərin dinamikasındır. Xüsusilə fundamental tədqiqatlar bütün dövrlərdə respublikanın elmi qüdrətinin əsas bazasında yeni texnologiyaların yaradıldığı başlıca bilik istehsalçısı olaraq qalıb. Eyni zamanda, bu illər ərzində Azərbaycan iqtisadiyyatı ölkə rəhbərliyinin fəal siyasəti, gərgin fəaliyyəti sayəsində elmi-texniki inkişafa qədəm qoyaraq, texnoloji mərhələyə daxil olub. Bunun həyata keçirilməsi üçün isə fundamental tədqiqatlar, cihaz və avadanlıqlar parkının və maddi vəsaitlərin çox kəskin sürətdə yenilənməsi zəruridir.

Bundan əlavə, 80 illiyi ərəfəsində Elmlər Akademiyası sanki iki hissəyə bölünmüş oldu. Akademiya institutlarının mühüm bir hissəsi ölkə rəhbərliyinin qərarı ilə hüquqi cəhətdən Akademiya sistemindən Elm və Təhsil Nazirliyi sisteminə keçirildi. Mahiyyətə, akademik elmin islahatı məsələsində ilk düzgün addım atıldı. Əlbəttə, bu, Azərbaycanın elm və təhsilinin tammiqyaslı integrasiyasının, elmi-tədqiqat fəaliyyətinin tədrislə qovuşmasının başlanğıc mərhələsidir. Aydın ki, bu yöndə iş sivil ölkələrin elmin inkişafında keçdiyi yola bənzər olacaq, çünki elm və təhsilin integrasiyası elmi-tədris mərkəzlərində cəmləşmə ilə davam etdirilməlidir. Əlbəttə, islahatlar tədricən, aparıcı alimləri ali məktəblərdə tədrisə cəlb etməklə aparılmalı və uzun müddətdir ki, Azərbaycanda təcrübədən keçirilən, akademik institutlarda kafedraların filiallarının yaradılması ilə davam etməlidir. Sonra isə ayrı-ayrı ali məktəblər və ya onların fakültələri təbii şəkildə akademik qurumlarla integrasiya edilməlidir.

- Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının bu illər ərzində ən mühüm nailiyyətlərini necə dəyərləndirirsiniz? Sizcə, hansı sahələrdə daha böyük irəliləyiş əldə olunub?

- Azərbaycan Elmlər Akademiyasının ilk iyirmi illik dövründə əsas elmi istiqamətlər - yarımkeçiricilər fizikası, hesablama riyaziyyatı və hesablama texnikası, kimya texnologiyalarının elmi əsaslarının işlənilib hazırlanması, neftayırma və neft kimyası, geologiya, neft və qaz yataqlarının işlənməsinin nəzəriyyəsi və praktikasi, qazma, neft sənayesi mexanikası və digər sahələri əhatə edirdi. Təsəffü deyil ki, Xəzərin dəniz şelfinin mənimsənilməsi üzrə Azərbaycan geoloqlarının və rəşadətli təcrübəçi-neftçilərin dövlət layihəsinin yerinə yetirilməsində heyratamiz dərəcədə cəsarətli, elmi əsaslandırılmış və riskli işlərinin həyata keçirilməsi məhz müharibədən sonrakı illərdə baş verdi. Azərbaycan Elmlər Akademiyasının yaradılması neft geologiyası və neftçixarmasının elmi bazasını müəyyən etdi.

Sonra kənd təsərrüfatı - bitkilərinin və maldarlığın məhsuldarlığının yüksəldilməsinin bioloji əsasları, insan və heyvan fiziologiyası, biokimya, radiobiologiya, torpaqşünaslıq, aqrokimya, genetika və seleksiya sahəsində tədqiqatlar başlandı.

Daha sonra tarix, şərqşünaslıq, iqtisadiyyat, Azərbaycan dili və ədəbiyyatı. Müasir Azərbaycan dili, Azərbaycan xalqının ictimai-fəlsəfi fikir tarixi, Azərbaycan yazılı abidələri, Şərq xalqları əlyazmalarının Yaxın Şərq ölkələrinin iqtisadiyyatı və mədəniyyətinin öyrənilməsi istiqamətlərində tədqiqatlar vüsət aldı. Bu tarixi mərhələ Vətən elminin salnaməsinə fizik H.Abdullayevin, riyaziyyatçılar - Z.Xəlilovun, A. Hüseynovun, energetik Ç.Cuvarlının, astronom H.Sultanovun, kimyaçılar - M.Nağıyevin, V.Əliyevin, İ.Orucovanın, Ə.Quliyevin, tarixçilər - Z.Bünyadovun, P.Əzizbəyovanın, İ.Hüseynovun, geoloqlar - M.M.Əliyevin, Ş.Mehdiyevin, A.Yaqubovun, coğrafiyaçılar - Q.Gülün, E.Şıxlınskinin, neft sənayesi mexanikası və qazma sahəsində böyük mütəxəssislər olan M.Abbasovun, A.Mirzəcanzadənin, S.Quliyevin, hesablama texnikası sahəsində İ.Ə.İbrahimovun, fəlsəfi fikir tarixində F.Köçərlinin, təbabətdə D.Hüseynov və C.Abdullayevin, torpaqşünaslar - H.Əliyevin, V.Volobuyevin, genetiklər - C.Əliyevin və D.Hacıyevin, filoloqlar M.Daşağzadənin, H.Araslının və bir çox alimlərin adları ilə daxil oldu.

Məhz bu görkəmli alimlərin sayəsində Azərbaycan Elmlər Akademiyası irəliyə addımlayıb, elmi fikrin ocağı olaraq, elmi ideya və fəaliyyətin mərkəzinə çevrilib.

- Sizin fikrinizcə, AMEA-nın tarixində hansı hadisələr və şəxsiyyətlər xüsusi qeyd edilməlidir? Onların elmə təsiri barədə nə deyə bilərsiniz?

- Azərbaycan alimləri respublikanın elmi ictimaiyyətinin tarixində həmişə hörmətlə xatırlanıb, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının təsisçilərinə, şübhəsiz uğurlu və əvəzolunmaz fəaliyyətlərinə görə böyük qiymət verilib. Bu 80 illik şanlı yubiley Elmlər Aka-

demiyasının möhtəşəm parlaq üfüyüdür. Biz - ziyalılar, onillər öncə olduğu kimi, bu gün də adları hörmətlə çəkilən görkəmli zəka sahibləri ilə birlikdə yaşamaq və çalışmaq imkanına görə taleyimizə sonsuz minnətdarıq. Azərbaycan elminin təntənəsi - onun yaranmasının 80 illik yubileyində milli mədəniyyətimizin beşiyi başında duran alimlərin əziz xatirəsi önündə baş əymək və onların layiqli işlərini bir daha yada salmaq mənəvi borcumuz və zamanın tələbidir.

Düşünürəm ki, elm məbədimizin əzəmətli sütunları sırasında Azərbaycan tibb təhsilinin və elminin əsasını qoyan görkəmli təbiblər - Mir Əsədulla Mirqasımov və Mustafa Topçubaşov, Sovet kimyaçılar məktəbinin tanınmış nüfuzlu nümayəndəsi - Yusif Məmmədəliyev, Azərbaycanda geologiya elminin baniləri - Şamil Əzizbəyov, Əli-Əşrəf Əlizadə, Mirəli Qaşqay, ədəbiyyatımızın zirvələri - Səməd Vurğun, Mirzə İbrahimov, fəlsəfi fikrinin görkəmli nümayəndəsi Heydər Hüseynov; Azərbaycan milli memarlığının davamçıları - Sadıq Dadaşov, Mikayıl Useyinov və başqa düha sahibləri çoxdan bizim tariximizin ayrılmaz hissəsinə çevrilib.

Bu şəxsiyyətlər bizim, eləcə də respublika alimlərinin bir neçə əvvəlki nəsli üçün Milli Akademiyanın tarixində ilk dəfə parlamış Azərbaycan elm kəhkəşanının sarsılmaz bünövrəsini qoyan böyük layihənin ilk qaranquşları deyil, həm də bu 80 il ərzində çiynlərində elm məbədinin dayandığı və inkişaf etdiyi mifik atlantlardır. Onlar bu gün də həqiqi alimliyin və ziyalılığın, özəl keyfiyyətli dərin savadın və əxlaqın bariz etalonu kimi qəbul edirlər. Onların adları bu gün də alimlik anlayışının özünə, Azərbaycan cəmiyyətində dünya görüşünün elmi cəhətdən formalaşmasına öz müsbət təsirini göstərməkdədir.

Obyektivlik və ədalət naminə demək lazımdır ki, müxtəlif dövrlərdə Azərbaycanda elmi fikir, məfkurə, elmi axtarışlar Sovet dövründə alimlərin sıx qarşılıqlı əlaqələri sayəsində daha da inkişaf edib.

Lakin XX yüzilin təlatümlü 90-cı illərində respublikanın bütün fəaliyyət dairələrində - siyasətdə, mədəniyyətdə, təhsildə və elmdə gərgin vəziyyət yarandı. Elm, o cümlədən akademik elm gözlənilmədən bir sıra çətinliklərlə üzləşdi: maliyyələşmənin kəskin sürətlə azalması, gənc istedadlı tədqiqatçıların kütləvi şəkildə elmdən getməsi, təşəbbüskar savadlı kadrların biznes sahəsinə keçməsi, Rusiya və başqa xarici ölkələrin elmi təşkilatları və alimləri ilə əlaqələrin kəsilməsi müşahidə olundu. Bütövlükdə Azərbaycan elmində dərin böhran yarandı.

Elmlər Akademiyasının keçən ilk onillikləri ilə müqayisədə elmin əhəmiyyəti və ölkənin həyatındakı rolu kəskin şəkildə aşağı düşdü. Yenidənqurma mərhələsində liberal və demokratik baxış və dəyərlərin başlıca daşıyıcısı və fəal sosial güc olan elmi ziyalılıq, hər şeydən üstün hesab edilən maddi dəyərlər cəmiyyətində, demək olar ki, kobud şəkildə həyatın kənarına atıldı.

Xüsusilə vurğulamaq yerinə düşər ki, həm o illər, həm də sonrakı dövərdə Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan Elmlər Akade-

miyasına göstərdiyi böyük diqqət və qayğı - mühüm elmi problemlərin həllindən tutmuş görkəmli elm xadimlərinin irəli çəkilməsinə, akademiyanın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə, elmi işçilərin maddi rifah halının yüksəldilməsinə qədər ölkənin elmi ictimaiyyəti tərəfindən rəğbətlə qarşılandı. O dövrün kadr siyasəti elmi tədqiqat istiqamətlərini genişləndirməyə, yüksəkixtisaslı gənc mütəxəssislər ordusunu hazırlamağa imkan verirdi.

Ulu öndər Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi bu kurs təkcə xüsusi biliklərə, vərdislərə, təcürübəyə sahib olmağı deyil, həm də zəruri şərt kimi şəxsiyyətin özünükamilləşdirmə və vətəndaş məsuliyyəti tələblərinə cavab vermək qabiliyyətinə yiyələnməyi nəzərdə tuturdu. Bu mənada yeni ideya-siyasi təyinatdan - milli strategiyanın ən mühüm komponenti olan azərbaycançılıq siyasətini qeyd etmək olar.

- Sizin AMEA prezidenti olaraq fəaliyyət dövrünüzdə qarşılaşdığınız çətinliklər və ən yaddaqalan nailiyyətlər hansılar idi?

- Həmin illərdə sosial-siyasi və iqtisadi şərait, eləcə də müxtəlif problemlərin meydana

gəlməsi akademiyanın təşkilati strukturunda ciddi islahatlar aparmağı tələb edirdi. Respublika rəhbərliyinin Elmlər Akademiyasına Azərbaycanın milli sərvəti kimi qayğıkeş münasibəti onun fəaliyyətinin təkmilləşməsi və optimallaşmasının toxunulmaz şərti olaraq qalmışdı. Bu mənada Elmlər Akademiyasının 70 illik yubileyinin keçirilməsi müstəsna əhəmiyyət kəsb etdi. 9 noyabr 2015-ci ildə keçirilən bu yubileydə ölkə Prezidenti İlham Əliyev böyük proqram nitqi ilə çıxış etdi. O, elmimizin inkişaf prioritetlərini dəqiq səciyyələndirdi, elmi istiqamətlərin geniş spektri üzrə tədqiqatların mühümlüyünü dərinlən açıb göstərdi. Əvvəllər olduğu kimi, fundamental tədqiqatlar yenə də ölkənin elmi potensialının əsasını təşkil edirdi və onun bazası üzərində yaradılmalı olan yeni texnologiyaların başlıca birləşmə mənbəyi hesab olunurdu.

Qeyd edim ki, 2010-2020-ci illərdə fundamental elmin inkişafında dayanıqlı trend formalaşdırmaq mümkün oldu ki, bu da öz əksini obyektiv elmmetrik göstəricilər üzrə, yəni istinad indeksi, Hirş indeksi, yüksəkistina

adlarının siyahısı kimi müstəqil beynəlxalq reytinglərdə tapırdı. Akademiyada yeni elmi tədqiqat institutları açılır, Azərbaycanda fundamental elmin inkişafının prioritet istiqamətləri - biologiya, riyaziyyat, fizika, biofizika, iqtisadiyyat - müəyyən edilir, tədqiqatların elmi proqramlarında əhəmiyyətli kompleksləşmə həyata keçirilirdi. Azərbaycan elmi dünya elm sisteminə qoşulmağa başladı ki, bu da xüsusi əhəmiyyət kəsb edirdi.

Təbii ki, tətbiqi tədqiqatların səmərəliliyi də əhəmiyyətli dərəcədə artdı. Elmlər Akademiyasında innovasiya fəaliyyətinin dayanıqlı yaxşılaşdırılması prosesinin zəruri ilkin şərtlərinin yaradılması mümkün oldu. Bu isə, öz növbəsində, akademik texnoparkın qurulmasında və onun vasitəsilə müdafiə və istehsalat məqsədli robotlaşdırılmış komplekslərin, kompüter stendlərinin, filiz və qeyri-filiz xammalının emalı sahəsində yeni texnologiyaların inkişaf etdirilməsində özünü göstərdi. Eyni zamanda, Akademiyanın kimyaçıların tədqiqatları sayəsində yağların və yanacağın keyfiyyətinin əhəmiyyətli şəkildə artırılması,

habelə naftalan nefti əsasında aromatlaşdırılmış vasitələrin hazırlanması sahəsində böyük uğurlar əldə edildi.

Bundan başqa, Akademiyada tədris prosesinin bütün mərhələlərində elmi-təhsil komplekslərinin təşkilinə dair mühüm addımlar atıldı. Bu addımlar təhsil və elmi fəaliyyətin qarşılıqlı əlaqəsini gücləndirərək, tədrisin keyfiyyətini və innovasiya potensialını daha da artırmağa yönəlmiş idi.

İri fundamental elmi proqramlarda müasir multidissiplinar yanaşmaların tətbiqi həyata keçirildi. İlk dəfə olaraq akademiya magistratura pilləsi yaradıldı və "Akademik Elmi-Tədqiqat Universiteti"nin təşkili üçün layihə hazırlandı. Eyni zamanda, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı sayəsində, alimlərimizin Avropa təhsil sferasına integrasiyası əhəmiyyətli dərəcədə gücləndirildi.

Xarici həmkarlarla aparılan aktual elmi tədqiqatlarda ən yeni texnologiyalardan istifadə imkanları artdı. Nəticə etibarilə, Elmlər Akademiyasının beynəlxalq kooperasiyası gücləndi və onun beynəlxalq meqalayihələrdə - CERN (Nüvə tədqiqatları üzrə Avropa təşkilatı), Massaçuset Texnologiya İnstitutu, Dubnada nüvə fizikası sahəsində tədqiqatlar üzrə Rusiyanın elmi müəssisələrdə və digər beynəlxalq elmi mərkəzlərdə iştirakına təminat verildi. Həmçinin, beynəlxalq elmi tədqiqat laboratoriyaları yaradıldı və akademiya Avropa İttifaqının birgə elmi proqramlarında (Horizon - 2020) daha fəal şəkildə iştirak etməyə başladı.

Rusiya, Belarus, Ukrayna, Türkiyə, Fransa, İtaliya, Çexiya, Bolqarıstan və digər ölkələrlə birgə elmi layihələrin həyata keçirilməsi təmin edildi.

Sosial sahədə də əhəmiyyətli irəliləyişlər əldə olundu. Belə ki, Akademiyanın əməkdaşları üçün daxili məişət şəraiti təmin edən elmi şəhərcik inşa edilməyə başlandı. Eyni zamanda, akademiya əməkdaşları üçün Böyük Qafqazın dağətəyi zonasında fərdi torpaq sahələri ayrıldı.

- Akif müəllim, Azərbaycan elminin gələcəyi hansı istiqamətlərdə inkişaf edə bilər?

- Bu gün bütün dünyada olduğu kimi, ölkəmiz də yeni texnoloji inkişaf və intellektual irəliləyişə əsaslanan biliklər cəmiyyətinə doğru addımlayır. Yeni minilliyin başlanğıcında dünya artıq elmi və texnoloji inqilabın yeni dövrünə - yüksək elmtutumlu texnologiyalar dövrünə qədəm qoyub. Bu dövrün əsas tərkib hissələrini biotexnologiya və gen mühəndisliyi, intellektual informasiya şəbəkələri, yüksək keçiricilər, ekoloji cəhətdən təmiz enerji mənbələri, nanotexnologiyalar, fotonika və istilik-nüvə energetikası təşkil edəcək.

Bu innovasiyaların arxasında artıq insan intellektinin gerçək uğurları ilə fantastika arasındakı sərhədləri növbəti dəfə pozacaq elmi kəşflər görünməkdədir. Başqa sözlə, bəzi cəsarətli alimlərin iddia etdiyi kimi, bu istiqamətdə işlənən tədqiqatlar süni intellektin yaradılmasına səbəb olacaq. Bu dövr, gələcəkdə iqtisadi və sosial nəticələr baxımından dünya sənaye inqilabına bənzər xarakter daşıyacaq, elm, sənaye, mədəniyyət və sosial sahələrdə əhəmiyyətli sıçrayışlar müşahidə olunacaq.

Beləliklə, söhbət Azərbaycanda təhsilin və elmin yeni sisteminin ardıcıl və dəyişməz inkişaf istiqamətlərindən gedə bilər. Bu isə, müasir multidissiplinar elmi yanaşmalar olmadan demək olar ki, mümkünsüzdür. Azərbaycandakı ali təhsil ocaqlarında və Milli Elmlər Akademiyasında bu gün fənlərarası tədris və elmi araşdırma proqramlarının daha da genişləndirilməsi zəruridir. Eyni zamanda, intellektual idarəetmə sistemi, informasiya təhlükəsizliyi, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı və alimlərimizin Avropa elm və təhsil sahəsinə integrasiyası ilə bağlı tədqiqatlara xüsusi diqqət yetirmək vacibdir.

- Geoloq olaraq təbiət elmlərinə töhfələriniz böyükdür. Sizcə, AMEA-nın strukturunda humanitar və ictimai elmlər üzrə fəaliyyət göstərən institutlar ölkənin sosial və mədəni problemlərinin həllində daha təsirli olmaq üçün nə etməlidirlər?

- Ötən dövr ərzində humanitar və ictimai elmlərin inkişafı görkəmli Azərbaycan alimləri Üzeyir Hacıbəyli, Səməd Vurğun, Mirzə İbrahimovun rəhbərliyi altında aparılan tədqiqatlar sayəsində mümkün olub. Dünya musiqi xəzinəsinə və Azərbaycan xalq musiqisinin elmi əsaslarının işlənib hazırlanmasına Üzeyir Hacıbəyli böyük töhfələr verib. Ü.Hacıbəyli elmi ənənələri təkrarolunmaz şərq musiqisini ümumbəşəri sivilizasiyaya bəxş etmiş Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Arif Məlikov kimi böyük bəstəkarlarımızın yaradıcılığında davam etdirilib. Görkəmli söz ustası Səməd Vəkilov Azərbaycanın ilk Xalq şairi olmaqla yanaşı, həm də böyük ədəbiyyatşünas alim olub. Mirzə İbrahimovun və filologiya elmi məktəbinin digər parlaq nümayəndələrinin - Məmməd Arif Dadaşzadə, Məmmədcəfər Cəfərov, Həmid Araslı, Kamal Talıbzadə, Feyzulla Qasımzadə, Bəxtiyar Vahabzadə, Bəkir Nəbiyev, Əziz Mirəhmədov, Yaşar Qarayev, İsa Həbibbəyli, Nərgiz Paşayeva, Kamal Abdullayev, Teymur Kərimli və başqalarının fundamental tədqiqatları geniş şöhrət qazanıb.

Dilçilik elminin inkişafında böyük xidmətləri olan Məmmədağa Şirəliyev, Əliheydər Orucov, Əbdüləzəl Dəmirçizadə Azərbaycan elmində akademik məktəblərin yaradıcıları olub. Bu sanballı elmi məktəblərin nümayəndələri -Ağamusa Axundov, Tofiq Hacıyev bu gün Azərbaycan dilçilik elmində özlərinə məxsus elmi məktəblər formalaşdırıb. Tarixşünaslıq, fəlsəfə və şərqşünaslıq sahəsində Heydər Hüseynovun elmi ənənələrini Aleksandr Makovelski, Ziya Bünyadov, Əlisöhbət Sumbatzadə, İqrar Əliyev, Əbdülkərim Əlizadə, Fuad Qasımzadə, Ələvsət Quliyev, Nailə Vəlixanlı, Aslan Aslanov davam və inkişaf etdiriblər.

Vətənimizə böyük memarlıq abidələri bəxş etmiş görkəmli memar-alimlər - Sadıq Dadaşov və Mikayıl Useynov Azərbaycanda akademik sənətşünaslıq elmi məktəbinin əsasını qoyub, bir sıra fundamental elmi-nəzəri əsərlər yaradıblar ki, bu gün də Azərbaycan sənətşünasları həmin ideyalardan faydalanırlar.

Ömər Eldarov - bədii irsimizin qızıl fonduna daxil edilmiş onlarla sənət əsərlərinin müəllifidir.

Zamanla Akademiya elmin inkişafı və əlaqələndirilməsi üzrə həqiqi elm mərkəzinə çevrilib. Elmlər Akademiyasının tarixində bu dövr təkcə maddi-texniki bazanın gücləndirilməsi, kadrların seçilməsi kimi gərgin təşkilatçılıq məsələlərinin həlli ilə deyil, həm də fundamental təbiət və ictimai elmlərin genişlənməsi və dərinləşməsi, elmi mühitdə yeni orijinal elm sahələrinin yaranması və inkişafı ilə də səciyyələnir.

Dövlətimizin Prezidenti İlham Əliyevin tövsiyələri bizi kadr məsələlərinə məhz bu cür yanaşmağa istiqamətləndirir: "...Elm və təhsil sahəsinə xüsusi diqqət göstərilməli, bu sahə ön plana çıxarılmalıdır. Son illər elmin inkişafı və gənclərin təhsili ilə bağlı qəbul edilmiş proqramlar bu məqsədi güdür... Elmbilik, istedad və inkişaf deməkdir. Azərbaycanda çox güclü gənc elmi elita inkişaf etdirilməlidir ki, bu elita ölkəni 20, 30, 50 il sonra uğurla idarə edə bilsin. Buna görə də, informasiya-kommunikasiya texnologiyaları, elm və təhsil sahələrinin inkişafı növbəti illərdə prioritet olmalıdır..."

Elm və təhsil cəmiyyətin ehtiyac duyduğu sahələrdə istedadlı insanların axtarışına, təliminə və hazırlığına yönəldilməli, onlara milli sərvət kimi yanaşılmalıdır. Başqa sözlə, elmdə həyata keçirilən islahatların əsas prioriteti savadlı, istedadlı gənclər siyasəti olmalıdır. Bu müddətdə Azərbaycan elmi gəncliyinin bütün dünyanın, hər şeydən əvvəl Avropa İttifaqının kreativ düşüncəli elmi gəncliyi ilə əməkdaşlığına xüsusi diqqət ayrılmalıdır. Tərəqqi və texnologiyanın zaman və məkanı daha da genişləndirdiyi, insanların bir-birinə daha yaxın olduğu bu dövrdə, hər bir ölkənin gənc alimlər birliyi istər-istəməz qlobal elmi cəmiyyətə qoşulmağa yönəlir. Bu gün elmin inkişafı və gələcəyi ilə bağlı əsas məsələlər artıq milli deyil, beynəlxalq səviyyədə həll olunur. Bütün dünyanı riqqətə gətirən ixtiralar və elmi uğurlar dövrü gəlib çatıb. Millət-

lərin və xalqların qarşılaşdığı qlobal çağırışlara cavab olaraq, elm sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq artıq qaçılmaz bir zərurət halını alıb.

Elm və təhsilin tarixi göstərir ki, humanitar sahələrin inkişafı üçün yaxşı maliyyə dəstəyi çox vacibdir. Məsələn, Qərbdə alimin maddi təminatı birbaşa onun əldə etdiyi nəticələrə bağlıdır: nəticələr müsbət olduqda, dəstək də yaxşı olur, səmərəlilik aşağı olduqda isə dəstək də azalır. Bununla yanaşı, elmin inkişafı üçün onun bəşər həyatı, iqtisadiyyat və beynəlxalq əlaqələrə verdiyi töhfənin təbliği böyük əhəmiyyət kəsb edir. Elmi inkişafın vacibliyini vurğulayan ideologiya, digər sahələrdən fərqli olaraq, elm və texnologiya sahəsində mənəvi önəmli edir. Tələbələrin və gənclərin elmi fəaliyyətə marağı daim artırılmalıdır. Bu məsələdə əsas rolu dövlət həyata keçirməlidir. Dövlət elmə ən mühüm məhsuldar qüvvə kimi xüsusi diqqət yetirməli və onun bəşəriyyətin həyatında nüfuzlu yer tutmasını təmin etməlidir. Dövlət ideologiyası ictimai şüurda elmin nüfuzunu tədricən artırılmalıdır.

Təsis olunduğu ilk gündən Azərbaycan Elmlər Akademiyasının üzərinə çox mühüm səlahiyyət - cəmiyyətin təhsil və mədəni səviyyəsini dəstəkləmək və yüksəltmək funksiyası düşür və bu da akademiya üçün prioritet olaraq qalır. Başqa sözlə, Elmlər Akademiyasının funksiyası yalnız dövlətin texniki təchizatını və maddi dəstəyini gözləməkdən ibarət olmayıb, onun vəzifəsi daha çox cəmiyyət və ölkə üçün yüksək intellektual potensialın formalaşdırılması və zənginləşdirilməsidir. Ən mühüm və ümidverici fakt budur ki, Elmlər Akademiyasının fəaliyyəti bütün bu illər ərzində fundamental elmin əvəzolunmaz rolunu inandırıcı şəkildə nümayiş etdirərək, bu sahədəki mövqeyini möhkəmlətməmişdir. Bu elm mərkəzindən yayılan mənəvi və intellektual enerjinin təsiri artıq 80 ildən çoxdur ki, Azərbaycanın elm və mədəniyyətinin inkişafını stimullaşdırır. Məhz AMEA-nın fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycanda çağdaş intellektual

elita yaradılıb, milli dövlətçilik ideologiyasının və azərbaycançılıq amalının elmi əsasları formalaşdırılıb. Buna görə də, Akademiyanın milli elmi təfəkkür mərkəzi kimi təsis edilməsi, həqiqətən də, müstəsna əhəmiyyət kəsb edən qlobal miqyasda dəyərli bir hadisədir.

Onu da vurğulayım ki, həyatımın və yaradıcı fəaliyyətimin hər bir mərhələsində mən həmişə optimist olmuşam və inanmışam ki, elmi inkişafın dialektikası, fəal ideya mübadiləsi Azərbaycanın inkişaf etməkdə olan iqtisadiyyatına fundamental biliklər və innovasiyalar əsasında daha sürətli tərəqqi bəxş edəcək.

- Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası bu gün yeniləşmə və islahatlar dövrünü yaşayır. Buna münasibətinizi bilmək istərdik.

- Xüsusi vurğulamaq istəyirəm ki, bu gün Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında AMEA-nın prezidenti akademik İsa Həbibbəylinin rəhbərliyi ilə yeniləşmə və islahatlar mərhələsi davamlı olaraq uğurla inkişaf etdirilir. Ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin çağırışlarına və müasir dövrün reallıqlarına uyğun olaraq Akademiyada mühüm əhəmiyyət kəsb edən elmi araşdırmalar aparılır, sanballı monoqrafik tədqiqatlar çap olunur. Qısa müddətdə AMEA-da elektron sənəd dövriyyəsi işinin başa çatdırılması, elektron elmin sistemləşdirilməsi, süni intellektdən istifadə imkanlarına geniş meydan verilməsi, elmi nəşrlərin identifikasiyası sahəsində görülən işlər, elmi-tədqiqat müəssisələri və Rəyasət Heyəti aparatı strukturlarının təkmilləşdirilməsi, müstəqillik dövrünün çağırışlarına uyğun olaraq bir sıra yeni şöbələrin yaradılması, gənc alimlərə göstərilən diqqət və qayğıyı vurğulamaq da yerinə düşür. Son vaxtlarda dünyanın bir sıra nüfuzlu elmi qurumlarına səsvermə hüququna malik üzvlüyə seçilməsini isə AMEA-nın beynəlxalq elmi əlaqələrinin mühüm göstəricisi kimi xarakterizə edirəm. İnanıram ki, Akademiyada aparılan genişmiqyaslı elmi-tədqiqat işləri, əldə edilmiş mühüm nəticələr ölkəmizdə humanitar və ictimai elmlərin inkişafına daha da təkan verəcəkdir.

**- Azərbaycan elminin beynəlxalq arena-
da tutduğu mövqeyi necə dəyərləndirir-
siniz?**

- 1991-ci ildə Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən sonra Elmlər Akademiyasının alimləri yeni MDB dövlətləri ilə olan elmi əlaqələri bərpa etməklə yanaşı, Qərb həmkarları ilə əlaqələrə də xüsusi diqqət yetirirdilər. Bu, Akademiyanın əsas məqsədinə - dünya elmi ictimaiyyətinə inteqrasiyaya cavab verirdi. Alimlərin və elmi təşkilatların fəaliyyəti getdikcə daha çox ümumdünya təcrübəsinə əsasən, vahid beynəlxalq meyarlar çərçivəsində qiymətləndirilməyə başlandı. Alim və mütəxəssislərin beynəlxalq mübadiləsi kəskin şəkildə artdı. 1994-cü ildə məhz Ulun Öndər Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti nəticəsində "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanması dünyanın ən iri neft korporasiyaları ilə birgə işlər aparmağa imkan verdi.

Akademiya alimlərinin bu kompaniyaların elmi mərkəzlərinə səfəri beynəlxalq əməkdaşlığın inkişaf templərini köklü surətdə dəyişdi. "British Petroleum", "Exxon", "Shell", "Amoco", "Mobil", "Unocal", "Texaco", "Conoco", "Statoil", "Total", "Elf", "Agip" və b. kimi dünyanın ən iri neft kompaniyaları ilə uzunmüddətli birgə əməkdaşlığı cəsarətlə beynəlxalq elmi mühitə sıçrayış adlandırmaq olar. Bu illərdə neft geologiyası, geokimya, bio- və nanotexnologiyalar, qlobal informasiya şəbəkələri, enerjiqoruyan texnologiyalar, nüvə energetikası və başqa sahələr əsas elmi istiqamətləri təşkil edirdi. İntellektual yüksəlişin kəsilməz prosesinə tədrici keçid başlanırdı. Təhsil və elm get-gedə daha çox funksional hazırlıq konsepsiyasından şəxsiyyətin inkişafı konsepsiyasına transformasiya olunurdu.

Bu dövr ərzində akademiyanın alimlər kollektivi Qərb ölkələrində elmi araşdırmalar zamanı tətbiq olunan yeni tədqiqat metodlarına, kompüter proqramlarına və standartlarına operativ surətdə uyğunlaşmağa imkan verən əhəmiyyətli sayda elmi layihələr həyata keçirmişdilər. Bu işə gənc milli elmi kadrlar hazırlığını fəallaşdırmağa imkan yaratdı.

Bununla yanaşı, kadrların yenidən hazırlığı və onların qabaqcıl texnologiyalara yiyələnməsi məsələlərini həll etmək vacib idi. Bu məqsədlə Akademiyanın perspektivli gənc kadrları ixtisasartırma ABŞ və Avropa universitetlərinə uzunmüddətli ezam olunurdu. Neft kompaniyalarının elmi mərkəzlərindəki xarici həmkarlarla əlaqələr gücləndikcə Elmlər Akademiyası xarici ölkələrin universitetləri ilə əməkdaşlığı daha da fəallaşdırırdı. Bu, Azərbaycan alimlərinin beynəlxalq səviyyədə tanınmasının və dünya elmi ictimaiyyətində onların statusunun mühüm dərəcədə yüksəlməsinin başlanğıcı idi. O zaman Elmlər Akademiyası icra edilmiş layihələrin (qrantların) sayına görə Azərbaycanın elmi müəssisələri arasında yüksək mövqe tutaraq, "SOROS", "INTAS", "NATO", "COPERNICUS", "SRDF", Amerika Milli Elm Fondu, Ukrayna Elm Fondu və s. məşhur elm fondları ilə fəal şəkildə əməkdaşlıq edirdi. MDB ölkələrinin və Sakit okean regionunun alimləri ilə elmi əməkdaşlıq bərpa edilir və əlaqələr yaradılırdı. Bütün bunlar Azərbaycan Elmlər Akademiyasının fəaliyyətinin yeni mərhələsi kimi qəbul edilirdi.

Ümummili Lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə fundamental elm sistemində başlanan islahatlar XXI əsrin başlanğıcından onun layiqli varisi - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilirdi. O, Prezidentlik fəaliyyətinin başlanğıc dövründə Azərbaycan elmi üçün strateji əhəmiyyət kəsb edən "2009-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında elmin inkişafı üzrə Milli strategiya" və "Bu strategiyanın həyata keçirilməsi üzrə Dövlət Proqramı" kimi bir sıra mühüm dövlət sənədləri imzaladı.

Bu dövlət sənədləri cari yüzilliyin ilk 20 ilində Akademiyanın sistemli inkişafının əsasına çevrildi. Alimlər qarşısında müstəqil Azərbaycanın sonrakı iqtisadi inkişafında Akademiyanın yerini və rolunu müəyyən etmək vəzifəsi qoyuldu. Söhbət ənənəvi iqtisadiyyatdan "biliklər iqtisadiyyatına" ardıcıl və

dönməz keçiddən gedirdi. Bu mənada Elmlər Akademiyasının strukturunun optimallaşdırılması və fəaliyyət səmərəliliyinin yaxşılaşdırılması istiqamətində atılan ilk və çox mühüm addım, o zamankı ictimai-siyasi reallıqların nəzərə alınması ilə dövlət quruculuğunda akademiyanın strateji məqsədlərinin dəqiqləşdirilməsi oldu.

Akademiya bu gün də beynəlxalq əlaqələrini genişləndirərək, elmi əməkdaşlıq sahəsində yeni üfqlər açır. Alimlər müxtəlif ölkələrdəki qabaqcıl elmi mərkəzlərə səfərlər edərək, beynəlxalq təcrübə mübadiləsi aparır, yeni araşdırma layihələrini birgə həyata keçirmək məqsədilə dəyərli əlaqələr qururlar. Bu tədbirlər, ölkəmizin elmi potensialının artmasına və dünya miqyasında elmi nüfuzunun güclənməsinə böyük töhfələr verir.

- AMEA-nın 80 illik yubileyi münasibətilə həm alimlərə, həm də gənc tədqiqatçılara tövsiyələriniz.

- Azərbaycanda akademik universitetlərin və ümumilikdə akademiyanın tərbiyəvi missiyası olduqca mürəkkəb və çoxşaxəlidir. Yeni ideyalar yaratmaq üçün gənclər elmdə öz müəllimlərindən fərqlənməli, daha müasir düşüncəli olmalıdırlar. Burada yalnız zəhəri dəyişikliklərdən deyil, həm də həyatı dəyərlər, maraqlar və prioritet baxımdan dərin transformasiyalardan bəhs edilir. Çünki biz sürətlə dəyişən bir dünyada yaşayırıq; dünyanın geosiyasi xəritəsi sabit olmadığından, iqtisadiyyatı gərginlik içindədir və yüksək texnologiyaların inkişaf sürəti durmadan artır.

Dünya dinamikasının yaxın keçmişdə inkişaf etmiş müasir modelləri göstərir ki, həm ayrı-ayrı sivilizasiyalar, həm də ümumilikdə bəşəriyyət üçün ən kritik dəyişən kriteriyalar insanların sayı və texnologiyanın inkişaf səviyyəsidir. Biz belə düşünürük ki, Azərbaycan intellektinin "sayla" deyil, "bacarıqla" irəliləməsi vacibdir. Gələcəyimiz insan kapitalının inkişafı ilə bağlıdır. Buna görə də təhsil və elm cəmiyyət üçün mühüm sahələrdə istedadlı insanların aşkarlanmasına və müasir

təlim metodlarının tətbiqinə yönəlməlidir. Bu gün Azərbaycan milli dövlətçilik amalına əsaslanan yeni ideologiya ilə inkişaf edir. Bizim alimlər bu ideologiyanın prinsiplərini elə işləməlidirlər ki, onu milli mənəviyyatın və milli düşüncənin təbii hissəsinə çevirə bilsinlər.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illiyi ilə bağlı fikirlərimi yekunlaşdırarkən, oxuculara xatırlatmaq istəyirəm ki, mənim əmək fəaliyyətimin demək olar ki, 70 ili Elmlər Akademiyası ilə bağlıdır. Müxtəlif dövrlərdə Azərbaycan elminin bu flaqmanının qarşısında duran vəzifələr əsaslı şəkildə fərqlənib. Prioritetlər və yanaşmalar dəyişib, bir alim nəslinin yerinə digərləri gəlib. Son 30 il ərzində Azərbaycanda yalnız cəmiyyət deyil, elm də yüksək dərəcədə inkişaf edib. Elmi elitənin yaşlanması aydın şəkildə hiss olunur, gənc kadrların elmdən axını davam edir, büdcə maliyyələşdirilməsi əvvəlki kimi kifayət qədər deyil, lazımı səviyyədə tədqiqatların aparılması üçün elmi avadanlığın yenilənməsi hələ də çox ləng gedir. Bütövlükdə elmi-tədqiqat işlərinin təşkili üçün çətinliklər yenə də mövcud olaraq qalır.

Bu gün ölkəmiz bəşər həyatında akademiyanın roluna yenidən nəzər salmaq problemi ilə üzləşib. Zənnimcə, bir müddət aparılan vacib islahatlardan sonra Azərbaycan xalqının düşünən beyni, onun milli sərvəti, müstəqil "Elm-Təhsil Mərkəz"ləri özündə bütün elm sahələrini ehtiva edəcək, Möhtəşəm Elm Mərkəzləri müqəddəs tarixi borclarını yerinə yetirərək Vətənimizə ləyaqətlə xidmət edəcəklər.

*"Mən günəşə inanıram,
şüalarını belə saçmasa da,
Mən sevgiyə inanıram,
onu belə hiss etməsəm də,
Mən Tanrıya inanıram,
o, sükuta dalsa da."*

- Müsahibə üçün minnətdarlığımızı bildiririk. ●

**Müsahibəni apardı:
Ruslan KƏRİMOV**

Akademik Ömər Eldarov:

"Düşünürəm ki, ilk öncə söz yox, incəsənət yaranıb!"

Yalnız Vətənimizin deyil, həmçinin dünyanın bir sıra ölkələrinin parklarını, küçələrini və meydanlarını gözəl əsərləri ilə bəzəyən görkəmli heykəltaraş, Azərbaycanın Xalq rəssamı və Əməkdar incəsənət xadimi, "Şöhrət", "İstiqlal" və "Heydər Əliyev" ordenləri laureatı, eyni zamanda olduqca səmimi və təvazökar insan olan akademik Ömər Eldarov... AMEA-nın prezidenti akademik İsa Həbibbəylinin qeyd etdiyi kimi, Ömər Eldarov yalnız rəssam-heykəltaraş deyil, o, alim-heykəltaraşdır, şair-heykəltaraşdır. Böyük sənətkarın yaratdığı obraz və süjetli kompozisiyalar özlərində sərt realizmi əks etdirir, Ömər Eldarovun "düşünən" heykəlləri bu və ya digər dövrün səciyyəvi xüsusiyyətlərini özündə cəmləşdirir.

- Hörmətli Ömər müəllim, biz Sizinlə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubileyi ərəfəsində görüşürük. Siz AMEA-nın həqiqi üzvüsünüz. Zəhmət olmasa, Akademiya ilə Sizi birləşdirən bağlar haqqında danışdınız.

- Mən deyərdim ki, daha çox konkret insanlarla mövcud olan bağlar, çünki mən alim deyiləm, mən yaradıcı insanam, heykəltaraşam. Bildiyimə görə, Elmlər Akademiyasının hər zaman incəsənət bölməsi olub, və burada xalqımız üçün misilsiz işlər görən görkəmli mədəniyyət

və incəsənət xadimləri təmsil olunublar. Dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli, məşhur memarlar Mikayıl Hüseynov və Sadıq Dadaşov Akademiyanın ilk təsisçiləri idilər. Buna görə də AMEA yaradıcı ziyalılar üçün doğma, olduqca yaxın bir təşkilatdır, və elm xadimləri ilə ünsiyyət edərək mən özümü olduqca rahat hiss edirəm. Elmi biliklər olmasa, böyük sənət əsərləri yaratmaq çox çətin olar.

Akademiya Azərbaycan elminin heykəlidir, abidəsidir.

- 2024-cü il martın 27-də Elm Günü münasibətilə AMEA-da "Elm Günü və Günü elmi: humanitar tədqiqatlar və süni intellekt" mövzusunda təntənəli tədbir keçirilib. Həmin tədbir çərçivəsində Sizin fərdi heykəltaraşlıq sərginiz təşkil olunub. Akademik İsa Həbibbəylinin dediyi kimi, o sərgi Sizin ilk fərdi sərginiz idi. Necə alındı ki, həmin sərgi məhz AMEA-da təşkil olundu? Bu da simvolik və maraqlıdır.

- Yəqin ki, bu məsələ haqqında danışarkən AMEA rəhbərinin mövqeyini qeyd etmək lazımdır. Çünki o hadisə sırf akademik İsa Həbibbəylinin təşəbbüsü ilə baş tutub. İsa müəllim mənə çoxdan tanıyır, şəxsən mənə də, mənim yaradıcılığım da olduqca yaxşı münasibəti var və dərinlən bələddir. Fikrimcə, qeyd etdiyiniz

hadisə məhz bununla izah olunur. Bildiyiniz kimi, heykəltaraşların yox, rəssamların fərdi sərgisi olur. Heykəltaraşlıq sərgisi ideyası İsa Həbibbəyliyə məxsusdur. Fikrimcə, alındı.

- Xoşbəxtlikdən 2022-ci ilin dekabrında akademik İsa Həbibbəylinin sədrliyi ilə AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunda Sizin 95 illiyinizə həsr olunan tədbirdə mən də iştirak etmişəm. Olduqca isti, səmimi bir tədbir idi, biz hamımız böyük zövq aldığımız! AMEA rəhbəri dəfələrlə Sizin emalatxananızda olub, akademik "Heykəltaraşlıq sənətinin canlı əfsanəsi", "Əbədi mögikan" və digər məqalələri Sizin yaradıcılığınıza həsr edilib. İsa müəllim haqqınızda kitab yazdığımı da bildirib. Zəhmət olmasa, bir az akademik İsa Həbibbəyli ilə əməkdaşlığınızdən danışaq. Məqalələrinizdə yaradıcılığınızın tam mahiyyətini açmaqla bilibmi akademik?

- Əməkdaşlığımız uzun illərdir ki, davam edir, bizim Naxçıvandakı görüşlərimizdən bu yana. O vaxtlar biz çox görüşürdük, söhbət edirdik, və belə alındı ki, İsa müəllim mənim yaradıcılığımın "azarkeşidir", sadəcə belə alındı, mənim növbəti dəfə bəxtim gətirdi (gülür). Buna görə də o, mənə hər zaman diqqət ayırır, emalatxanaya gəlir, fikirlərini bölüşür, demək olar ki, mənə himayə

edir. Yaşım çox olduğundan, mənim az qala 100 yaşım var. Belə isti münasibətə görə İsa müəllimə olduqca minnətdaram.

İsa müəllimin məqalələrinə gəldikdə isə, deyə bilərəm ki, bəli, akademik fərqli şəkildə heykəllərimin mahiyyəti açmağa, haqqımda heç kəs yazmadığı orijinal fikirlər səsləndirib. Amma hər bir mövzu kimi, əgər həmin mövzu həqiqətən mahiyyətə dolğundur, onu tamlığı ilə açmaq, hərtərəfli şəkildə izah etmək çətin-dir. Həmin mövzunu dəfələrlə araşdırmaq olar. Özümdən danışmıram, amma yaxşı mövzuya müxtəlif tərəflərdən yanaşmaq olar. Təəssüf ki, heykəltaraşlıq haqqında elmi əsərlər çox azdır. İsa müəllimin yazdıqları o boşluğu doldurmağa xidmət edib.

İsa müəllimin mənim yaradıcılığım ilə bu dərəcədə maraqlanması əlbəttə ki, mənə çox xoşdur və elmi cəhətdən də, heykəltaraşlıq baxımından da əhəmiyyətlidir.

- Uzun illər Siz Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasına (ADRA) rəhbərlik etmisiniz, bu təhsil ocağı Sizin söylərinizlə yaranıb. Yəni Siz peşəkar rəssam, heykəltaraş, qrafik, dizaynerlərin yetişdirilməsinə bilavasitə rəhbərlik etmisiniz. Eşitməyək ki, Akademiyada tələbə və müəllimlər arasında səmimi, açıq bir mühit yaranıb, gənclər özlərini sərbəst hiss edib, ideyalarının reallaşdırılması üçün onlara bütün imkanlar verilib. Ali təhsil müəssisələrində bu cür şəraitə heç də bütün hallarda rast gəlinmir, halbuki bu, şəxsiyyətin və peşəkar bacarıqların inkişafı üçün olduqca vacibdir. ADRA necə yarandı?

- ADRA-nın yaradılması Ulu Öndər Heydər Əliyevin sayəsində baş tutdu. Ümummilli lider fədakarlığı ilə fərqlənirdi, xalqı uğrunda canından keçən, özünü yox, cəmiyyətin gələcəyini düşünen insan idi. Müalicə və əməliyyat üçün yola düşərkən Ulu Öndər müsbət nəticəyə əmin olmadığından hamını yığdı, özü də iki dəfə. İlk görüş bağlı qapılar arxasında keçdi, hamıya sahəsinin gələcək inkişafı üçün tapşırıqlar verildi. Növbəti gün isə mətbuat konfransı təşkil olundu, yəni KİV-lər vasitəsilə bütün məsələlərictimaiyyətə çatdırıldı. Həmin tədbirlərdə Rəssamlıq Akademiyasının taleyi həll olundu.

İş ondadır ki, Heydər Əliyev özü rəssam olmaq arzusunda idi, hələ məktəb illəri dövründə rəsmlər çəkmişdi...

- Bəli, məlumdur ki, Heydər Əliyev Memarlıq fakültəsində təhsil alıb. Və ümumiyyətlə Ulu Öndərin incəsənət sahəsinə dair olduqca dərin bilikləri vardı, o, mədəniyyət və incəsənət xadimlərinə böyük diqqətlə yanaşırdı...

- Bəli, elədir... Heydər Əliyev gənclik illərində Naxçıvandan Bakıya gəlir və görür ki, rəssamlıq üzrə ali təhsil ocağımız yoxdur. Bu zaman o, təsviri sənətə ən yaxın fakültəyə daxil

olur və Memarlıq fakültəsində iki il ali təhsil alır. Sonra isə bir çoxlarının, o cümlədən Ümummilli liderimizin taleyini kökündən dəyişən müharibə başlayır. Amma Heydər Əliyev tələbəlik illərini heç vaxt unutmayıb, sonralar tez-tez müəllimləri haqqında xatirələrini bölüşüb. Ulu Öndər hamını çox gözəl tanıyırdı, hət-ta bizim yığıncaqlarımıza da gəlirdi.

Heydər Əliyevin ətrafında çox incəsənət xadimi vardı. Məsələn, böyük qardaşının oğlu Rəsim Əliyev Bakı şəhərinin baş memarının müavini, sonralar isə baş memarı olub. Ümummilli liderin böyük qardaşı Hüseyn Əliyev Azərbaycanın Xalq rəssamı idi. Yəni onun təsviri sənətə və ümumilikdə mədəniyyətə münasibəti təsadüfi deyil, o, bu sahəni çox sevirdi. Heydər Əliyevin mədəniyyət sahəsinə dair dərin biliklərə malik idi, incəsənət xadimlərinin bir qismi haqqında mənfə, digərləri haqqında isə əksinə, olduqca müsbət fikirləri vardı. Kimin necə sənətkar olduğunu peşəkarcasına müəyyən edirdi, bu, Heydər Əliyevin anadangəlmə fitri istedadından irəli gəlirdi.

Naxçıvanla mənim xoş xatirələrim çoxdur. Mən özüm Naxçıvanda anadan olmuşam, amma vəsiqəmdə qeyd olunmayıb. Əcdadlarımdan hamısı Dərbənd şəhərindəndir, Şeyx Şamil hərəkətindən sonra onlar bu yerlərdə, Yuxarı mahalda məskunlaşıb, "atlılar" adı ilə tanınırdılar. Dərbənd olduqca maraqlı, qədim şəhərdir, təsadüfi deyil ki, onun adını Dərbənd qoyublar. Şəhər o zamanlar daha çox inkişaf etmiş cənub hissəni tez-tez basqınlar, soyğunçuluq baş verən şimal hissədən ayırırdı. Dərbənd dənizə tərəf yönələn iki divarla əhatə olunur. Digər tərəfdə isə qala yerləşir, qala divarları 400 km uzunluğu boyu dağlara tərəf ucalır. Dərbənd qədim Azərbaycan şəhəridir, bunu hamı bilir. Orada Şərq qəbiristanlıqlarına xas olan əzəmətli qəbir daşları ilə zəngin çox qədim qəbiristanlıqlar var idi. Dərbənddə müqəddəs yerlər çoxdur.

O zamanlar Naxçıvan imperiyanın kənar hissəsi hesab olunurdu, çox da yaxşı inkişaf etməmişdi. Atam Heydər Əliyevin böyük qardaşı Həsən Əliyevin müəllimi olub, aqronom idi, ey-

ni zamanda da Azərbaycanda dram dərnəklərinin rəhbəri kimi tamaşalar qoyurdu. Həmin truppaların üzvləri sonralar tanınmış aktyorlar oldu.

Və mən anadan olanda atam qərar verdi ki, həyat yoldaşı ilə yeni doğulan körpə Dərbəndə yola düşsün. Beləcə məni Dərbənddə qeydə aldılar. Bu, çox maraqlı faktdır.

Bu gün Dərbənd Rusiyanın şəhəri sayılır. Rusiya ilə bağlı xoş xatirələrim çoxdur, orada mən həm orta məktəbi, həm də Sankt-Peterburqdakı İ.Repin adına Rəssamlıq Akademiyasını bitirmişəm. Sankt-Peterburq olduqca gözəl şəhərdir, Trezini, Rastrelli, Rossi, Rinaldi, Kvarengi kimi məşhur italyalı memarların inşa etdiyi şəhər. Digər memarlar da vardı, amma Peterburq şəhəri özündə daha çox İtaliya memarlığı ənənələrini ehtiva edir. İtalyalı memarlar vətənlərində məhrum olduqları sənət imkanlarından Rusiyanın geniş ərazilərində istifadə ediblər. Nəticədə şəhərsalma sənətinin şah əsərlərindən biri yaranıb.

- Növbəti sual elm və təhsilin integrasiyası haqqındadır. ADRA və AMEA arasında hansı əlaqələr qurulub? Onların gələcək inkişafını necə görürsünüz?

- Fikrimcə, bu əlaqələr lazımı səviyyədə deyil. Qeyd etdiyim kimi, Elmlər Akademiyasında həmişə incəsənət bölməsi fəaliyyət göstərib. AMEA-nın həmtəsisçiləri akademiklər Mikayıl Hüseynov, Sadiq Dadaşov özlərindən sonra nəhəng irs qoyub gedən görkəmli memarlardır. Mikayıl müəllim heyrətamiz insan, olduqca nəcib, əsl ziyalı idi. Sadiq müəllim daha impulsiv, daha əzmkar idi. Və bu iki heyrətamiz insanın iş birliyi bizə parlaq memarlıq irsi bəxş etdi.

Beləliklə, qurulan əlaqələri inkişaf etdirmək, dərinləşdirmək lazımdır. Bu, həm elmin, həm də incəsənətin inkişafına böyük fayda gətirəcək.

- Rəssamlıq Akademiyasının yetirmələri və yaratdığınız məktəbin davamçıları arasında ömrünü həmçinin elmlə bağlayanlar varmı?

- Əminəm ki, var. Dəqiq adları sadalaya bilməyəcəyəm, amma əminəm ki, var, çünki sənətsünaslıq çox ciddi və əhəmiyyətli elmdir. Axı incəsənət, onun hər bir növü, o cümlədən təsviri sənət özündə cəmiyyətin dərin düşüncələrini, mövcud vəziyyəti, demək olar ki, ictimai quruluşun özünü əks etdirir.

Qeyd edim ki, müəyyən olunduğu kimi, incəsənət ictimai fəaliyyətin digər növlərindən daha tez yaranıb. Bunu ibtidai icma dövrü incəsənətinin nümunələrinin qorunub saxlanıldığı qədim mağaralar sübut edir. Fransa və İspaniyada aşkarlanan Lasko və Altamira mağaralarında dövrümüzədək gəlib çatan qayaüstü rəsmlər qədim insanın fəaliyyət nümunələrini bizə nümayiş etdirir. Həmin insan nə görürdüsə, onu da təsvir edirdi. Niyə ən səmimi rəsmlər uşaqların çəkdikləri rəsmlərdir? Çünki uşaq ancaq gördüyünü olduğu kimi təsvir edir, uşaq səmimidir. Təsviri sənətin əsas xüsusiyyəti səmimiyyətdir. Qədim insan mağaradan çıxıb misal üçün pələng görüb və onu təsvir edib, özü də tonqal işığında qayanın üzərində təsvir edib. Bu gün də ən yaxşı boyalar təbii boyalardır. Və o dövrlərdə də qədim insan təbiətin bəxş etdiyi imkanlardan yararlanıb. Buradan mən belə bir fikrə gəlirəm ki, ilk öncə söz yox, incəsənət yaranıb! İnsanın ünsiyyət zamanı yalnız səslərdən istifadə etdiyi dövrdə o, artıq yüksək səviyyədə təsvir edə bilirdi. Məhz buna görə bizə ibtidai icma dövrü incəsənətinin şah əsərləri gəlib çatıb.

- Qeyd etdiyim Elm Günü münasibətilə keçirilən tədbirdə çıxışınız zamanı demişdiniz ki, Fəxri xiyabanda ucalan çoxlu abidə və büstlər Sizin əsərlərinizdir, və bu baxımdan Fəxri xiyabanı Sizin açıq səma altında fərdi sərginiz hesab etmək olar...

- Bəlkə də bu, yeganə belə yaranan sərgidir. Necə oldu ki, bu abidələrin müəllifi mən oldum? Axı bu, mənim istəyimlə baş verə bilməz, məndən asılı deyil. Sadəcə belə alındı ki, görkəmli xadimlərimizin övladları, həyat yoldaşları, varisləri mənə müraciət edirdilər. Bir gün Süleyman Rüstəmin oğlu yanıma gəlib dedi: "İstəyirəm ki, atamın abidəsini Siz düzəldəsiniz". Və o işdən sonra başqaları da bu cür sifa-

rişlərlə müraciət etməyə başladılar. Beləcə açıq səma altında daimi fərdi sərgim yarandı.

- Yaradığınız əsərlər yalnız Azərbaycanda deyil, dünyanın bir sıra ölkələrində də park və küçələri bəzəyir. Hansı əsər üzərində iş daha çox yadınızda qalıb? Həmin abidənin özəlliyi nədir?

- Ən yaddaqalan iş mənim ilk monumental əsərimdir. 1960-cı il. Həm ona görə ki, bu, mənim ilk işim idi, həm də ona görə ki, gözəl qadın, xalqı üçün mühüm işlər görmüş Xan qızı Xurşudbanu Natəvana həsr olunurdu. Xan qızının cəmi iki fotosəkli var, birində üzünün yarısı örtülüdür, ancaq gözəl gözləri görünür, ikincisi isə hamıya məlum olan fotosəkidir. Bu şəkli bədi şurada olarkən gördüm. Natəvanın həyat yoldaşı vəfat etmişdi, fotosəkil həmin vaxt çəkilib. Şəkildə Xan qızı uşaqları ilə birgə əks olunub. Məni onun obrazı, kədərli baxışı valeh etdi. Bu obrazda hər şey ifadə olunub. Və mən anladım ki, mütləq Xan qızının abidəsini hazırlamalıyam.

Qeyd edirəm ki, abidəni hazırlamaq üçün bir sıra məmurun icazəsi lazımdır, həm hüquqi mə-

sələləri, həm yer və s. məsələləri həll etmək lazımdır. Mən əvvəlcə mərmərdən şəkildə əks olunan tərzdə yarımfıqur düzəltdim. Yəni süjetin özündən istifadə etdim.

Bu işlə tanış olan görkəmli yazıçımız, çox yaxşı ziyalı, xoşməramlı insan Mirzə İbrahimov qərar verdi ki, Bakıda Natəvanın abidəsi ucaldılmalıdır. O dövrdə Mirzə İbrahimov söz sahibi idi, Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin sədri idi. Beləliklə, məsələ həllini tapdı.

- Məlumdur ki, Sizin görkəmli rəssam Tahir Salahovla dostluq münasibətləriniz olub. Bu haqda danışardınız, zəhmət olmasa.

- Bakıya gəlməzdən öncə Tahir Salahovu tanımırdım. Amma hər zaman digər rəssamların onu çox təriflədiklərinin şahidi olmuşam. Sonralar isə onların nə qədər haqlı olduqlarını anladım. Tahir Salahov peşəkarlıq səviyyəsini o dərəcəyə qaldırmışdı ki, o səviyyəyə çatmaq çox çətin idi. Bunu hamı bilirdi, hamı kimin kim olduğunu yaxşı anlayır. Tahir Salahov həqiqətən də olduqca istedadlı insan idi. Bzim aramızda

rəqabətə ehtiyac yox idi. Birincisi, biz sənətin ayrı-ayrı növləri ilə məşğul idik. İkincisi isə mən düşünürdüm ki, heç vaxt ona çatı bilmərəm, o, olduqca istedadlı idi. Və ən əsası, bu, rəssamlar üçün çox vacib məsələdir - Tahir Salahov adi karandaşla gözəl əsərlər yaradırdı. O, yalnız bu cür əsərlərdən böyük bir sərgi yarada bilərdi. Bir hadisə yadımdadır. Bir sərgidə Tahir Salahovun işlərindən valeh olan pribaltikalı heykəltaraş Gediminas Yokubonis mənə dedi: "Tahir hamını öz işləriylə yerlə yeksan etdi". Yəni, Tahir Salahov nəhəng istedad idi... O, Azərbaycan təsviri sənətini dünya səviyyəsinə qaldırdı. Dost kimi də səmimi idi.

- **Növbəti sualım elə rəssamlıqla heykəltaraşlığın arasındakı bağlar haqqındadır. Məlumdur ki, Leonardo da Vinçi rəssamlığı "sənətlərin şahı" adlandırır. Müsahibəyə hazırlaşarkən bir materialda oxudum ki, Da Vinçi məhdud imkanlarına görə heykəltaraşlığı incəsənətin ən çətin növü hesab edib. "Düşünən" heykəllər və özlərində ayrı-ayrı süjetlər əks etdirən kompozisiyaların yaradıcısı Ömər Eldarov bu haqda nə düşünür? Yaratdığınız**

əsərlərə baxarkən daşın, mərmərin imkanlarının məhdud olduğunu düşünmək mümkün deyil...

- Bu suala cavab verməkdə bir az çətinlik çəkirəm, çünki mən Leonardo da Vinçi deyiləm. Mən onun kimi incəsənətin bir neçə növü ilə məşğul olmuram. Renessans dövrünün titanları hər şeyi bacarırdı. Məsələn, Mikelandelo heykəltaraşdır, yoxsa rəssam? Bu suala cavab vermək çətindir. O, daha çox heykəltaraş hesab edilirdi, amma Sikstin kapellasından sonra artıq bilmirəm... O, yaş mala üzərində freska üsulu ilə binanın tavanında xarüqələr yaradıb.

Eləcə də yalnız incəsənət sahəsində deyil, elmdə də öz işləri ilə məşhur olan böyük Leonardo da Vinçi. Onların durduqları zirvələrə çatmaq mümkün deyil.

- **Müəllifi olduğunuz Hüseyn Cavid, Səttar Bəhlulzadə, Üzeyir Hacıbəyli və digər görkəmli şəxsiyyətlərimizin şərəfinə yaratdığınız abidələri çox sevirəm. Məsələn, Fəxri xiyabanda uçan "Elegiya" abidəsinə baxarkən abidənin ahəngliyi, hamarlığı adamı valeh edir. Təəccüblü deyil ki, Ümummilli lider Heydər Əliyev işə bax-**

maq üçün emalatxanınıza gələndə qeyd edib ki, Siz Zərifə xanım Əliyevaya ikinci həyat bəxş etdiniz. Heydər Əliyev ümumiyyətlə sənət adamlarına böyük diqqət və qayğı ilə yanaşırdı. Yadımdadır, bizim görkəmli aktrisasınız, hamının sevimlisi Nəsimə xanım Zeynalovanın oğlu Cahan-gir Novruzov hər zaman Ulu Öndərin əlamətdar günlərdə Nəsimə xanıma göstərdiyi diqqəti xatırlayırdı. Zəhmət olmasa, Heydər Əliyev haqqında, "Elegiya"nın yaranması barədə xatirələrinizi bölüşərdiniz.

- Qeyd etdiyim kimi, Heydər Əliyev rəssam olmaq arzusunda idi, çox yaxşı rəssamlıq qabiliyyəti vardı. Bu məqam onun incəsənətə qarşı münasibətini müəyyənləşdirib. Hamımızın bəxti gətirib ki, böyük şəxsiyyət Heydər Əliyevlə bir dövrdə yaşayıb-yaratmışıq. Onu da deyim ki, o, həqiqətən də böyük, uzaqgörən, gələcəyə köklənən şəxsiyyət idi, mədəniyyət və incəsənətin, o cümlədən təsviri sənətin inkişafına xüsusi qayğı göstərirdi. Rəssamlıq Akademiyasının yaradılması haqqında bayaq danışdıq.

Heydər Əliyev iki dəfə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı idi. Əvvəlcə Ulu Öndərin Naxçıvanda büstünün ucaldılması haqqında danışım. Bu abidənin mürəkkəbliyi onun müəyyən funksiyalar daşımada idi. Abidə həm iki dəfə Sosialist Əməyi Qəhrəmanının şərəfinə yaradılmalı, həm bu Qəhrəmanın Vətəninə ucaldılmalı, həm də onun müəyyən parametrləri olmalı idi. Bu, çox vacibdir. Məsələ bundadır ki, Möminə Xatun meydanı üçün abidənin ölçüləri kiçikdir, buna görə də onun üçün fon yaratmaq lazım idi ki, abidə əzəmətli görünsün. Abidənin harada yerləşəcəyi məsələsində də Heydər Əliyevlə fikirlərimiz üst-üstə düşdü. Bu məsələdə də Ümummilli lider özünü əsl peşəkar kimi göstərdi.

"Elegiya"ya gəldikdə isə, bu, "Novodeviçye qəbiristanlığı" nekropolu üçün qəbirüstü abidə idi. Stalinin həyat yoldaşının, Sovet İttifaqının məşhur şəxslərinin dəfn olunduğu ərazidə ikinin ikiye bir yer ayrılmışdı. Bu qəbiristanlıqda bütün abidələrin klassik üslubda işlənildiyinə

görə mən də rus klassikası üslubunda işləməli oldum. Materialı da uyğun seçmişdim - ağ mərmər. Təbii ölçüyə uyğun böyük bir abidə yaratmaq qərarına gəldim.

Amma sonralar Zərifə xanım Bakıda yenidən dəfn edildi, "Elegiya" da bura gətirildi. Mən Heydər Əliyevə müraciət edərək dedim: "Heydər Əliyev, mərmər preslənmiş əhəngdaşıdır. Təəssüf ki, bu, olduqca zərif materialdır. Bir mürəkkəbqabı mərmərə dəysə, mürəkkəb ona həmişəlik hopacaq. Mərmərdən düzəldilmiş fiqura nəşə dəysə, o dərhal zədələnəcək. Bundan əlavə, bu material hava dəyişkənliyinə, küləyə, toza, rütubətə qarşı da həssasdır. Həmin modelin bürüncdən surətini düzəltmək lazımdır. Bürüncə heç bir şey zərər yetirə bilməz". Heydər Əliyev mənimlə razılaşıdı. Mərmər abidəni isə biz muzeyə yerləşdirdik, hazırda o, Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin ayrı bir zalında sərgilənir. Abidəni fərqləndirmək üçün onu "Elegiya" adlandırdılar. Bu da çox yaxşıdır, çünki abidənin adı ona təmənilə uyğundur, lirik, romantik səslənir. Elegiya keçmiş haqqında süjet, söhbət, həsrət deməkdir...

- Olduqca gözəl, mükəmməl əsərlər yaratmaq üçün gərgin əmək tələb olunur. Elm Gününə həsr olunmuş həmin tədbirdə gənclərə müraciət edərək vurğulamışdınız ki, çoxillik, əziyyətli, gərgin əmək olmasaydı, heç bir uğur əldə edə bilməzdiniz. Yeni fəaliyyətə başlayan heykəltaraşlara məsləhətiniz nə olar? Bu cür gözəl əsərlər yaratmaq üçün onlar nəyə xüsusi diqqət yetirməlidirlər?

- Hər şeydən öncə süjetə, mövzuya vurulmaq lazımdır, bu abidəni mütləq şəkildə yaratmağı ürəkdən istəməlisən. Bu, birincisi. İkinci isə müraciət etdiyim mövzu haqqında mümkün olduğu dərəcədə hər şeyi öyrənmək lazımdır, yaxşı, gərəqli məsləhət verə biləcək hamı ilə məsləhətləşmək lazımdır, həm öz, həm də qarşıdakı insanın vaxtını almaqdan utanmamalısan. Təsvir etdiyim süjet haqqında nə qədər çox bilsən, o qədər yaxşıdır, xüsusilə bu, keçmişə aiddir. Bacardıqca çox şeyi öyrənmək lazımdır, çünki biliklər uğurun təməlinə

durur. Bu biliklər obrazı dolğun ifadə etməyə kömək edəcək.

- **Növbəti sualı icazənizlə elmi işimlə bağlı vermək istəyirəm. Qlobal problemlər dövründə biliklər cəmiyyətinin formalaşmasını tədqiq edərkən və müvafiq ədəbiyyatı araşdırarkən görürük ki, bir çox alimlər böyük bəşəri problemlərin əsasında yalnız ekoloji, siyasi səbəblərin deyil, daha çox psixoloji, kulturoloji səbəblərin dayandığını, bu problemlərin insan qəddarlığı və laqeydliyi, insanların birbirinə və ətraf mühitə qarşı acımasızlığından qaynaqlandığını qeyd edir. Buna görə də mütəxəssislər belə qənaətə gəlir ki, bu problemlərin həllində mədəniyyətin, həm fərdi, mən də ümumilikdə cəmiyyətlərin mədəni tərbiyəsinin rolu böyükdür. Elmi işimdə qeyd edirəm ki, müasir dövrümüzdə biz yalnız elm və təhsilin integrasiyası haqqında deyil, bu termini genişləndirərək elm, təhsil və mədəniyyətin integrasiyası haqqında danışmalıyıq. Elmi işimin əsas tezislərindən biri məhz budur. Bu baxımdan elmi qurumlar, təhsil müəssisələri və mədəniyyət ocaqları (muzeylər, qoruqlar, teatrlar və s.) arasında əməkdaşlıq ön plana çıxır. Qeyd edirəm ki, elmi işimdə mən, biliklər cəmiyyətinin formalaşmasında muzeylərin rolunu araşdırıram. Sizin bu haqda fikriniz maraqlıdır.**

- Muzeylərin rolu olduqca böyükdür. Şükür Allaha ki, muzeylər var. Təkcə Luvr nəyə deyirsiz dəyər! Luvrda olarkən gözəl əsərlərin çoxluğu insanı bihuş edə bilər. Burada da fonun rolunu nəzərə alıblar. Məsələn, Miloslu Venera və Samofrakıyalı Nika kimi şah əsərlər ayrı-ayrı yerləşdirilib, və buna görə də bu abidələrin insana təsiri olduqca böyükdür.

Fikrimcə, hər bir məsələyə pozitiv yanaşmaq lazımdır, bütün problemləri müsbət tərəfdən dəyərləndirmək, pozitiv tərəflərini axtarmaq lazımdır. Pozitivlə işləmək neqativlə işləməkdən qat-qat xoşdur. Məsələnin yaxşı, işıqlı tərəflərini axtarırsan. Neqativlə gələndə isə hər

şeyi korlamaq olar, cavabında ancaq neqativ alırsan. Mədəniyyətin rolu məhz budur - insanı daha mərhəmətli etmək, pozitiv düşünməyi öyrətmək. Belə olduğu halda insan heç vaxt udurmaz! Neqativ yanaşanda isə ancaq problemlər yaşanır. Onsuz da insan tarixən mübarizədədir. Baxın, insan mağaradan çıxdı və mübarizə aparmağa başladı. Amma həmin mübarizə özünü qorumaq üçün idi, müasir dövrdə isə dünyada aqressiya hökm sürür.

- **Təşəkkür edirəm cavabınıza görə. Və sonuncu sualımız: Akademiya dünən, bugün, sabah... Necə düşünürsünüz, AMEA-nın gələcəkdə hansı prioritet fəaliyyət istiqamətləri olmalıdır? Hansı tərəfə inkişaf etməliyik ki, zamanla ayaqlaşa bilək?**

- Hesab edirəm ki, bu suala cavab vermək üçün mənim lazımı səviyyədə əsasım, məlumatım yoxdur. Bu, çox ciddi sualdır. Məsələ ondadır ki, mən Elmlər Akademiyasının fəaliyyətinin bütün nüansları ilə tanış deyiləm. Alimlər ilə çox söhbət edirəm, amma bu, AMEA-nın hansı səviyyədə olduğunu və hansı səviyyədə olmalı olduğunu anlamaq üçün yetərli deyil. Lakin mən görürəm, eşidirəm ki, Elmlər Akademiyası yetərinə yüksək ritmlərlə inkişaf etməkdədir. Bu, olduqca mühüm fəaliyyətdir. Və mən çox istərdim ki, həm fundamental araşdırmalar, həm də praktiki məsələlərin həllində əhəmiyyətli yer tutan tətbiqi tədqiqatlar daha yüksək səviyyədə aparılsın. Çünki bundan respublikanın həyatı, gələcək inkişafı asılıdır. Elmin cəmiyyətlərin, dövlətlərin inkişafına təsirini danmaq olmaz.

Yubiley ərəfəsində Akademiyamıza və alimlərimizə Nobel mükafatı səviyyəsində araşdırmalar aparmağı arzulayıram. Bu, çox mühüm və əhəmiyyətli məsələdir! Çox çalışmalı və özümüzə inanmalıyıq.

- **Çox sağ olun, Ömər müəllim. Bizə vaxt ayırdığınız üçün və maraqlı söhbətinizə görə Sizə minnətdarıq.**

Müsaibəni hazırladı:

Nəzmin CƏFƏROVA,

sənətsünashq üzrə fəlsəfə doktoru

Инновациям нужна поддержка

Для успешной научной карьеры важны талант,
упорный труд и стремление

История азербайджанской науки отмечена легендарными именами и яркими событиями. Основа авторитета академии - глубочайшие знания и весомый теоретический и практический опыт, востребованный во всех отраслях народного хозяйства и социальной сфере. Благодаря исследованиям и передовым разработкам наших ученых Азербайджан и впредь будет развиваться как высокотехнологичное социально ориентированное государство. Об этом и о многом другом в преддверии славного юбилея НАНА наш корреспондент беседует с генеральным секретарем Парламентской ассамблеи Организации Черноморского экономического сотрудничества (ОЧЭС), заведомо Института систем управления МНО, академиком Асафом Гаджиевым.

- **Что бы вы хотели сказать в канун 80-летия НАНА?**

- Юбилей Национальной академии наук Азербайджана - это очень важный праздник. За восемь десятилетий своего существования главное научное ведомство страны сыграло важную роль в развитии нашего государства - и союзной (советской) республики, и независимого Азербайджана.

Хочу особо отметить, что борьба за государственную независимость формировалась именно в стенах Академии наук. И наш общенациональный лидер Гейдар Алиев, вернувшись из Москвы в Баку, свою первую встречу с учеными провел в НАНА. Это - яркое свидетельство того, какое важное значение он придавал отечественной науке, нашим исследователям.

Гейдар Алиев всегда отводил особую роль науке и ценил ученых, именно по его инициативе НАНА был присвоен статус Национальной академии наук, были существенно увеличены зарплаты ученых.

- **Какое место, по вашему мнению, занимала азербайджанская Академия наук в конфигурации подобных учреждений бывших союзных республик?**

- АН Азербайджанской ССР была одной из ведущих в области физики, математики и нефтехимии. Важнейшие научные результаты были получены азербайджанскими физиками под руководством бывшего президента Академии наук Г.Б.Абдуллаева в области полупроводников. Кроме того, была воспитана целая плеяда выдающихся физиков - М.Шахтахтинский, Ч.Джуварлы, Ч.Гаджар.

Особо подчеркну, что в области спектральной теории (математика, функциональный анализ) ни одна докторская диссертация в бывшем СССР не могла пройти без поддержки азербайджанских ученых. И здесь необходимо упомянуть имена выдающихся азербайджанских математиков Дж.Э.Аллахвердиева, М.Гасимова, Ф.Магсу-

дова, Р.Гусейнова. Известный математик, один из бывших президентов АН Азербайджана, академик Захид Халилов написал первый учебник по функциональному анализу на пространстве СССР.

Биолог-академик Джалал Алиев в трудные годы независимости продолжал свои исследования и добился выдающихся результатов, которые были приняты международным сообществом. Известный ученый-географ, человек широкого кругозора, академик Гасан Алиев долгие годы возглавлял Институт географии, который сделал очень много в области охраны окружающей среды. В области химии мировую известность получили Ю.Мамедалиев, М.Нагиев, Т.Шахтахтинский. К сожалению, все они ушли в мир иной.

- **Утечка мозгов, как известно, общемировая проблема. Насколько остра она для нашей страны, и что надо сделать, чтобы молодежь шла в науку?**

- После распада СССР из Азербайджана уехало много ученых, особенно в Турцию. Лишь малая доля из них вернулась. Развал Союза больно ударил по областям, финансируемым из госбюджета, в одночасье азербайджанские ученые обнищали. Представьте себе, что зарплаты профессоров составляли \$10-15, академики получали приблизительно столько же.

Для привлечения талантливой молодежи в науку необходимо изменить условия, особенно для тех, кто по госзаказам получил образование или прошел стажировки в ведущих научных центрах мира. Необходимо создать систему, позволяющую оценить вклад ученых в науку.

Лет десять тому назад мы создали в НАНА первый вариант такой системы. Она создавалась под моим руководством, но, к сожалению, я уехал работать в Стамбул, а потом и вовсе большая часть институтов была передана Министерству науки и образования. Однако было бы целесообразно

продолжить эту работу, что позволило бы более эффективно оценивать работу ученых. Это, безусловно, помогло бы в какой-то степени предотвратить утечку мозгов.

- Как вы считаете, есть ли направления современной науки, в которых азербайджанские ученые занимают ведущие позиции?

- Наверняка есть, но, к сожалению, это небольшие островки и связаны они с именами личностей. Необходимо создавать коллективы, научные школы, которые будут признаны международным сообществом, хотя формирование таких структур занимает десятки лет, а иногда и больше.

- Как связаны наука, инновации, производство? Какие научные направления в ближайшие годы будут развиваться активнее остальных?

- Есть известная схема, связывающая науку и инновации. Наука - это перевод финансов в знания. Инновации - перевод знаний в финансы. И это звено самое сложное.

- Почему?

- Потому что трудно убедить людей, особенно занятых на промышленных объектах, поверить в науку. Именно поэтому иногда на применение результатов научных достижений уходят годы. Таким образом, государство, которое является основным спонсором науки во всем мире, выделяет финансы на ее развитие, то есть на приобретение знаний, после чего ученые с помощью своих научных достижений должны приносить государству пользу в виде разработок, и не в последнюю очередь - в виде денег. Но в этом вопросе необходим жесткий контроль государственных средств. Поэтому для того, чтобы наука приносила ощутимую пользу государству, необходимы госзаказы, которые впоследствии можно было бы реализовать на практике.

Азербайджан - небольшая страна, она не может разбазаривать средства без цели. Можно было бы выделить, к примеру, какую-то часть научных ассигнований на фундаментальные разработки, а остальную - на прикладные исследования в виде государственных заказов. Потому что без развития и вложения денег в фундаментальную науку не может быть общего развития. Никто в мире не может сказать, что может дать фундаментальная наука завтра, если вложить в нее средства сегодня. Однако отдача все же может быть настолько значимой, что ее может принять и обьять только такая мощная структура, как государство. Поэтому разви-

Асаф Гаджиев:
Развитие фундаментальной науки - это прерогатива государства, хотя в мировой практике огромные средства в ее развитие вкладывают и крупные концерны

тие фундаментальной науки - это прерогатива государства, хотя в мировой практике огромные средства в ее развитие вкладывают и крупные концерны - Sony, Samsung, Volkswagen и др., даже выдают специальные стипендии на исследования.

- В настоящее время самые перспективные области - это информационные технологии (ИТ) и связанный с этим направлением искусственный интеллект.

- Совершенно верно. Обратите внимание на страны с высоким уровнем жизни, которые добились этого благодаря эффективному использованию ИТ-технологий - Дания, Сингапур, Япония, Финляндия, Голландия и др. Мировые затраты на ИКТ приближаются к \$5 трлн, это почти 5% мирового ВВП. Сегодня две ведущие державы мира - США

и Китай - являются лидерами по инвестициям в эти области, ежегодно вкладывая в развитие этой сферы большие средства. Поэтому необходимо инвестировать государственные средства для подготовки специалистов по этим областям в ведущих научно-образовательных центрах мира.

У нас талантливая молодежь, которая может добиться больших успехов в этих направлениях, в последние годы она успешно выступает на международных олимпиадах по этим областям, и такое стремление необходимо поддерживать как на государственном, так и на частном уровне. Ведь самые богатые люди планеты стали таковыми благодаря своей деятельности в области высоких технологий и искусственного интеллекта - Илон Маск, Билл Гейтс, Марк Цукерберг, Карлос Слим Элу и др.

Успешная научная карьера - это не только духовное обогащение и формирование человека, но в определенной степени и материальное. Правда, здесь кроме таланта, необходим еще упорный труд и стремление. Как говорил один из классиков, талант составляет всего 5% успеха.

- Как вы считаете, чем отличается научная молодежь 70-х годов прошлого века от современной?

- Приведу поучительный пример. В 60-е годы представительная делегация из США посетила СССР и ознакомилась с процессом образования и подготовки ученых, после чего американский президент Джон Кеннеди в одном из своих выступлений заявил, что Советский Союз может задавить США не ракетами, а достижениями в области науки и образования. В те годы американские школьники не поднимались на высокие пьедесталы международных математических и физических олимпиад, это доставалось советской молодежи. Этому вопросу было посвящено даже специальное заседание Национального конгресса США. Были выделе-

ны дополнительные ассигнования на науку и образование.

А что мы видим сегодня? США - ведущая мировая держава в области науки и образования. Лучшие университеты мира находятся там. В рейтинге мировых университетов среди полусотни вузов порядка 30-35 - это американские университеты. Сегодня США выделяют на научные разработки больше всех в мире - более \$600 млрд. А СССР выделял на это более 5% своего ВВП. Этот показатель и сегодня остается самым высоким в мире. Лидерами (в процентах к ВВП) в настоящее время являются Израиль и Южная Корея - около 4.5% ВВП. И посмотрите, какой в этих странах высокий уровень и науки, и жизни.

- Благодаря тому, что СССР тратил большие средства на научные исследования, страна запустила первый спутник земли, первым в космос полетел тоже советский космонавт. К сожалению, все это теперь достояние истории.

- Это правда. Сегодня на нас, на мое поколение, падает тяжелый груз подготовить квалифицированных специалистов. Здесь мы сталкиваемся с другой проблемой - с их трудоустройством. Очень часто молодые талантливые ученые уходят из науки из-за материальных проблем. Президент Азербайджана Ильхам Алиев вырос в семье, его окружали выдающиеся деятели науки, и я уверен, что при его содействии этот вопрос найдет положительное решение.

- Асаф муаллим, встречи с какими людьми из сферы науки стали для вас самыми запоминающимися?

- Я провел более 15 лет в стенах МГУ им.М.В.Ломоносова, в лаборатории выдающегося ученого XX века А.Н.Колмогорова, основателя теории вероятностей как науки, с его именем связано становление этой области знаний. Это был разносторонний человек, обладающий глубокими знаниями в литературе, музыке и др., и каждая встреча

с ним была праздником науки. Мы как губка впитывали знания, получаемые от наших учителей. Трудно переоценить и роль моего непосредственного учителя, лауреата Госпремии СССР, профессора Ю.К.Беляева, который недавно ушел из жизни. Его влияние на мое формирование бесценно. Для меня большая честь иметь совместные с ним публикации - цикл работ в ведущих журналах мира, скоро из печати выйдет наша новая книга, которую он, к сожалению, так и не увидел.

В 70-е годы XX столетия только на мехмате МГУ одновременно работало более 30 ученых мирового класса - А.Н.Колмогоров, И.Г.Петровский, Ю.В.Прохоров, Л.И.Седов, П.С.Александров, В.И.Арнольд, С.П.Новиков, Б.В.Гнеденко, Б.М.Левитан, Н.В.Ефимов, Ю.К.Беляев, А.Н.Ширяев, Я.Г.Синай, Р.Л.Добрушин, Ю.А.Розанов и др. С именем каждого из этих ученых связано развитие целого направления в математике, и это только на одном факультете! В мировой истории на сегодняшний день не только такого факультета нет, но даже и университета, и вряд ли стоит ожидать такое в ближайшем будущем.

Это был настоящий ренессанс науки. Интересно, что эти ученые несколько раз в месяц приходили в общежитие МГУ и встречались со студентами, беседовали на разные темы - наука, музыка, литература, история и т.д.

В 1989 году перед отъездом в США я зашел в Москве к академику Гнеденко, заведующему кафедрой теории вероятностей. В мои планы входило посещение University of Wisconsin-Madison - известного американского университета. Борис Владимирович посоветовал мне обратить внимание на то, как там преподают математику. Он сказал: "Вы убедитесь, что лучше нас никто в мире не обучает математике". Ознакомившись с процессом обучения в этом университете, я действительно убедился насколько был прав академик.

- Что бы вы хотели пожелать молодой научной смене?

- В первую очередь человек должен быть духовно богатым. Сегодня на плечах научной молодежи лежит будущее Азербайджана. Страна под руководством Президента Азербайджана Ильхама Алиева восстановила территориальную целостность, показав миру исторический пример. Сейчас надо восстанавливать Азербайджан и наша талантливая научная молодежь должна внести свою лепту в этот процесс.

- Бытует мнение, что продукт науки обязательно должен иметь свою товарную цену. Вы с этим согласны?

- Да, но не следует понимать буквально. Приведу еще один поучительный пример. В 1992 году, когда я работал в Германии, в Мюнхене, в известном немецком университете Ludwig Maximilian University of Munich, получал различные предложения от разных университетов выступить у них. Я охотно соглашался, не зная, что за выступления будут платить. Профессор, который пригласил меня в Германию, как-то спросил, сколько заплатил другой университет. Я сказал, что я никогда не спрашиваю, мне все равно. Он подчеркнул, что у профессоров их университета есть минимальная оплата, ниже которой они не соглашаются выступать. Для меня это было неприемлемо, я не представлял себе, как можно торговаться в науке. По-видимому, человеческий труд, включая науку, должен достойно оцениваться. Честно скажу, для меня и сегодня назначать цену за свои выступления является психологическим барьером. Но жизнь есть жизнь, и надо принимать ее законы.

- Профессор, как бы вы оценили свой личный вклад в науку?

- Я думаю, что на этот вопрос лучше всего ответят мои научные труды, достижения, мои коллеги. ●

**Интервью провела:
Галия АЛИЕВА**

Ümummilli Liderin Sovet Azərbaycanına rəhbərlik etdiyi illər Milli Elmlər Akademiyasının intibah dövrüdür

Sürətli sosial-iqtisadi və texnoloji dinamika ilə müşayiət olunan müasir dövrdə informasiya cəmiyyətinin prioritetlərindən biri də məhz kibernetika və informatika sahələrinin inkişafı və mövcud problemlərin aradan qaldırılmasıdır. Bu sahələr ətrafında "Dövlət-Özəl-Akademik" əməkdaşlığın qurulması, yeni metodların yaranması və elmi tədqiqat sahələrinin müəyyənləşdirilməsi, süni intellekt sahələrinin genişlənməsi və tətbiqi sahələrinin inkişafı müasir dövrün tələbidir. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illiyi ərəfəsində sözügedən sahələrdə görülmən işlər və planlaşdırılan layihələrlə bağlı Elm və Təhsil Nazirliyinin İdarəetmə Sistemləri İnstitutunun baş direktoru, akademik Əli Abbasov müsahibə verib. Müsahibəni təqdim edirik.

- Hörmətli Əli müəllim, bu il AMEA-nın yaranmasının 80 ili tamam olur. Bu dövr ərzində Akademiyanın keçdiyi inkişaf yolunu necə qiymətləndirirsiniz?

- Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının yaranması inkişaf dövrü və hazırkı vəziyyətinə nəzər salsaq bu prosesi bir neçə mərhələyə ayıra bilərik. 1945-ci ildə qurulan Akademiya ilk illə-

rində elmi-təşkilati strukturunun qurulması, təşkilatlanması və maddi-texniki bazasının formalaşması prosesini uğurla keçdi. Ümumiyyətlə, AMEA yarandığı tarixdən bu günə qədər bir neçə böyük inqilabyönümlü addımlar, layihələr həyata keçirib. İlk illərdə əsas diqqət neft-kimya texnologiyalarının inkişafına yönəldildi. Sonradan geologiya, fizika, riyaziyyat və yer elmləri

sahəsinə diqqət artırıldı. Bunların bir istiqaməti də informasiya texnologiyalarının, idarəetmə sistemlərinin, elektron hesablama maşınlarının yaranması və tətbiqi sahəsi idi. İlk elektron hesablama maşını 1945-ci ildə Amerika Birləşmiş Ştatlarında yarandı. 1952-ci ildə keçmiş SSRİ-də, o cümlədən Azərbaycanda bu istiqamətdə addımlar atıldı. Akademiyanın yarandığı ilk illərdə elmi nəticələrin sənayedə tətbiqinə başlanıldı. Yüksək oktanlı soyuqadavamlı yanacaq növü, dənizdən neft çıxarılması ideyası və Neft Daşlarının salınması Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının alimlərinin adı ilə bağlıdır.

Akademiyanın inkişafında xüsusi bir mərhələ olan 1969-1982-ci illər Azərbaycan Sovet Respublikasına rəhbərlik etmiş görkəmli dövlət xadimi Ulu Öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Təsadüfi deyil ki, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin Sovet Azərbaycanına rəhbərlik etdiyi illəri elmin, təhsilin və mədəniyyətin intibah dövrü hesab olunur. 70-ci illərdə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının elmi-tədqiqat institutları üçün yeni korpuslar tikilir, xüsusi təyinatlı layihə-konstruktor büroları yaradılırdı. Heydər Əliyevin təşəbbüsü nəticəsində elmin tətbiq sahələri genişlənir, elm adamlarına yaradıcılıq şəraiti yaradılır, görkəmli alimlər fəaliyyətlərinə görə mükafatlandırılırdı. Akademiya alimlərinin elmi nəticələri konstruktor büroları tərəfindən təcrübədən keçirilirdi. Əldə olunmuş uğurlu nəticələr sənayenin bir çox sahələrinə tətbiq edilirdi.

1970-80-ci illərdə Elmlər Akademiyasında, universitetlərdə və sahə institutlarında elektronika, avtomatika və hesablama texnikası üzrə istedadlı alimlər və təcrübəli mütəxəssislər yetişdirildi, elektron avadanlıq istehsal edən zavodlar tikildi. Kosmik Tədqiqatlar Mərkəzi, İnformasiya-Telekommunikasiya Elmi Mərkəzi, "Neftqavtomatika" və digər elmi-tədqiqat müəssisələri yaradıldı. Respublika avtomatlaşdırılmış idarəetmə sistemləri - RASU - "Azərbaycan" respublika kompüter şəbəkəsi, bütün SSRİ-də tanınan və istifadə olunan avtomatlaşdırılmış neftçixarma idarəetmə sistemləri və kompleksləri işlənilib hazırlandı. "AZON", "NORD" elm-istehsalat birlikləri, Radiozavod, elektron hesablama maşınları zavodu, "Peyk", "Ulduz" kimi nəhəng istehsalat kompleksləri tikilib istifadəyə verildi. Sonralar Naxçıvanda, Tərtərdə, Mingəçevirdə, Şirvanda, Gəncədə, Sumqayıtda və Bakıda 30-dan artıq elektron və cihazqayırma zavodları işə salındı.

Beləliklə, respublikada yeni və son dərəcə əlverişli bir sənaye sahəsi təşkil olundu. Onun elmi təminatı yaradıldı. Elmi-tədqiqat institutlarının nəzdində "Kristal", "Registr", "Tellur", "Kibernetika", "Biotex", "Mikroelektronika", "Kaskad" xüsusi konstruktor büroları fəaliyyət göstərməyə başladı. Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan Texniki Universiteti, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Sumqayıt Dövlət Universiteti, Naxçıvan Dövlət Universiteti kimi ali təhsil müəssisələrində informasiya-kommunikasiya texnologiyaları (İKT) ixtisasları üzrə mütəxəssislər hazırlanması üçün maddi-texniki baza yaradıldı. Beləliklə, indi bütün dünya tərəfindən müasir sosial-iqtisadi tərəqqinin inkişaf sxemi kimi qəbul edilən "Universitet-Hökumət-İqtisadiyyat" üçqat spiral modelinin tətbiqini Heydər Əliyev Azərbaycanda həyata keçirməyə başladı.

Bu gün Azərbaycan artıq kosmik ölkələr sırasına qoşulmuş, regional transmilli rəqəmsal koridorların müəllifi, elektron imzalar və xidmətlər ixrac edən ölkə, müasir rəqəmsal texnologiyalar, o cümlədən süni intellekt əsasında yeni cəmiyyətin - informasiya cəmiyyətinin qurulmasını və inkişafını təmin edən ölkəyə çevrilmişdir.

- Əli müəllim, rəhbərlik etdiyiniz müəssisə 1960-ci ildə təsis edilib. Bu 65 ildə İdarəetmə Sistemləri İnstitutunun yaranması tarixinə nəzər yetirsək hansı nailiyyətlər əldə edib?

- Bəli, doğru buyurdunuz, bu il institutumuzun yaranmasının 65 ili tamam olur. Ancaq bundan öncə də institutun yaranma tarixini 1952-ci ilin mayından - Azərbaycan Elmlər Akademiyasındakı Neft ekspedisiyası nəzdində Elektromodelləşdirmə laboratoriyasının təşkil edildiyi vaxtdan da hesablamaq olar. Sonra laboratoriya 1956-cı ildə Elmlər Akademiyasının Fizika və Riyaziyyat, 1958-ci ildə isə Riyaziyyat və Mexanika İnstitutunun tərkibinə Hesablama Mərkəzi kimi daxil edildi və 1960-cı ildə Hesablama Mərkəzi Elmlər Akademiyasının tərkibində müstəqil təşkilata çevrildi. 1965-ci ilin mayında isə bu Hesablama Mərkəzinə Kibernetika İnstitutu adı verildi. Keçmiş Kibernetika İnstitutunun da inkişafının əsas təməli Ümummilli Lider Heydər Əliyevin hakimiyyəti illərinə təsadüf edir. Bu illərdə Azərbaycanda sənayenin tələbatına uyğun informatika və elektronika sahəsinin əsası qoyuldu və sürətli inkişafı başlandı. İnstitutun nəzdində cihaz və qurğuların təcrübə nümunələrinin yaradılması və tətbiqi üçün Xüsusi Konstruktor Bürosunun yaranması da bu illərdə

baş verdi. Təsərrüfat hesablı Büro yarandığı gündən bu günə kimi böyük uğurlar əldə edib və hazırda fəaliyyətini davam etdirir.

1972-ci ildə Heydər Əliyevin dövləti ilə SSRİ EA-nın prezidenti akademik M.Keldişin Azərbaycana gələn zaman keçirilən görüşdə Ulu Öndər EA-nın fəaliyyəti, o cümlədən Mstislav Keldişin həm elmi, həm ictimai fəaliyyəti haqqında dəqiq, dolğun və peşəkar terminlərlə yüksək səviyyəli geniş nitq söylədi. M.Keldiş bu nitqdən sonra öz təəccübünü və məmnunluğunu gizlədə bilmədi. Onun Azərbaycan SSR EA və bütövlükdə respublika haqqında təsəvvürü dəyişdi. Nəticədə, o dövr üçün ən güclü sayılan, yalnız müdafiə əhəmiyyətli təşkilatlara verilən BESM-6 hesablayıcı maşını Azərbaycana ayrıldı.

Məhz bu EHM-u Kibernetika İnstitutunda quraşdırılıb işə salınması Azərbaycanda informatikanın sürətlə inkişafına səbəb olmuşdur. Ümumiyyətlə, ölkəmizdə informatikanın inkişafı və bizim bu sahədə müvəffəqiyyətlərimiz unudulmaz prezidentimiz Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır.

1994-cü ildə internet şəbəkəsinin MDB ölkələrində Rusiyadan sonra ikinci olaraq alimlərimiz və mühəndislərimizin söyi nəticəsində Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında tətbiqinə və istifadəsinə başlandı. Ulu Öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişindən və "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanması ilə bütün sahələrdə olduğu kimi, elmi qurumların da fəaliyyəti bərpa olundu. İnternet birinci növbədə elmi tədqiqat institutlarında sonra isə ali təhsil müəssisələrində tətbiq edildi. 1995-ci ildə ölkədə ilk dəfə AMEA-nın rəsmi veb-saytı - www.ab.az adı ilə fəaliyyətə başladı. Hazırda science.gov.az adı altında 30 ildir ki, fəaliyyət göstərən portal yarandığı ilk gündən səmərəli fəaliyyəti ilə ölkənin elmi-ictimai həyatında, alim və mütəxəssislərin elmi nailiyyətlərinin yerli və xarici auditoriyaya çatdırılmasında əvəzsiz xidmətlər göstərir.

2014-cü ildə Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə Kibernetika İnstitutunun adı İdarəetmə Sistemləri İnstitutu olaraq dəyişdirilib. Hazırda institutda idarəetmənin nəzəri və tətbiqi problemləri, süni intellekt texnologiyaları və müasir elmin çağırışlarına uyğun olaraq fundamental elmi tədqiqatlar, təcrübə konstruktor və tətbiqi işləri davam etdirilir.

- Ötən il institutunuzda hansı işlər görüldü? 2024-cü ildə aparılan elmi tədqiqatları necə qiymətləndirirsiniz?

- İnstitutda 2024-cü ildə üç əsas istiqamət üzrə: İdarəetmənin nəzəri və tətbiqi problemləri; Süni İntellekt texnologiyaları və Sosial-iqtisadi sistemlərin tədqiqi üzrə Elmi şuranın qərarı ilə 23 mühüm nəticə alınması təsdiqlənmişdir. Bunlardan doqquzu seçilərək AMEA-nın Fizika, Riyaziyyat və Texnika elmləri Bölməsinin Elmi Şurası tərəfindən qəbul olunmuşdur və sonda isə iki elmi-nəticə AMEA-nın Ümumi İclası tərəfindən seçilərək AMEA-nın illik elmi nəticələr sırasına daxil edilmişdir. Həmçinin qeyd edim ki, ötən il elmi tədqiqatların nəticələri institut əməkdaşları tərəfindən 370 elmi əsərdə, o cümlədən 201 məqalədə (29 - WoS, 50 - Scopus bazalarında və s.) təxminən 3000-ə yaxın istinadlarla çap olunmuşdur, 3 patent alınmışdır.

Ötən il xüsusilə qeyd edilməlidir ki, elmi-tədqiqatların nəticələri 7 qrant layihəsi başa çatdırılmış, 3 qrant layihəsi isə davam etdirilmişdir. Burada xüsusilə Azərbaycan Elm Fondunun, SOCAR, Erasmus və ETN Elm Proqramı (öncə AMEA-nın) qrant və dəstəklərini qeyd etmək lazımdır. Bu qrantlar elmin kommersiallaşdırılması istiqamətində, tətbiqi işlərin həyata keçirilməsində institutumıza çox kömək edir.

- Elmi tədqiqat işlərinin nəticələri hansı sahələrdə tətbiq olunur?

Bu sual ilə siz bu gün Azərbaycanda və dəmək olar ki, bütün dünyada elm və texnologiyaların inkişafında ən vacib məsələyə - elmin kommersiyalaşdırılması, yəni elmi nəticələrin sənayeyə gətirilməsi, təbiət problemlərinin həllinə toxundunuz.

Biz də öz növbəmizdə institutun fəaliyyətində tətbiqi işlərə xüsusi önəm veririk. Son illər, hesabat ilində və bu gün İdarəetmə Sistemləri İnstitutunda üç istiqamətdə tətbiqi layihələr həyata keçirilir:

- Texnoloji proseslərin idarə edilməsində "Əşyalar İnterneti" əsasında SCADA tipli beynəlxalq standartlara əsaslanan informasiyanın toplanması, ötürülməsi, emalı və müxtəlif sahələrə (neft-qaz, energetika və s.) adaptasiya oluna bilən intellektual idarəetmə sistemlərinin işlənilməsi və tətbiqi. Burada AR Dövlət Neft Şirkəti - SOCAR və son zamanlar isə Azərbaycan Dövlət Su Ehtiyatları Agentliyində;

- Müxtəlif təyinatlı, o cümlədən, xüsusi təyinatlı pilotsuz uçuş aparatlarının bort kompüter, uçuş kontrolleri, xüsusi rabitə və uçuş idarəetmə sisteminin və müvafiq proqram təminatının işlə-

nib hazırlanması və tətbiqi. AR Müdafiə Sənaye-si Nazirliyi və Qarabağ iqtisadi rayonu;

- Az rəqəmsal resurslu dillər üçün süni intellektə əsaslanan təbii dil texnologiyaları əsasında generativ Böyük Dil Modelinə (GAI) əsaslanan Azərbaycan dilinin tanınması, başa düşülməsi və sintez məsələsinin həlli, müvafiq sahələrdə, o cümlədən, robot çağrı mərkəzlərində, təhsildə (robot-repetitor, virtual təhsil), tibbdə və s. tətbiqi. Dövlət İmtahan Mərkəzi, çağrı mərkəzləri və Təcili Tibbi Yardım xidməti kimi müəssisələrdə tətbiq olunur, yaxud tətbiqinə hazırlıq işləri gedir.

Bir məqamı da qeyd etmək lazımdır ki, böyük həcmli layihələrin həyata keçirilməsi dünyanın bir çox ölkələrində, o cümlədən Azərbaycanda qəbul olunmuş "Dövlət-özel-əməkdaşlığı" platforması üzərində qurulanda daha səmərəli və dayanıqlı olur. Amma bu geniş qəbul olunmuş platformaya bir sütun da əlavə etsək "Dövlət-özel-Akademik-Əməkdaşlıq" platforması üzərində innovativ layihələrin həyata keçirilməsi daha səmərəli və etibarlı olur. Burada özəl sektorun iştirakını xüsusi ilə qeyd etmək lazımdır. Məsələn, inkişaf etmiş qərb ölkələrində elmi-tədqiqat xərclərinin 50-60%-i özəl sektorun payına düşür. Məsələn, 2023-cü maliyyə ilində ABŞ-da Ama-

zon şirkətinin elmi-tədqiqat xərcləri təxminən 73 milyard dollar təşkil etmişdir ki, bu da MDB ölkələrinin birlikdə elmi-tədqiqat xərclərindən təxminən 2 dəfə çoxdur.

Qeyd edim ki, institutda tətbiq işləri əsasən təsərrüfat müqavilələri əsasında xüsusi Konstruktor Bürosu vasitəsi ilə SİNAM şirkəti, Robotroniks, IntelPro, Neurotime Startup şirkətləri ilə əməkdaşlıq çərçivəsində həyata keçirilir.

- Dünya elmi hazırda süni intellektə böyük sərmayə qoyur. Elm mərkəzləri rəqəmsallaşmağa və elektron idarəetməyə doğru gedirlər. Bu sahədə İdarəetmə Sistemləri İnstitutunda hansı layihələr həyata keçirilir?

- Dünyada süni intellektin ilk addımları 1950-ci illərdən başlasa da əsrin sonuna qədər elə böyük bir iş ortaya qoyulmadı. Əsasən süni intellekt texnologiyalarından son 30 ildə geniş istifadə edilir və əsas istiqamətlərindən biri, təbii dillərin emalı, yəni NLP-texnologiyalarıdır. Ölkəmizdə ilk layihə kimi süni intellektə əsaslanan Azərbaycan dilinin səsli tərcüməsi, onun başa düşülməsi qərarların qəbul edilməsi modeli yaradıldı.

Belə bir zamanda süni intellekt problemləri və ETN və AMEA-nın institutları tərəfindən bu istiqamətdə aparılan tədqiqatlar və alınan

nəticələr diqqət çəkir. Azərbaycanda Sİ işlənilməsi və tətbiqi üzrə işlər çoxdan başlamış, təbii dillərin emalı (NLP) texnologiyalarının tətbiqi isə 90-cı illərdə, sürətli inkişafı isə digər aparıcı ölkələrdə olduğu kimi ölkəmizdə də 2000-ci illərdə başlandı. Lakin 2023-cü ildə ABŞ-nin Open AI şirkətinin işlənilib hazırladığı Böyük Dil Modelinə əsaslanan ChatGPT sistemi, sonradan generativ xassəli versiyaların elan olunması milli dil modelləri əsasında qurulan sistemləri geridə qoydu və bu gün bütün dünya üzrə yayılmış CPT-4o, LLAMA, BERT, DEEPSTEEK, Grok 3, yaxınlaşan multimodal GPT-5 kimi sistemlər geniş tətbiq olunmağa başlandı.

Azərbaycanda da bu sistemlərdən geniş istifadə olunur. Lakin əsas sual bu gün Böyük Dil Modellərinə əsaslanan milli informasiya resursları üzərində qurulan və milli Datasetlər üzərində öyrədilən (Dərin Öyrənmə) və aparıcı xarici LLM sistemlərinin potensial və real imkanlarını özündə saxlayan açıq kodlu (Open Source) süni intellekt proqram təminatının və müvafiq texniki təminatının və infrastrukturunun ölkəmizdə qurulması və geniş tətbiqidir. Bu istiqamətdə aparıcı ölkələrdə olduğu kimi bizi də süni intellektin gələcək elmi tədqiqat və tətbiqi işlərdə necə istifadə olunacağı sualı, müsbət və mənfi nəticələri haqqında sual narahat edir. Əsasən də bu sual 2024-cü il kimya üzrə Nobel mükafatına layiq görülən üç alimdən ikisi - Google DeepMind direktorları Demis Hassabis və John Jumper alimlərinin kimya və biologiya sahəsində böyük problem sayılan - zülalların üçölçülü strukturlarının proqnozlaşdırılması kimi problemin həllinə süni intellektin tətbiqi ilə nail olduqları elan olundundan sonra alimləri daha çox maraqlandırır.

Problemin həllində ölkəmizdə açıq arxitekturalı, dünyanın aparıcı sistemlərinin indiki və gələcək inkişaf resurslarına və xidmətlərinə çıxış qabiliyyətini özündə saxlayan milli süni intellekt mərkəzinin və infrastrukturunun qurulması əsas şərtidir. Süni intellekt sistemlərinin inkişafı və geniş tətbiqində əsas məsələlərdən biri də kiber-təhlükəsizlik sistemləridir. Nəzərə alsaq ki, artıq Süni İntellekt sistemi avtonom fəaliyyət göstərə bilər, bu isə yeni problemlər və təhlükələr yaradır. Doğrudan da, kiber-təhlükəsizlik böyük problem sayılır, çünki get-gedə rəqəmsallaşma çoxalır. Bu gün dünyada hər il 60% rəqəmsal re-

surslar artır. Bütün böyük sistemlər, müasir hərbi sistemlər, bank sistemləri rəqəmsallaşır.

2023-cü ildə informasiya texnologiyaları sənayesinin dünya üzrə olan gəlirləri 5,3 trilyon dollar olub. Kiber-təhlükəsizliyin vurduğu ziyan isə 8-10 trilyon dollar arasında qiymətləndirilir. Bu həttə iqtisadi paradoks yaradır. Belə çıxır ki, rəqəmsallaşdırma iqtisadi cəhətdən özünü doğrultmur. Ancaq söhbət iqtisadi ziyanda deyil, ümumiyyətlə, həttə dünyanın gələcək konfliktləri, müharibələri rəqəmsal müstəviyə keçir. Belə olan halda global təhlükəsizlik ön plana keçir. Burada milli sistemlərin əsas problemi süni intellektin proqram və texniki təminatı, Data-setləri, informasiya resursları və onlar üzərində qurulan dərin öyrənmə prinsipidir.

Belə bir vəziyyətdə və gələcək problemlərin həllində və texnoloji və innovativ inkişaf üçün süni intellekt texnologiyalarının milli asılılığın azaldılması aspektlərini nəzərə alaraq qeyd olunan yerli süni intellekt sisteminin və infrastrukturunun qurulması vacibdir. Qeyd edək ki, belə bir yanaşma yeni bir inqilabi hadisə deyil. İndi artıq bir qrup ölkələrdə belə sistemlərin yaradılmasına başlanılmışdır. Milli Elmlər Akademiyasının, Elm və Təhsil Nazirliyinin iştirakı ilə keçirilən ümumi illik hesabat iclasında bununla əlaqədar müvafiq qərar qəbul edildi.

Bir məsələni də diqqətə çatdırmaq istədim. Azərbaycanın lojistika imkanları ildən-ilə artmaqda davam edir. Şərq - Qərb dəhlizinə müxtəlif yanaşmalar var. Amma son zamanlar Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə yaradılmış Orta dəhliz layihəsinin gələcək perspektivləri çox yüksəkdi. Bu sahədə alimlərimizin də üzərinə müəyyən vəzifələr düşür. Son zamanlar lojistik problemlərin həllində süni intellektin tətbiqinə başlanılıb. Bu istiqamətdə İdarəetmə Sistemləri İnstitutunun alimləri də işləyir. İnstituta Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi dəstək verir. Avropa Birliyinin rəqəmsal strateji layihəsində İdarəetmə Sistemləri İnstitutu elmi problemlərin həlli üçün dayaq nöqtəsi rolunu oynayır.

- Əli müəllim, İdarəetmə Sistemləri İnstitutunun beynəlxalq əlaqələri hansı səviyyədədir?

- Biz son illər dünyanın aparıcı ölkələrinin elmi mərkəzləri ilə elmi-texniki əməkdaşlıq əlaqələri qururuq. 2024-cü ildə institutun əməkdaşları Yunanıstan, Ukrayna, Macarıstan, Hindistan, Çin

Xalq Respublikası və Rusiya Federasiyasının alimləri ilə birgə 13 elmi məqalə dərc etdiriblər. Çin Elmlər Akademiyasının Aerokosmik Tədqiqatlar İnstitutu, Pekin Şimal Universiteti ilə əməkdaşlıq əlaqələrimizi genişləndirmişik. Bu il Çinin Guanjou Universiteti ilə əməkdaşlıq haqqında müqavilə imzalamışıq.

Çinin Aerokosmik Tədqiqatlar İnstitutu ilə İdarəetmə Sistemləri İnstitutu arasında aerokosmik informasiyanın əldə olunaraq yer problemlərinin həllinə yönəltmək ilə bağlı tədqiqatlar aparılır. Bu mövzuda ötən il ölkəmizdə keçirilən COP29 çərçivəsində iki panel keçildi orada bir panel göydən yerə baxış adlanırdı. Nəticə etibarilə biz göydən süni intellektin köməyi ilə alınan məlumatları yer problemlərinin həllinə yönəldirik. Burada yer problemlərinin həlli dedikdə böyük şəhərlərin problemlərindən tutmuş Yer kürəsində fəlakətlərlə mübarizə, iqlim dəyişiklikləri kimi məsələlər nəzərdə tutulur. Kosmosdan peyk texnologiyaları vasitəsilə bu problemlərin həllini müsbət mənada sürətləndirmək istəyirikse burada alçaq orbitli peyklərə üstünlük verilir. Çində yüzdən çox alçaq orbitli peyklərlə yer kürəsinin demək olar ki, bütün ərazilərindən informasiya toplaya bilirlər. Çinlə bizim apardığımız təcrübə mübadiləsi nəticəsində Azərbaycanda Azərkosmosa elmi dəstək veririk. Azərbaycan Kosmik Agentliyi "Azərkosmos" Çin Milli Aerokosmik Agentliyi ilə çox yaxın əməkdaşlıq edir. Çin alimləri ilə birgə layihələr üzərində çalışırıq. Hesabat ilində, həmçinin 8 beynəlxalq konfranslar keçirmişik. Bunun üçü bizdə, qalanları xarici ölkələrdə, yaxud onlayn rejimdə keçib.

- 2022-ci ildən Prezident İlham Əliyevin Fərmanı ilə Akademiyanın institutlarının bəziləri Elm və Təhsil Nazirliyinə birləşdirilib. Görülən işlərin mühüm istiqamətlərindən birini də elmlə təhsilin integrasiyası təşkil edir. Bu sahədə proses necə gedir?

- Elm və təhsilin integrasiyası hər zaman əsas suallardan biri olub. Son 3 ildə Akademiyadan ayrılan institutlar Elm və Təhsil Nazirliyinin tabeliyində fəaliyyət göstərir. Bu sahədə əsas irəliləyiş ali təhsil müəssisələri ilə birgə layihələr həyata keçiririk. Institutların da elmi bazaları var. Nüfuzlu bazalarda indeksləşən jurnallarda birgə məqalələr çap etdiririk. Nəticədə universitetlərin reytingi yüksəlir. İdarəetmə Sistemləri İnstitutunda hər il yüzdən çox tələbə istehsalat təcrübəsi keçir. Alimlərimizin bir qismi institutlarda tələbələrə mühazirələr oxuyur.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası və Elm və Təhsil Nazirliyi elm və təhsilin integrasiyası istiqamətində hər biri üzərinə düşən işləri uğurla yerinə yetirirlər. Hər il Elmlər Akademiyası hesabları qəbul edir. AMEA yenə də ali elmi dövlət qurumu olaraq əsasən elmi tədqiqatları koordinasiya edir, düzgün prioritetlərin seçilməsində mühüm rol oynayır. Elm və Təhsil Nazirliyinin təşəbbüsü ilə elmi-tədqiqat institutlarında çalışan alimlərə ötən ildən stimullaşdırıcı mükafatlar verilməyə başlayıb. Bizim institutun da alimləri nüfuzlu jurnalda məqalələrinin çapına görə əlavə vəsait alırlar. Ancaq say etibarilə azlıq təşkil edir. 2025-ci ildən biz Elm və Təhsil Nazirliyi ilə razılaşdırmışıq ki, daxili imkanlar hesabına məqalələri müvafiq jurnallarda çap olunan alimlərimizin ən azı əlli faizinə pul mükafatları verək.

- Gənclərin elmə marağını necə qiymətləndirirsiniz? Ölkənin iqtisadiyyatına, həmçinin multidissiplinar layihələrə gənc tədqiqatçıları necə cəlb etmək olar?

- Bu yaxınlarda Gənclər Günü ərəfəsində İdarəetmə Sistemləri İnstitutunun Tanıma, identifikasiya və optimal qərar qəbulətmə üsulları laboratoriyasının elmi işçisi Rüstəm Əzimov Prezident cənab İlham Əliyevin "2025-ci il Gənclər üçün Prezident mükafatlarının verilməsi haqqında" Sərəncamına əsasən Prezident mükafatına layiq görülüb. O həm də institutumuzun Gənc Alim və Mütəxəssislər Şurasının sədr müavini. Rüstəm Əzimov "Texnika üzrə fəlsəfə doktoru" elmi dərəcəsi almaq üçün dissertasiya işini uğurla müdafiə edib. R.Əzimovun elmi fəaliyyətində əldə etdiyi nailiyyətlərə görə İdarəetmə Sistemləri İnstitutunun şöbə müdiri, AMEA-nın müxbir üzvü Kamil Ayda-zadənin rolunu xüsusi vurğulamaq lazımdır. İdarəetmə Sistemləri İnstitutunun kollektivi adından Rüstəm Əzimov kimi gənclərə verdiyi dəstəyə görə Prezident cənab İlham Əliyevə minnətdarlığımızı bildiririk.

Ancaq gənclərin elmə marağına gəldikdə bu sahədə mənim yanaşmam bir az fərqlidir. Bəli digər sahələrə nisbətən gənclərin elmə marağı istəklərinin az olması hiss olunur. Burada bir neçə amil var. Bu gün hər kəs iş həyatına atılıb daha tez qazanc əldə etmək istəyir. Ancaq elm elə bir sahədir ki, burada aldığı maaş özəl şirkətdə sənə təklif edilən maaşdan az olacaq. Ancaq elmə gəlmək istəyən gəncə maaş az olsa da həvəs və inam hissələrini oyada bilsək gənc tədqiqatçının

biliyindən istifadə edib onun elmi nəzəriyyəsini praktikaya çevirib sənayedə tətbiq etsək, o, zəhmətinin bəhrəsini görəcək. Biliyini kapitalla çevirdikcə həyat şəraiti də düzələcək elmin də inkişafına töhfələr verəcək. Nəticədə özü ilə bərabər gənclər də ona baxıb elmə marağı artacaq. Bu istiqamətdə əgər institut özəl şirkətlərlə birgə işləyə bilsə onda tədqiqatçıların maddi marağı artar. Biz də çalışırıq ki, institutumuzda bunu edək.

- Əli müəllim, müxtəlif platformalarda "Dövlət-Özəl-Akademik" əməkdaşlığı ilə bağlı təkliflərinizi səsləndirirsiniz. Bu sahədə hansı əməli işlər həyata keçirilməlidir?

- Bu mövzu indiki dövrümüzün ən aktual məsələlərindəndir. Bu gün innovativ inkişaf deyirik. Dünyada bu inkişafın modeli var, adına qızıl üçbucaq modeli deyirik. Yəni üç sütunun üzərində dayanır. Birincisi, insan kapitalı-bilikdir ki, o da Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında və universitetlərdə formalaşır, ikinci sütun dövlətdi - dövlət şərait yaratmalıdır ki, biliyi təcrübə əsasında sənayedə tətbiq edəcək şirkətlər startaplara güzəştlərin olunması imkanlarını yaratsın. Güzəşt deyildikdə vergilərdən azad olunması, gömrük rüsmularından güzəşt edilməsi, yüksək texnologiyalar parklarının yaradılması, xüsusi iqtisadi zonaların fəaliyyəti və s. üçüncü isə maliyyə. Bu istiqamətdə inkişaf etməkdə olan ölkələr, o cümlədən Azərbaycanda hələ görülməli işlər var. Vençur kapitalı deyirik. Yəni açıqlaması yüksək potensiallı və yüksək riskli startap və ya inkişaf etməkdə olan şirkətlərə təqdim edilən kapital maliyyələşdirmə növüdür. Bu investorların yüksək inkişaf potensialına malik şirkətləri müəyyən etməyə və investisiyalarından əhəmiyyətli gəlir əldə etmək üçün böyüməyə kömək etməyə çalışdıqları yüksək riskli, yüksək gəlir potensiallı investisiya modelidir. Bu riskli işlərdir ki, bir neçə işə vəsait ayrılır, ancaq nəticə əldə etmək olmaz. Ancaq həmin riskli işlərin içərisindən bir qazanc gətirəcək layihə bəzən bütün zərəri nəinki qarşılayır, həm də əlavə gəlir mənbəyi yaradır. Bu gün dünyanın inkişaf etmiş texnoloji şirkətləri bu yolu keçiblər.

Hazırda Azərbaycanın dövlət büdcəsindən elmə ayrılan vəsait bir faizi keçmir. İnkişaf etmiş ölkələrdə bu rəqəm fərqlidir. Cənubi Koreyada təxminən 4.3 faiz, Amerikada 2 faiz civarındadır. Amma bu o demək deyil dövlət büdcəsindən bizdə elmə vəsait az ayrılır. İnkişaf etmiş ölkələrdə elmə

ayrılan puldan əlavə, özəl şirkətlər çox böyük dəstək olur. Elmi nəticələri sənayenin tətbiqinə yönəldiriksə mütləq özəl şirkət və korporativlər dəstək olmalıdır. İdarəetmə Sistemləri İnstitutunda bu sahədə çox yaxşı model var. İnstitutun təsərrüfat hesablı konstruktor bürosu var. Alınan elmi nəticəni təcrübi konstruktordan keçiririk və sənayedə tətbiq olunur. Amma ölkəmizdə bu sahədə sənayeyə tətbiqdə boşluq var. Bu boşluğu doldurmaq üçün özəl sektorla aktiv işləmək vacibdi.

Bu sahədə Elm və Təhsil Nazirliyinin institutlara elmi tədqiqat mərkəzlərinə şərait yaratmasını gözləyirik. Çünki özəl şirkət, yaxud dövlət qurumları açıq bazar iqtisadiyyatı dövründə hər kəs keyfiyyəti yüksək, dəyəri aşağı olan məhsulu alır. Sovetlər dövründə belə idi ki, elmi biliklər konstruktor bürolarda təcrübədən keçirilirdi və sənayedə tətbiq olunurdu. Dövlət qurumları ilə müqavilələr bağlanırdı və sifarişlər yerinə yetirilirdi. İndi isə tələb-təklif məsələsində hazır məhsula qiymət verilir. Özəl şirkətlərlə əməkdaşlıq müqavilələri mütləq olmalıdır. Təcrübi konstruktor bürolar olmalıdır. Hazırda institutda işləyən startaplar var, ancaq çox təəssüf ki, elmi nəticəni heç bir qazanc etmədən təqdim edirik. Həmin şirkətlər əlavə vəsait ayırsalar alınan müsbət nəticə sənayedə tətbiq olunur. Şirkətlərlə söhbətlərimiz əsnasında onların bildirdikləri məsələdə də yuxarıda qeyd etdiyim kimi elmi nəticəni sənayedə tətbiqi üçün özəl şirkətlərə aşağı faizli kreditlər, subsidiyalar verilməlidir.

Amerika Birləşmiş Ştatlarının 16-cı prezidenti, Abraham Linkolnun gözəl bir sözünü xatırlatmaq istədim. Deyir ki, bir dahinin alovlu biliyinin üzərinə insan nəfsinin yağı lazımdır. Doğrudan da insanın biliyinin son məhsula getməsi üçün onu yaradanlarda maraq oyatmalısın. Bu marağı institut kimi tək edə bilmərik, amma özəl şirkətlərlə birgə əlaqədə bu sistemi yarada bilərik.

- Müsahibəyə görə təşəkkürümüzü bildiririk.

- Təşəkkür edirəm və yeniləşən, yeni ideyalarla gələcəyə doğru əmin addımlarla irəliləyən Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının bütün əməkdaşlarını 80 illik yubileyi münasibətilə təbrik edirəm! Akademiya əməkdaşlarının elmi fəaliyyətlərində nailiyyətlər arzulayıram! ●

**Müsahibəni apardı:
Aqil MƏHƏRRƏMOV**

Şanlı ənənələr şərəflə davam edir

AMEA-nın müxbir üzvü Misir Mərdanovla müsahibə

- Hörmətli Misir müəllim, həyat və elmi fəaliyyətinizin 40 ilindən çoxunu Azərbaycan təhsilinə sərf etmisiniz və təhsilin elmlə bağlı vəhdətini təşkil edən fundamental əsərlər üzərində çalışmısınız. Bu gün təhsilin elmlə bağlı vəhdətini necə görürsünüz?

Əvvəlcə "Təhsil və elm nədir?" suallarına cavab axtarmağa çalışaq. Təhsilə gah "mədəni dəyərləri gələcək nəsillərə ötürmə prosesi", gah "öyrənmənin, yaxud bilik, bacarıq və vərdislər qazanmağın asanlaşdırılması prosesi", gah da "bütün xoşbəxtliklərin mənbəyi" kimi yanaşılsa da, öz qüdrəti ilə təhsil şəxsiyyət yetişdirməyə, insanın intellektual, emosional keyfiyyətlərini inkişaf etdirməyə, onu ictimai və şəxsi həyata hazırlamağa xidmət etdiyi üçün ol-

duqca dəyərli bir anlayışdır. Yaxşı xatırlayıram, nazir işlədiyim illərdə mənə dünya ölkələrinin inkişaf səviyyəsinin müxtəlifliyi çox düşündürdü, bununla bağlı səbəbləri axtarırdım. Görüşlərimizin birində çox təcrübəli və dünyagörmüş şəxs kimi tanıdığım Dünya bankının nümayəndəsindən birbaşa soruşdum: "Finlandiya heç bir faydalı qazıntısı olmayan ölkə kimi tanınır, ərazisinin az qala 80%-i bataqlıqlardır, bəs ölkə nəyin hesabına bu qədər inkişaf etmişdir?" Həmin şəxs yarızarafat, yarıgerçək dedi ki, bunun üç səbəbi var: birincisi təhsil, ikincisi təhsil, üçüncüsü də təhsildir! Burada möhtəşəm bir həqiqət görürəm və deyim ki, həqiqətən, təhsil sistemini düzgün quran Yaponiya, Sinqapur, Almaniya kimi ölkələr dünyanın ən qabaqcıl ölkələridir. Ona görə də, təhsilin vəzifələri sırasın-

da fərdə müəyyən bilik və bacarıqlar qazandırmaq, fərdi cəmiyyətə uyğunlaşdırmaq, müstəqil vətəndaşlar yetişdirmək, siyasi sabitlik yaratmaqda yardımçı olmaqla yanaşı iqtisadi inkişafı təmin etmək kimi mühüm əhəmiyyəti də vardır.

Təhsillə əkiz qardaş olan, bəzi hallarda isə təhsilin ən uğurlu övladı hesab edilən elm dünyaya və onun necə olması haqqında yeni biliklər əldə etmək axtarışındır. Dünyanın fəlsəfi, məntiqi, ilahi izahlarından fərqli olaraq elmi nəzəriyyə fikirlər üzərində təcrübəyə əsaslanır. Bildiyimiz kimi, qədim insanlar həyatın necə başlaması, günəşin səmada görünməsi, dağların, dənizlərin yaranmasını və s. izah etmək üçün əfsanələrə, nağıllara istinad edirdilər. Bu əfsanələr, adətən, dini kitablardan və ya bəzi insanların təcrübədən keçirmədən söylədikləri fərziyyələrə, ehtimallara əsaslanırdı və sınaqdan keçmədiyi üçün bu fərziyyələrin hər bir xalq tərəfindən doğru sayılan müxtəlif variantları var idi. Nə zaman ki, insanlar dünya haqqında biliklərini sınaqdan keçirməyə başladılar, bu həqiqətləri təkzibedilməz əsaslarla sübut etdilər, onda elm yarandı. Elm planetar, ümumbəşəri hadisə olduğuna görə fərdi miqyas daşıya bilməz, elm fərdlərin mənəvi tələbatı, intellektual əyləncəsi deyil, ictimai fəaliyyət sahəsinin - sənayenin, təsərrüfatın, iqtisadiyyatın və s. inkişafına xidmət edən ideya-nəzəri təminat mənbəyidir. Dünya elminə daxil olmaq üçün planetar miqyasda əldə olunmuş yeni elmi biliklərin və elmi axtarışların ön cəbhəsində olmaq gərəkdir. İki min ildən artıq tarixi olan elmin inkişafına, onun nəsilərdən nəsilərə ötürülməsinə, bu günə qədər gəlib çatmasına, daim tərəqqi etməsinə, müasir dövrümüzdə sürətlə şaxələnməsinə və əksinə, bir çox elm sahələrinin birləşməsinə səbəb isə, şübhəsiz, təhsildir. Bu iki amil bir-birinə istinad edərək bəşəriyyətə çox böyük töhfələr vermişdir. Bu gün elmi təhsilsiz, təhsili isə elmsiz təsəvvür etmək mümkün deyil.

- Siz ömrünüzün 10 ilini AMEA ilə bağlamısınız. Bu bağlantı və təəssüratları oxucularla bölüşməyinizi xahiş edirik.

Bəli, mənim Riyaziyyat və Mexanika İnstitutuna rəhbərlik etdiyim dövrdən on ildən artıq

vaxt keçir. Bu illərdə ən böyük qazancım burada çalışan, indiyədək uzaqdan tanıdığım, yaxından bələd olmadığım insanlarla səmimi münasibətlərimin yaranması olub. Həqiqətən, dünya paradokslarla doludur. Müxtəlif rəqəblərdən insanlara baxdıqca bu fikrə daha dərinlən əmin oluram. İndi çalışdığım institutda elə insanlar var ki, heç namizədlik dissertasiyası da müdafiə edə bilməyiblər, ancaq təfəkkürlərinə, alicənablıqlarına, hadisələrə münasibətlərinə, yaradıcılıq imkanlarına görə bəlkə də akademik olmağa layiqdirlər. Mən nazir olduğum illərdə belə insanları tanısaydım onları mütləq hansısa yüksək vəzifəyə təqdim edərdim, təəssüf ki, olan olub, keçən keçib. Daha bir təəssüfləndirici hal odur ki, bu vəziyyətin əksi də var, yüksək rütbəli məmurların arasında elələri var ki, onları bir şöbəyə sırayı işçi də götürmək olmaz...

Hər dəfə fikirləşirəm ki, mən bu böyük və zəngin tarixi olan institut üçün nə etmişəm? Görəndə ki, etdiyim işlərin əksəriyyəti əbədi həvə olan kitab çapı ilə əlaqədar olmuşdur, bir qədər özümü günahkar hesab edirəm. Məhz bu illərdə 9 cildlik "1920-ci ilədək ali məktəblərdə oxumuş azərbaycanlılar", "Müəllimim Qoşqar Əhmədov", "Bakı Dövlət Universiteti", "Azərbaycan riyaziyyatçıları", "Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Riyaziyyat və Mexanika İnstitutu - 60", Prezident İlham Əliyevin 60 illik yubileyinə həsr olunmuş "Zəfərə aparan yol", Ulu öndər Heydər Əliyevin 100 illiyi münasibətilə "Xalqa həsr olunmuş ömür", Qərbi Azərbaycana həsr edilmiş "Qərbi Azərbaycan həqiqətləri: Qaraqoyunlu dərəsinin Göyərçin və Salah kəndləri" kimi ictimai məhiyyət daşıyan kitablarla bərabər bilavasitə elmi səciyyəli "Ali riyaziyyat", "Elementar riyaziyyatın əlavə fəsilləri və olimpiadalar", "Məktəblinin riyaziyyatdan izahlı lüğəti" kitablarım, həmçinin nüfuzlu elmi jurnallarda elmi məqalələrim çap olunmuş, respublikada baş verən ictimai-siyasi hadisələrlə əlaqədar kütləvi informasiya vasitələrində, müxtəlif tədbirlərdə çıxış etmiş, görüşlər keçirmişəm, ancaq yenə də düşünürəm ki, mənim hələ bu xalqa, vətənə çox borcum qalıb.

Bir məqamı da qeyd etmək istəyirəm ki, uzun illərin məmurluq fəaliyyəti, müxtəlif səp-

gili inzibati işlərlə məşğul olmaq elm ilə bir araya sığmırdı, məni ömrüm boyu cəlb edən riyaziyyatın incəlikləri, elmi tədqiqatlar aparmaq arzumu ürəyimdə paslanmaqda idi. Hərdən zara-fatla dostlara deyirdim ki, neçə il tədris etdiyim və aşağı sinif şagirdlərinin də əzbər bildiyi Pi-faqor teoremi yadımdan çıxıb. Ancaq bu zara-fatda bir həqiqət də var idi, neçə dəfə nazir kreslosunda əyləşib bir məsələ həll etmək istəmişdim, telefonun o başında elə "məsələ" qaldırmışdılar ki, qələmi cibimə qoymağı da unutmuşdum. Riyaziyyat və Mexanika İnstitutuna gəldikdən sonra özümü uzun illər qəfəsdə saxlanılıb indi gözəl bir meşəyə buraxılan aslana bənzədirdim: azadlığın havasından doyunca udub ürəyim istəyən işləri görə biləcəkdim. Heç kəs fikirləşməsin ki, taleyin yazısına - nazir olduğuma peşmanam, yaxud naşükürlük edirəm, yox! Allahın qismətinə xor baxmaq nadanlıq olar! Ancaq mən universiteti bitirəndən sonra müəllimlik etsəydim və ancaq elmlə məşğul olsaydım, daha zövqlü bir həyat yaşayardım, özümü daha xoşbəxt sanardım, yəqin ki, tanınmış riyaziyyatçılardan biri olardım. İndi artıq heç nə etmək, nəyisə dəyişmək mümkün deyildir, olan olub, keçən keçmişdir...

Elmi mühitdən bu qədər aralı düşəndə adam uzun müddət gimnastika belə etməyən peşəkar idmançıya bənzəyir, indi imkan yaranan kimi

formanı bərpa etməlisən. Ancaq gör nə qədər geri qalmısan?! Əvvəlki formaya qayıtmaq üçün gecə-gündüz fasiləsiz çalışmaq, çəkini, ağ ciyərləri, əzələləri və daha nələri bərpa etmək lazımdır. Elmdə də belədir. Neçə-neçə bərpa olunmalı sahə qalır. Elm mənim 90-cı illərin əvvəllərində "sağollaşmış" getdiyim yerdə qalmamışdı, böyük sürətlə xeyli irəliləmişdi, qaçıb çatmaq mümkün deyildi, ora təyyarə bileti də satılmırdı. Yalnız oxumaq, yazmaq, disputlarda iştirak, seminarlarda, konfranslarda müntəzəm çıxış etmək, çox şeyləri öyrənmək lazım idi. Bu isə sadə məsələ deyildi, ümidim ona idi ki, başladığım işi axıra çatdırana qədər çalışmaq bacarırdım, əzmlə, qətiyyətlə məqsədə doğru gedə bilirdim, burada da ilk gənclik illərindən özüm-də tərbiyə etdiyim bu keyfiyyətlərin mənə kömək edəcəyinə inanırdım və başladım...

Bu zaman bilirdim ki, elmi qurumun rəhbəri kimi elmlə ciddi məşğul olmalıyam, təşkilatçılıq, inzibatçılıq, qurub-yaratmaq, insanları mobiləşdirmək, müəyyən istiqamətə təşviq etmək, iclaslarda çıxış və digər bu kimi qayğılar artıq arxada qalırdı. Ancaq zarafat da deyildi, 1978-ci ildə dekan müavini təyin edildiyim dövrdən 35 ildən artıq vaxt keçirdi və bu müddət ərzində mənim əsas işim, hər halda, elmi araşdırmalar deyildi. Ancaq bundan sonra həyat tərzimdə iki əsas məsələnin "xüsusi çəkisi" fər-

qli olmalıydı-əgər 35 il ərzində təşkilatçılıq vaxtının 80-85 faizini, elm isə 15-20 faizini tutdusa, bundan sonra həmin rəqəmlərin yeri dəyişməliydı-günümüzün çoxu elmlə keçməliydı. Belə sərt dönüşün çətinliyi isə hər kəsə aydındır, yeni şəraitə, tələblərə, mühitə uyğunlaşma prosesi sadə iş deyildi - iradə, güc, inam, həvəs, ümid, stimül olmalıydı və mən bu qüvvəni daxilimdə axtarıb tapmalıydım. Ya da bəzi yaxınlarımla tövsiyələrini qəbul edib gedib bağda oturmalı, nəvələrimlə vaxt keçirməliydim, bu isə mənim həyat kredoma qəti uyğun gəlmirdi.

Bu zaman növbəti, heç də əvvəlkindən kiçik olmayan problemlə baş-başa qalmışdım - hansı elmi istiqamətlə məşğul olmalıyam? Bizim institut da daxil olmaqla akademiya sisteminin yazılmamış bir qanunu var idi- institut direktoru lokomotiv kimi elmi kollektivin önündə getməli, bütün dəstəni də arxasınca aparmalı idi. Mümkün deyildi ki, lokomotivi qatarların ortasına qoşasan, institutun hansısa alimi öz göstəricilərinə, elmi uğurlarına, daha pisi, intellektual səviyyəsinə görə institutun direktorundan öndə olsun, bu, elə ortaya qoşulan lokomotiv kimi absurd bir hadisə sayılırdı. Ona görə, elə bir istiqamətlə məşğul olmalı idim ki, orada ciddi elmi uğurlar əldə edə bilim, müntəzəm məqalələrim çap olunsun, araşdırmalarım beynəlxalq səviyyədə qəbul edilsin və s. Şübhəsiz ki, ən doğma sahə vaxtilə namizədlik və doktorluq dissertasiyaları müdafiə etdiyim optimal idarəetmənin riyazi üsulları istiqaməti idi. Ancaq o illərdən də xeyli vaxt keçirdi, 1989-cu ildə müdafiə etdiyim doktorluq dissertasiyasından sonra yerində dayanmayan dünya elmində sıçrayışla yeniliklər baş vermişdi, nələr olmuşdu, mən isə açılış, ya yubiley mərasimlərində edəcəyim çıxışlara hazırlaşaraq 25 il letargiya yuxusuna gedən, bir neçə kiçik evin olduğu qəsəbədə yatan, nəhəng binaların tikildiyi böyük bir şəhərdə ayılan insana bənzəyirdim. Yox, əlbəttə, yox! Nə olursa, olsun, ayaqlaşmalıydım, o şəhərin tikintisində iştirak etməsəm də, onun layihələrini vərəqləyib öyrənməliydim, perspektivlərini bilməliydim, küçələrini, parklarını, strukturunu, bütün incəliklərini mənimsəməliydim, məşhur mahnıda deyildiyi kimi, "Ayrı yol yox artıq!"

Ona görə dünya elmində optimal idarəetmə sahəsində baş verən prosesləri yaxından izləməklə və öyrənməklə yanaşı institutda Optimal idarəetmə şöbəsinin yaradılmasını zəruri hesab etdim. Belə bir şöbə mövcud olmasaydı, indiyə kimi görülmə işlər, aparılan araşdırmalar, əldə edilən uğurlar, çap olunan məqalələr haqqında söhbət gedə bilməzdi, etiraf edirəm ki, təkbaşına bunun öhdəsindən gəlmək də mümkün deyildi.

Ötən illər ərzində ilk növbədə professor Telman Məlikovun, həmçinin professorlar Hamlet Quliyev, Yaqub Şərifovun yaxından iştirakı ilə Optimal idarəetmə nəzəriyyəsi, Variasiya hesabı, integral və çoxnöqtəli sərhəd məsələləri ilə bağlı bir neçə ciddi elmi nəticələr əldə edə bilmişik. Həmin elmi nəticələri dünyanın nüfuzlu jurnallarında çap etdirmiş və beynəlxalq elmi ictimaiyyət arasında rezonans doğurduğunun şahidi olmuşuq. Professor Ramin Rzayevlə birgə əldə etdiyimiz elmi uğurlar da dünyanın aparıcı nəşrlərində çap olunmuş, rəylərdən və istinadlardan məlum olmuşdur ki, qeyri-səlis məntiq nəzəriyyəsinin tətbiqi ilə universitetlərin və orada çalışan müəllimlərin reytinglərinin müəyyənəşdirilməsinin daha dəqiq nəticələr əldə etməyə imkan verdiyini dünya alimləri qəbul etmişlər.

- Bu gün elmin sürətli inkişafına təkan verəcək hansı strategiyaları uğurlu hesab edirsiniz?

Hər bir dövlətin milli inkişafının strateji prioritetlərindən biri də modern və təkmil innovasiyaların, eləcə də bu istiqamətdə formalaşdırılan milli təcrübənin uğurla tətbiq olunmasıdır. Bu kontekstdə elm və təhsilin inkişafı da xüsusi yer tutur. Bu baxımdan, Azərbaycan da istisna təşkil etmir. Son illər dinamik inkişaf yolunda olan Azərbaycanın sosial-iqtisadi və mədəni-mənəvi sahələrdə irəliləməsi mükəmməl elmi-təşkilati strukturun formalaşdırılmasını ön plana çıxarıb. Həmin struktur yeni elmi biliklərin əldə olunmasına və onların cəmiyyətin növbəti inkişaf mərhələsinə qədəm qoyması üçün daha əlverişli şərait yaratmalıdır. Qloballaşma dövründə informasiya cəmiyyətinin tələblərinə uyğun olaraq biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın forma-

laşdırılması Azərbaycanın mövcud intellektual potensialının qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsi istiqamətində kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsi zərurətini meydana çıxarır.

Qeyd olunduğu kimi, elmin inkişafı ölkədəki sosial-iqtisadi irəliləyişlərlə sıx bağlıdır. Respublikanın uzunmüddətli inkişaf strategiyasının işlənilib hazırlanmasında daxili və beynəlxalq sosial-iqtisadi proseslərin, təbii sərvətlərin və insan resurslarının hərtərəfli təhlili, habelə elmi əsaslara söykənən düzgün proqnozlaşdırmaların aparılması xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Dünyanın karbohidrogen ehtiyatları ilə zəngin olan əksər ölkələrində olduğu kimi, Azərbaycanda da neftin və qazın ixracından gələn gəlirlər ümumi iqtisadi artım göstəricilərində mühüm paya sahibdir. Bu, özlüyündə inkişafa təkan verən təbii proses olsa da, iqtisadiyyatın tükənən və bərpa olunmayan resurslardan asılılığının azaldılması davamlı inkişaf baxımından zəruridir. Bu baxımdan, Azərbaycanda həyata keçirilən rasional enerji siyasəti ölkə iqtisadiyyatının gələcəkdə hərtərəfli inkişafına yol açan trampolin rolunda çıxış edir. Neft-qaz ixracından əldə olunan gəlirlərin böyük hissəsinin qeyri-neft sektorunun inkişafına yönəldilməsi ölkə rəhbərliyinin uzaqgörən siyasətindən xəbər verir. Məqsədyönlü iqtisadi islahatların nəticəsi kimi isə hazırkı dövrdə ölkə iqtisadiyyatında ənənəvi sahələrin təkmilləşməsi ilə yanaşı, yeni-yeni sektorların yaranması, iqtisadiyyatın inkişaf meyillərinin müasir dövrün tələblərinə uyğunlaşması proseslərinin getdiyi bir vaxtda mövcud elmi potensialın gerçəkləşdirilməsinə, eləcə də inkişaf etmiş dövlətlərin təcrübəsinin öyrənilməsinə tələbat dəfələrlə artmaqdadır.

Əminliklə vurğulamaq olar ki, Azərbaycanda elmin inkişafı konseptual xarakter daşıyır. Bununla yanaşı, bu istiqamətdə görülən tədbirlər paralel olaraq təhsil sisteminin inkişafına da strateji töhfələr verir. Hazırda dövlət səviyyəsində aparılan siyasətin nəticəsi olaraq Azərbaycanda elmi tədqiqatların prioritetləri ölkənin mühüm sosial-iqtisadi və ictimai-mədəni məsələlərinin həllinə istiqamətləndirilir. Bu baxımdan, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinə, sosial-iqtisadi və mədəni-mənəvi inkişafına, ictimai-siyasi sabitliyinə, milli təhlükəsizliyinə, ölkənin beynəlxalq aləmə fəal inteqrasiyasına, eyni zamanda, bu prosesdə maddi-mənəvi dəyərlərin qorunmasına xidmət edən elmin inkişafı prosesi vahid strategiyaya uyğun həyata keçirilir.

Düşünürəm ki, müasir dövrdə elmin hər hansı bir sahəsini inkişaf etdirmək, bu istiqamətdə uğurlar qazanmaq üçün ilk növbədə seçdiyi ixtisas üzrə tədqiqatları davam etdirmək, dünyada həmin sahədə baş verən son nailiyyətlərlə tanış olmaq, aparıcı alimlərlə əlaqə saxlamaq, beynəlxalq konfranslarda, elmi seminarlarda iştirak və çıxış etmək lazımdır.

Düşünürəm ki, müasir dövrdə elmin hər hansı bir sahəsini inkişaf etdirmək, bu istiqamətdə uğurlar qazanmaq üçün ilk növbədə seçdiyi ixtisas üzrə tədqiqatları davam etdirmək, dünyada həmin sahədə baş verən son nailiyyətlərlə tanış olmaq, aparıcı alimlərlə əlaqə saxlamaq, beynəlxalq konfranslarda, elmi seminarlarda iştirak və çıxış etmək lazımdır.

- Gənc alimlərin AMEA-da elmi fəaliyyətinin daha da stimullaşdırılması üçün hansı addımların atılmasını tövsiyə edərdiniz?

- Mən bu sualınıza bir qədər fərqli tərzdə cavab vermək istəyirəm. Riyaziyyat və Mexanika İnstitutunda direktor kimi işə başladığım vaxtlarda həyata keçirməyə çalışdığım bir layihə də var idi ki, o, bilavasitə milli maraqlarla, hətta deyərdim ki, vətəndaşlıq dəyərləri ilə bağlı məsələ idi. Hesab edirəm ki, təhsil qədər vacib olan bu məsələ elə təhsil qədər də xalqın gələcəyini təmin edən, onun sabahının mahiyyətini müəyyənləşdirən amildir. Bu, elmi dərəcələrin verilməsidir!

Bəli, bu çox məsuliyyətli məsələyə laqeyd münasibət olduqca böyük fəsadlara yol aç bilər. Bizim bir xalq olaraq yüz ildən çox müddətdə böyük çətinliklər və fədakarlıqlar hesabına formalaşdırdığımız elmi məktəblər, elmi bünövrələr, elmin istinad divarları uça bilər. Mən bu işlərin içində olan, az-çox məlumatlı bir şəxs kimi çox narahatam ki, bir çox hallarda kifayət qədər biliyi və bacarığı olmayan insanlar elmi dərəcə alır, hətta sonralar elmlər doktoru da olur, böyük bir elmi təşkilata rəhbərlik edir, yaxud universitetdə dərs deyir. "Axı burada pis nə var ki?", "Dünya dağılmayacaq ki?", "Niyə filankəsin oğlu alim ola bilir, bizimki yox?", "dünyanı düzəltmək elə mənə qalıb?" kimi ritorik suallar nəticəsində özünə bəraət qazandıranlar təsəvvür edə bilmirlər ki, 20-30 ildən sonra elmin taleyini nə gözləyir. Əgər layiq olmayan insanlara kütləvi şəkildə alim diplomu vermək-

də belə səxavət nümayiş etdiririksə, prinsipial mövqeyimiz yoxdursa, çap edilən məqalələri, dissertasiyaları oxumadan tərifləyiriksə, kiminsə adımızdan yazdığı müsbət rəyə gözlərimizi yumub qol çəkiriksə, deməli, Zəhid Xəlilovların, Əşrəf Hüseynovların, İbrahim İbrahimovların, Maqsud Cavadovların yaratdıqları elmi bünövrələrin üstündən xətt çəkirik. Sabah yenidən Rusiyadan, Çindən, Avropa ölkələrindən alimlər gətirib universitetlər yaratmalı olacağıq. Direktor təyin edildiyim ilk vaxtlarda bu məsələ məni çox düşündürürdü.

Sədri olduğum Dissertasiya Şurasının üzvlərinə, elə İnstitutumuzun alimlərinə də dəfələrlə və çox sərt tapşırıbmışam, hər şeydə güzəşt də, yaxşılıq da, xeyirxahlıq da etmək olar, ancaq elmi dərəcə verməkdə yox!

Düşünürəm ki, doktoranturaya qəbul prosesi nə daha ciddi yanaşılmalı, təhsilin bu pilləsinə təsadüfi bir nəfərin də keçməsinə yol verilməməlidir. Yazılan dissertasiyalar naməlum mütəxəssislər tərəfindən diqqətlə oxunmalı, iddiaçının özü ilə müzakirə edilməli, yalnız səhv və nöqsanlar aradan qaldırıldıqdan sonra müdafiəyə buraxılmalıdır. Gənc tədqiqatçıların yazdığı məqalələr jurnallarda çap edilməzdən əvvəl bir neçə tanınmış alimə rəyə göndərilməli, onların yazdıqları rəylər tutuşdurulmalı, məqalə ilə tanış olmadan yazılan rəylər müəyyənləşdirilməli və rəy verənlərlə bağlı müvafiq ölçü götürülməlidir.

Bütün bu əziyyətləri, zəhməti elmdə saflığı, həqiqi dəyərləri müəyyən etməkdən ötrü qəbul edirik. Onsuz da müasir gəncliyi elmlə məşğul olmağa cəlb etmək çox mürəkkəb məsələdir, elm sahəsinə ödənilən əmək haqqı onları tamam qane etmir. Neçə-neçə istedadlı gənc tanıyıram ki, əməkdaşlığa dəvət etsəm də, hansısa şirkətdə proqramçı işləyib ailəsini dolandırmağı 500-600 manat maaş alıb qalstuklu elmi işçi olmaqdan qat-qat üstün tutur. Mən onları heç qınamıram da. Ancaq tək-tək istedadlı və elmin fanatı olan gənclər var ki, onlara qabaqcıl ölkələrdə olduğu kimi yüksək zəhmət haqqı verə bilməsək də, heç olmasa yollarını əyri üsullarla gələnlərdən təmizləməliyik. Bu gün elmi dərəcəsi olanların statistikasını qənaətbəxş hesab edilə bilər -

hər 1500 nəfərə bir alim düşür, bu rəqəm bir çox ölkələrdən, xüsusən MDB respublikalarının çoxundan yüksəkdir. Ancaq kəmiyyət baxımından bizi qane edən bu statistika keyfiyyətə görə də yaxşıdır mı? Xeyr! Dünyada yüksək nüfuzlu beynəlxalq bazalara daxil olan elmi jurnallarda çap edilən məqalələrə, "H" indeksinə, istinadların sayına görə biz kəmiyyət baxımından öndə olduğumuz ölkələrdən geridəyik və ildən-ilə bu amillər azalmağa davam edir. Bu statistika barədə düşünməyə dəyər!

İndi başladığımız işdən on ildən artıq vaxt keçir, yenə də deyə bilmirəm ki, hər şey qaydasındadır, Azərbaycan realıqları var, "saman altından su yeridənlər" var, lakin Riyaziyyat və Mexanika İnstitutunda dissertasiya müdafiə etməyin çətin, ancaq obyektiv olduğu barədə müəyyən ictimai rəy formalaşmışdır. Bu rəylə qürur duysam da, prosesin davam etməsi nəminə bu gün də gərgin işlər görürük. Bu yaxınlarda Dissertasiya Şurasına daxil olan bir elmlər doktoru, dörd fəlsəfə doktoru işini gizli rəyə göndərərək dördünə mənfi cavab almadığımız bizi çox mütəəssir edib, ancaq müsbət rəy gələn həmin bir işin yüksək elmi səviyyəsi, onun müəllifinin istedadı, imkansız ailənin övladı olduğu halda maneələri keçə bilməsi bu narahatlığı kompensasiya etmişdir. Digər tərəfdən, həmin dörd dissertasiya işinə əvvəllər müsbət rəy yazan əməkdaşlarla ciddi söhbət aparılmışdır. İndi qarşımızda dissertasiyaları gizli rəyə göndərdiyimiz alimlərin zəhmətinin qarşılığının ödənilməsi, 30-40 il ərzində dissertasiya işlərini oxumadan müsbət rəyə qol çəkən "ətalətli" alimlərin məsuliyyətinin artırılması, institut əməkdaşlarının əmək haqlarının tələbatlarını ödəyəcək həddə qədər qaldırılması kimi global problemlər dayanır. Bilirəm ki, sosial vəziyyət düzəlməyə, böyük Səməd Vurğun demişkən, "ehtiyac qul edər qəhrəmanı da". Ancaq çətinliklərə baxmayaraq, kiçik addımlarla da olsa irəliləyən doğru Vətən nəminə yürüşümüz, mübarizəmiz davam edir...

- Gənc alimlərin yüksək reytingli beynəlxalq elmi bazalara daxil olan jurnallarda məqalələrlə daha geniş təmsil olunmasına dair təkliflərinizi bilmək maraqlı olardı.

Hesab edirəm ki, ilk növbədə gənclər ali təhsilin bakalavr səviyyəsində baza fənlərinə mükəmməl yiyələnmişdirlər. Magistratura səviyyəsində isə seçdiyi ixtisas üzrə dərin biliklərə malik olmalı və bu sahədə dünyada baş verən yenilikləri daim izləməlidirlər. Ali təhsilin sonuncu pilləsi olan doktorantura ilə bağlı bir az ətraflı fikir bildirmək istəyirəm. Hazırda doktoranturaya qəbul olunmaq üçün üç fənnədən xarici dil, fəlsəfə və ixtisasdan imtahan verilir. Birinci imtahan DİM-də, ikinci imtahan Bakı Dövlət Universitetində, üçüncü imtahan yerlərdə keçirilir. Digər tərəfdən bir çox hallarda yaxşı riyazi təfəkkürü olan gənc xarici dildən müsbət qiymət ala bilmir və beləliklə, doktoranturadan kənarda qalır. Nəticədə gələcəyin istedadlı bir riyaziyyatçısını itiririk. Bu məsələni dəfələrlə institut Elmi Şurasının iclaslarında və AMEA-nın tədbirlərinə səsləndirmişəm. Hesab edirəm ki, yüksək riyazi qabiliyyəti və istedadı olan gənc xarici dili zərurət olarsa, gələcəkdə də öyrənə bilər. Təklif edirəm ki, ixtisas imtahanı birinci keçirilsin, digər imtahanların sualları yüngülləşdirilsin.

Yaxşı xatırlayıram, ölkəmizin böyük alimlərinin heç də hamısı ingilis dilini yaxşı bilmirdilər.

- AMEA-nın 80 illik yubileyi qeyd olunur.

Bu əlamətdar tarixlə bağlı fikirləriniz...

Mən bayaq da qeyd etdim ki, Akademiya bizim şərəfli tarixə malik böyük bir qürur mənbəyimizdir, ona görə də bütün xalqımızı bu yubiley münasibətilə təbrik etmək olar. AMEA Azərbaycanda elmi məktəblərin, ziyalı təbəqəsinin, intellektual səviyyənin təşəkkül tapmasında müstəsna xidmətlər göstərmişdir. Tariximizin ən böhranlı dövrlərində Azərbaycanda elmin bünövrəsini qoyan Mir Əsədulla Mirqasımovlar, Yusif Məmmədəliyevlər, Zahid Xəlilovlar, Heydər Hüseynovlar, Murtuza Nağıyevlər, Əşrəf Hüseynovlar, İbrahim İbrahimovlar, Maqşud Cavadovlar, Azad Mirzəcanzadələr və onlarla, yüzlərlə başqaları parlaq istedad, gərgin zəhmət, vətən sevgisi və inadkarlıq sayəsində yüksək zirvələrə yüksələ biliblər, xalqımızın adını, şair demişkən, "xəttini imzalar içində" yazmağa biliblər. Ancaq bir həqiqəti də etiraf etməliyik ki, dəyişən dünyada

yeni tələblər, yeni yanaşmalar mövcuddursa, biz də bu addımlarla ayaqlaşmalıyıq. Bu gün də böyük alimlər ordusu, potensial qüdrəti olan elmimiz, gələcəyi parlaq görünən istedadlı gənclərimiz vardır. İnanıram ki, şanlı ənənələr şərəflə davam edəcəkdir.

- Bu gün Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası yeniləşmə və islahatlar dövrünü yaşayır. Akademiyanın indiki dövrünü necə dəyərləndirərdiniz?

AMEA-nın prezidenti akademik İsa Həbibbəylinin rəhbərliyi ilə humanitar və ictimai elmlər sahəsində yeniləşmə və islahatları qiymətləndirərkən bir neçə əsas meyara diqqət çəkmək istərdim.

Son dövrdə AMEA-nın dünyanın bir sıra nüfuzlu elmi qurumlarına üzvlüyə qəbul edilməsi, humanitar və ictimai elmlər sahəsində fəaliyyət göstərən institutların beynəlxalq elmi mühitə integrasiyası, bir sıra xarici ölkələrin elmi-tədqiqat müəssisələri ilə əməkdaşlığı və beynəlxalq reytingli jurnallarda nəşrlərin sayının artması AMEA-nın global səviyyədə mövqeyini gücləndirir.

Eyni zamanda, Akademiyada aparılan islahatlar gənc tədqiqatçıların elmi fəaliyyətə cəlb edilməsini stimullaşdırır ki, bu da uzunmüddətli perspektivdə elmi inkişaf üçün vacibdir. Bu baxımdan, humanitar və ictimai elmlər sahəsində yeni ideyaların və yanaşmaların formalaşması üçün gənc alimlərin elmi prosesə cəlb olunması mühüm rol oynayır.

Bu gün AMEA-da elektron hərəkətin geniş vüsət almasını isə xüsusi qeyd etmək lazımdır. Akademiyada qısa müddətdə elektron sənəd dövriyyəsinə keçidin təmin edilməsi, elektron elmin inkişafına təkan verən qərarların qəbul edilməsi, elmi nəşrlərin nüfuzlu elmi bazalara daxil edilməsi işinin sürətləndirilməsi, süni intellektin humanitar və ictimai elmlərə tətbiqi istiqamətində aparılan işlər deməyə əsas verir ki, AMEA bu gün müasir dünyanın çağırışlarına cavab vermək naminə yeniləşmə və islahat yollarında fəaliyyətini uğurla davam etdirir. ●

Müsaibəni apardı:

Sərvan KƏRİMOV

"Elm və həyat" jurnalının məsul katibi

Фирангиз Ализаде:

"В то время как европейцы эксплуатировали
Алжир и вывозили полезные ископаемые
страны, азербайджанский композитор
Рауф Гаджиев внедрял там европейскую
музыкальную систему"

Всемирно известный композитор, единственный в Азербайджане Артист ЮНЕСКО во имя мира, первый лауреат Международной премии "Aga Khan Music Award" в области композиторского искусства, председатель Союза композиторов Азербайджана, народная артистка республики, член-корреспондент НАНА Фирангиз Ализаде. Как отметил на одном из мероприятий президент НАНА академик Иса Габиббейли, в своих произведениях Фирангиз Ализаде не только пропагандирует музыкальную культуру Азербайджана, но и отражает исторические реалии нашей страны.

- Уважаемая Фирангиз ханум, мы встречаемся с Вами в преддверии 80-летнего юбилея Национальной академии наук Азербайджана, членом-корреспондентом которой Вы являетесь. Расскажите, пожалуйста, об узах, которые связывают Вас с наукой.

- В 1994 году я защитила кандидатскую диссертацию. В то время это можно было сделать в Москве, Тбилиси или Ташкенте. Я защищалась в Тбилиси. Диссертация была посвящена очень интересной теме: "Оркестровый стиль произведений азербайджанских композиторов". Недавно вышла моя книга на азербайджанском языке, повествующая об истории симфонической музыки в Азербайджане - от монодии к симфоническому оркестру. То есть спектр моих научных исследований охватывает достаточно широкую и серьезную область.

Как говорил мой педагог, выдающийся композитор Гара Гараев, тот путь, который Европа проходила столетиями, мы прошли за два десятилетия. Это всё произошло благодаря гениальным личностям, композиторам и просветителям, каждый из которых

пришёл в музыку с открытием. Вот у меня в кабинете табло - Узеир Гаджибейли, Гара Гараев и Фикрет Амиров. Каждый из них начинал с открытия.

Узеир Гаджибейли начал своё творчество с первой оперы на Востоке, которая соединила мугам с самым сложным западноевропейским музыкальным жанром - с оперой. Про "Лейли и Меджнун" я могу говорить часами. Сюжет "Лейли и Меджнун" - это был как бы пробный камень для каждого восточного поэта. Правители заказывали поэтам, которые снискали хоть какую-то известность на своём поприще, произведение по этому сюжету. Это был своего рода тест - как ты интерпретируешь эту тему? С какой точки зрения ты рассказываешь нам эту историю?

Шекспир тоже рассказал подобную историю, Низами, Физули... И у каждого из них был свой подход. Гениальность Узеира Гаджибейли заключается в том, что он взял за основу концепцию Физули. Почему? Потому что там есть мистический элемент, который его притягивал. Представьте себе - первая опера на Востоке была создана в 1907

"Дни Фирангиз Ализаде" (Канада, Монреаль)

году 23-летним молодым человеком, это уже уму непостижимо. Её премьера состоялась на сцене 25 января 1908 года с неимоверными трудностями: Узеиру Гаджибейли пришлось самому дирижировать, так как в последний момент дирижёр не пришёл. И гениальность Узеир бека состоит ещё и в том, что он смог собрать вокруг себя единомышленников, организовать работу, завлечь всех своей идеей. Узеир Гаджибейли сочетал в себе все необходимые качества лидера, способного вести за собой людей.

И после того, как у нас начал функционировать Театр оперы и балета, каждый сезон начинается с этой оперы. И каждый раз зал полный, и каждый раз люди выходят из зала со слезами на глазах, каждый раз происходит, как бы поточнее выразиться, эмоциональный взрыв. Этому были свидетелями наши многочисленные гости, приезжающие на фестиваль мугама, так происходит во время ежегодных фестивалей Узеира Гаджибейли. Отмечу, что традиционно во время фестиваля Узеира Гаджибейли Союз композиторов проводит научную конференцию и концерт, состоящий, в основном, из новых произведений. И каждый раз, когда мне говорят, что научные изыскания по наследию Узеира Гаджибейли себя исчерпа-

ли, я отвечаю: "Нет, нельзя объять необъятное. Ищите, и найдёте". Узеира Гаджибейли я сравниваю с титанами эпохи Ренессанса, ведь его деятельность была столь же многогранной. Мы выпустили книги "Узеир Гаджибейли - академик", "Переписка Узеира Гаджибейли с Муслимом Магомаевым" и т.д. Читая письма к Магомаеву, которые Узеир бек писал в годы, когда жил в Санкт-Петербурге, можно стать свидетелем, в каких трудных условиях они с Малейкой ханум жили в то время, когда создавалась гениальная оперетта "Аршин мал алан", известная во всём мире. Мы порою недооцениваем не только вклад наших выдающихся личностей в музыку, но и их самопожертвование во имя искусства.

Известен ещё один факт из жизни Узеир бека. Окончив Горийскую семинарию, он несколько лет учился играть на скрипке. И вот однажды, приехав в Тбилиси, он посетил "Травиату" Верди в исполнении итальянской труппы. Какое он испытал потрясение! На Узеир бека это так подействовало, что он стал задаваться вопросами: когда у нас будет оперный театр? Когда у нас будет труппа? Когда у нас будут петь сопрано? Когда у нас женщины выйдут на сцену? И все эти чаяния нашли своё отражение в его письмах и воспоминаниях.

- Известно, что Вашим педагогом был замечательный композитор, новатор академик Гара Гараев. Начав работу в Азербайджанской государственной консерватории (сейчас - Бакинская музыкальная академия), Вы два года работали его ассистентом. Поделитесь, пожалуйста, своими воспоминаниями о нём.

- Гара Гараев - это второй наш гениальный композитор. Они оба - и Узеир бек, и Гара Абульфазович - академики. Гара Гараев - ученик Дмитрия Шостаковича. Всех нас, своих учеников, Гара Абульфазович всегда держал в тонусе: мы должны были знать как можно больше, посещать концерты, знакомиться с новыми музыкальными произведениями и т.п.

Сам Гара Гараев ещё в студенческие годы стал лауреатом Сталинской премии. Получилось так, что два студента-азербайджанца - Гара Гараев и Джовдат Гаджиев - приехали после учёбы в Москве с Государственной премией СССР. Это было признанием заслуг азербайджанской симфонической музыки, новой в то время для всего нашего региона. И Шестакович, и Прокофьев в то время уже понимали, что закладывается начало композиторской школы в Азербайджане, что и Гара Гараев, и Джовдат Гаджиев обладают такими знаниями, что смогут воспитать целую плеяду композиторов.

В Тбилиси, где проводилась Закавказская весна, Узеир бек привёз молодых композиторов с серьёзными симфоническими произведениями. В своей статье он отмечал: "Я горжусь тем, что мы приехали на Закавказскую весну не просто так, а с целой плеядой молодых композиторов". Там Солтан Гаджибеков показал свой "Караван", это был уже другой уровень. Я скажу больше: по сей день Союз композиторов высылаёт во все страны мира три произведения: "Азербайджанское каприччо" Фикрета Амирова, сюиты из "Семи красавиц" Гара Гараева и "Караван" Солтана Гаджибекова. Мы постоянно получаем письма из различных стран мира, начиная с Америки, Канады и заканчивая Китаем, Японией, с просьбой выслать перечисленные произведения. Благодаря технологиям мы имеем возможность высылать электронные варианты. Они смотрят партитуры, слушают музыку, потом просят выслать оркестровые партии. Всё это - наша почётная миссия пропаганды азербайджанской музыки в мире.

Чего стоит балет Гара Гараева "Семь красавиц"! Ведь это балетная версия произведения Низами, это была очень долгая работа, всё нужно было продумать до мелочей. Выразить красоту в танце, причём красоту различных народов, с различными костюмами - это гениально... Это была целая революция. Как и появление оперы "Се-

Афиша (Дания)

виль" Фикрета Амирова. Дирижировал маэстро Ниязи... Всё это - золотые страницы истории музыкального искусства Азербайджана.

Я хочу сказать, что азербайджанская музыка имеет совершенно невероятные драгоценности, и мы никогда не должны сворачивать с этого пути. Да, сегодня широко развита электронная музыка, это факт. Но она никогда не заменит музыку живого композитора, который её выстрадал. Искусственный интеллект не обладает подобными возможностями.

Гара Абульфазович был очень строгим педагогом. Я ведь училась на двух факультетах - как пианистка и как композитор. Он требовал, чтобы партитура была чистойшей, без единой помарки. Это был интересный педагогический метод: когда переписываешь партитуру, ты её меняешь, совершенствуешь. Поступая так, он совершенствовал мастерство своих учеников.

Юбилейный концерт Фирангиз Ализаде (Германия, Берлин)

Хочу подчеркнуть, что Гара Гараев смог воспитать целую плеяду композиторов. Я всегда привожу его гениальную фразу: "Ни одному своему ученику я не говорю: "Пиши, как я". Я им всем говорю: "Я вам открываю огромный мир современной музыки, а каким путём вы пойдёте, выбирайте сами"". Поэтому все его ученики - Ариф Меликов, Хайям Мирзаде, Полад Бюльбюлюглу, Фирангиз Ализаде, Фарадж Гараев - все мы очень разные, каждый идёт своим путём, у каждого есть индивидуальное наполнение этого мастерства.

- До нашей встречи Вы преподнесли мне книгу "Фирангиз Ализаде. Начало пути". Примечательно, что её автором является известный биограф Гара Гараева...

- Да, обо мне написала книгу профессор консерватории Людмила Карагичева. Это, возможно, единственный такой случай в истории, чтобы педагог написал книгу о своём студенте. Она была женой известного архитектора, доктора искусствоведения Леонида Бретаницкого.

После смерти Людмилы Карагичевой муж её дочери собрал рукописи и прислал Алле Байрамовой. Там были материалы о Гара Гараеве, который был в то время, когда она жила и работала в Баку, председа-

лем Союза композиторов, и Джовдате Гаджиеве - ректоре консерватории. И вот среди этих материалов были материалы обо мне. Алла Байрамова прислала мне фотокопии этих рукописей, и на основе этих фотоснимков наш сотрудник музыковед Наталья Дадашева составила книгу. Это своего рода память о Людмиле Владимировне, её деятельности. В книге также приводится список всех моих музыкальных произведений. Дело в том, что Людмила Владимировна написала только о начале моего пути, и я хотела подтвердить её прогнозы. Здесь приведены названия 90 моих произведений, а также указаны страны, в которых состоялись премьеры. Это очень ценный список.

- Расскажите, пожалуйста, немного о своей творческой деятельности.

- Мои произведения играют в залах многих городов мира, мне поступают заказы на написание новых произведений для различных оркестров и театров. Многие свои произведения я называю азербайджанскими терминами. Этому тоже есть объяснение: я хочу заинтересовать слушателя, чтобы люди узнавали значение этих слов, интересовались нашей культурой. Недавно в Нидерландах, в Амстердаме состоялась премьера моего произведения "Şövrq". Это слово вмещает в себя несколько значений. Это и вдохновение, это и страстное ожидание, это и порыв, столько в этом маленьком слове смысла. Отмечу, что произведение исполнял совершенно гениальный виолончелист Киан Солтани, иранского происхождения. Его семья переехала в Вену, когда пал шахский режим. На том же концерте оркестр стоя играл мой "Rəqs".

Или произведение "Aşk havası". В то время, когда я в феврале была в Канаде, в Берлине играли это произведение. Необходимо отметить содержание концерта: Иоганн Себастьян Бах "Сюита" и Фирангиз Ализаде "Aşk havası". "Hava" - это и воздух,

и настроение, и веяние любви, и мелодия. То же самое можно сказать о названиях ряда произведений: "Dəniz", "Dastan", "Mərsiyə", "Yanar Dağ", "Zikr", "Khazar Quintet" и т.д.

Или моя опера "İntizar" ("Карабахнаме") - это ведь не просто произведение о Карабахской войне, опера затрагивает трагедию целого народа, подвергшегося оккупации и вынужденного покинуть родные края. Это не только Ходжалинские события, не только Карабахская война, это - трагедия простых, живущих своей жизнью людей. Поэтому, замерзая в горах, Мяляк восклицает: "Suyundan içdim, doymadım, havasını uddum, doymadım...". В опере "İntizar" есть люминесценции из "Кёроглу" - азербайджанский народ настолько доверчив, чист и искренен, что, не ожидая подвоха, опять подпускает к себе врага.

Или "Spring morning in Baku" ("Весеннее утро в Баку") по мотивам одного из произведений моего любимого художника Саттара Бахлулзаде. Во время его исполнения американским дуэтом фортепиано "ZoFo" были показаны невероятные инсталляции, музыка на сцене ожила.

В настоящее время по всей Турции (Стамбул, Анкара, Измир, Мерсин) играют моё произведение для табла, контрабаса и оркестра, причём дирижирует известный чешский дирижёр.

Вообще, одним из свойств Западной Европы является то, что они всё время хотят расширять свой кругозор, свои знания. Меня там часто спрашивают: как в мусульманской стране женщина-композитор добилась такого успеха? Ведь известно, что в Европе женщины-композиторы часто оставались в тени мужчин. И я им всегда отвечаю, что избирательное право нашим женщинам было дано раньше, чем в Европе, в Азербайджане никогда не было разделения на композитора-мужчину и композитора-женщину, у меня никогда не было преград в этом смысле. Я считаю, что мы можем этим гордиться!

Афиша (Канада, Монреаль)

- Вы отметили, что в феврале посетили Канаду. С чем была связана поездка?

- В Канаде впервые были сыграны подряд все мои шесть квартетов. Во время концерта вся моя жизнь прошла перед глазами. Ведь первый квартет я написала, ещё участвую в консерватории. Они играли, а я вспоминала, чей это заказ, где была премьера и т.д.

Самый мой любимый квартет - это "Oasis". История этого произведения очень интересна. Когда мы жили в Турции, я в то время преподавала в Мерсине, наша квартира располагалась на тринадцатом этаже. Это было время, когда ещё не было мобильных телефонов. И вот однажды я уже вышла, чтобы идти на работу, и вдруг сын кричит мне сверху: "Мама, мама, тебе зво-

нит Дэвид Херрингтон". Естественно, я вернулась, так как звонили из Америки. И слышу какой-то неузнаваемый голос, что-то случилось. Выяснилось, что внезапно в горах погиб его девятнадцатилетний сын. И Дэвид мне сказал: "Я хочу, чтобы ты написала произведение, посвящённое памяти моего сына". Несколько месяцев я в таком ужасном состоянии писала это произведение. Ведь я знала этого мальчика, я даже помню, как сажусь в метро, и в голове всё время: "Я должна, я должна, какой чудный был мальчик, почему он так рано ушёл". И так родился "Oasis", каждая нота которого написана кровью сердца.

Так вот, в Монреале состоялись "Дни Фирангиз Ализаде". Инициатором мероприятия был знаменитый канадский квартет MOLINARI, первой скрипкой которого является Ольга Ратценхофер. В рамках мероприятия прошли мастер-классы со студентами консерватории Монреала, пресс-конференция, открытые для публики репетиции с квартетом MOLINARI, а в заключение - концерт полного собрания моих квартетов. Отмечу, что на пресс-конференции я старалась говорить об азербайджанской музыке в целом, наших композиторах, шедеврах, симфоническом мугаме, джазе и т.д. То есть после мероприятия у присутствующих сформировалось впечатление о нашей музыкальной культуре.

На концерте в Монреале были исполнены мои квартеты "Rəqs", "In Search of...", "Oasis", "Dilogia", "Fanfares for Ligeti", "Muğam sayağı", а также состоялась мировая премьера нового "Farewell", написанного по просьбе квартета MOLINARI.

Вообще, отмечу, что в Азербайджане исполнено, может быть, всего 15% моих произведений. Бог с ним, однако наши проблемы в данной сфере намного глубже...

- Что Вы имеете ввиду?

- Например, мы до сих пор не смогли поставить "Лейли и Меджнун", "Семь красавиц" и другие шедевры музыкального искусства Азербайджана на уровне, отвечаю-

щем современным требованиям. Над этим необходимо работать, причём постановку должен делать обязательно азербайджанец, знающий особенности народа, колорит.

К сожалению, в области оперной режиссуры, освещения, звукорежиссуры мы очень отстаём. Этот вопрос требует незамедлительного решения. Мы должны или посылать наши молодые кадры за рубеж перенимать современные навыки, или же, как поступил Узеир бек в своё время, приглашать к нам из-за рубежа профессионалов.

Вообще, на всех телевизионных каналах должны быть восстановлены художественные советы, которые будут занимать объективную позицию. Это необходимо для того, чтобы возродить музыкальный вкус общества.

Мы очень хромаем и в сфере информации. Наш Президент, выступая на международных мероприятиях, говорит о колониальной политике Франции, об Алжире и т.д. А ведь кто написал первые балеты в Алжире? Азербайджанец! В то время как европейцы эксплуатировали страну и вывозили её полезные ископаемые, азербайджанский композитор Рауф Гаджиев в 70-х гг. XX века преподавал в Алжире, участвовал в создании там академий музыки, танца и театра и внедрял европейскую музыкальную систему. Он там написал балетный цикл "Алжирские миниатюры", "Пламя" и т.д. Об этом нужно говорить...

Другой пример - Низамиведение. Расскажу Вам один случай. Лондонский симфонический оркестр заказал мне произведение. В это время глава государства объявил в Азербайджане "Год Низами Гянджеви". И я решила написать произведение по мотивам произведений Низами. Изучая творчество Низами, меня затронуло то, что поэт и мыслитель связывал судьбы людей с движением комет и звёзд, его взгляд пронизывал как бы всю Вселенную. Он улавливал какие-то взаимосвязи. Поэтому своё большое произведение для Лондонского симфонического оркестра электронных звуков я назвала

"NİZAMİ Cosmology". До этого были "NƏSİMİ Passion", а теперь "NİZAMİ Cosmology".

И когда я сообщила англичанам, что пишу произведение по мотивам Низами, мне вдруг задают вопрос: "А при чём тут Низами?". Обратите внимание, это 2021 год, и англичане - народ, который не настроен против нас. Просто весь мир вырос на информации, что Низами - это персидский поэт, такова многолетняя пропаганда. Я целый месяц объясняла англичанам, что Низами - это азербайджанский поэт, который родился и всю жизнь прожил в Гяндже, здесь его Мавзолей и т.д. Поэтому я говорю, что этим вопросом должна серьёзно заниматься и Академия наук, и центры Низамиведения, и вообще все люди, которые имеют возможность распространять информацию. Вопросы с пропагандой нашей культуры необходимо решать комплексно.

Отмечу, что после премьеры мне было приятно читать отзывы англичан. Приведу лишь одну цитату: "К сожалению, современное музыкознание не в состоянии постичь смысл этой многозначной партитуры. Его могут постичь только те, кто способен постичь "Сокровищницу тайн" Низами, а этим путём могут идти лишь те, которые готовы идти нескончаемой дорогой познания". То есть конца этой дороги нет.

- Наряду с Академией наук, в этом году свои юбилеи отмечают и несколько её учреждений и организаций. Например, исполняется 80 лет со дня создания Института архитектуры и искусства НАНА, учреждённого по инициативе академика Узеира Гаджибейли. В этом институте ведутся исследования, охватывающие различные сферы, в том числе историю и теорию музыки, мугамное искусство, музыкальный фольклор и т.д. Установлены ли связи между руководимым Вами Союзом композиторов Азербайджана и НАНА?

- Отдел истории и теории музыки во главе с нашим замечательным учёным акаде-

Афиша (Франция, Монпелье)

миком Земфирой Сафаровой, которая подарила мне свою очередную книгу, издал пять томов "Истории азербайджанской музыки", со средневековья до наших дней. Это огромный коллективный труд, Земфира ханум смогла собрать коллектив учёных, вдохновить их на эту работу. И появился ценнейший труд. Мы очень благодарны Академии наук за такой вклад в музыкальную науку. Перед нашими глазами в хронологическом порядке проходит летопись нашей музыкальной жизни. Организовать людей, настроить, дать им цель, направление, поддерживать в них огонь - это всё заслуга Земфиры ханум.

В Академии наук работала ещё один замечательный учёный, которая, к сожалению, в прошлом году покинула нас - Сурая Агаева. Она прекрасно знала арабский, персидский и английский языки, долгие годы жила в Турции и работала в архивах Топкапы, то есть изучала первоисточники. Когда первая леди республики Мехрибан ханум Алиева поручила мне написать "Энциклопедию азербайджанского мугама", я сразу сказала: "Только вместе с Сураей Агаевой", то есть с человеком, который сам читал и переводил первоисточники. В США жила ещё один учёный - Аида Гусейнова, которая на английском языке написала ценную книгу об азербайджанской музыке. Мы её потеряли два года назад, и вот недавно потеряли Сураю ханум...

Фото на память после беседы

Отмечу, что учёные НАНА принимают участие и на различных конференциях, которые мы проводим в рамках многочисленных музыкальных фестивалей.

- И последний вопрос я хотела бы с Вашего разрешения задать в связи с моей докторской работой. Изучая формирование общества знаний в эпоху глобальных проблем, я, рассмотрев соответствующую литературу, вижу, что, по мнению многих учёных, в основе этих глобальных проблем лежат не столько экологические, политические причины, сколь психологические, культурологические, в их основе лежит жестокость и равнодушие человека, жестокость людей друг к другу и к окружающему миру. И поэтому специалисты сходятся во мнении, что в их решении важна роль культуры, как индивидуальной, так и культурного воспитания целых обществ. В своей работе я отмечаю, что в современный период нужно говорить об интеграции не только науки и образования, но расширить это понятие и говорить уже об интеграции науки, образования и культуры. В этом случае на первый план выходит сотрудничество между научными структурами, учебными заведениями и учреждениями культуры (музеями, заповедниками, театрами и т.д.). Хотелось бы узнать Ваше мнение

по поводу перспектив подобного сотрудничества. Отмечу, что в своей работе я рассматриваю роль музеев в формировании общества знаний...

- Я абсолютно с вами согласна, без культуры решить все эти вопросы невозможно. На развитии культуры держится развитие всего человечества. Известно, что сегодня приоритетом является тюркский мир, а ведь нас объединяет в первую очередь культура: литература, музыка, поэзия, мугам. Это очень актуально сегодня. И для Организации тюркских государств это не только культурный вопрос, здесь и политика, и экономика, и развитие обществ.

Культура - это обширное понятие, оно вмещает в себя всё: взаимоотношения в семье, взаимоотношения между мужчиной и женщиной, их отношение к детям, культура дружбы, культура общения, призыв к обучению. Как мы уважали своих педагогов! Мы их боготворили! Всё это необходимо возродить для дальнейшего развития.

Интеграция науки, образования и культуры - очень актуальная проблема. Система образования - это отдельная тема. Необходимы коренные реформы в данной области. В сфере музыкального образования сюда входит всё - музыкознание, исполнительское и композиторское искусство, звукорежиссура, освещение и т.д.

Академия наук должна поддерживать тесные связи и с Национальной консерваторией, и с Музыкальной академией, и с Университетом культуры и искусств. В этом заключается функция интеграции науки и образования. А со стороны культуры мы очень хромаем. Проблем много. Мы просто обязаны решать их сообща во имя дальнейшего развития республики.

- Спасибо большое, Фирангиз ханум. Благодарим Вас за уделённое нам время и интересную беседу. ●

Интервью провела:
Назмин ДЖАФАРОВА,
доктор философии по искусствоведению

İsmayıl HACIYEV
AMEA Naxçıvan Bölməsinin
sədri, akademik

Naxçıvanda elmin baş qərargahı

Azərbaycanda elmin inkişafını daim diqqət mərkəzində saxlayan, qayğısını heç vaxt əsirgəməyən ümummilli lider Heydər Əliyev Naxçıvan Muxtar Respublikasının geosiyasi vəziyyətini nəzərə alaraq 2002-ci il avqustun 7-də Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Naxçıvan Bölməsinin yaradılması haqqında tarixi Sərəncam imzaladı.

Sərəncama müvafiq olaraq Naxçıvanda fəaliyyət göstərən müxtəlif elmi qurumlar əsasında bölmədə 6 elmi-tədqiqat institutu - Tarix, Etnoqrafiya və Arxeologiya, İncəsənət, Dil və Ədəbiyyat, Təbii Ehtiyatlar, Biorekurslar institutları, Batabat Astrofizika Rəsədxanası və Ölyazmalar Fondu yaradıldı.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Naxçıvan Bölməsinin təşkili və formalaşdırılması ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin sərəliyi ilə 2002-ci il 12 avqust tarixində Naxçıvan Muxtar Respublikasında müşavirə keçirildi. Bölmənin yaradılması zəruriliyindən bəhs edən ümummilli lider Heydər Əliyev müşavirədəki nitqində demişdir: "Mən bununla Naxçıvan Muxtar Respublikasının indiyə qədər çox az öyrənilmiş qədim tarixinin, mədəniyyətinin, elminin, ədəbiyyatının yenidən dərinlən araşdırılması və onlar haqqında elmi əsərlərin, populyar kitabların, yaxud başqa nəşrlərin hazırlanması məqsədi daşıyıram. Eyni zamanda, Naxçıvanın özünəməxsus təbiəti, təbii sərvətləri, torpağı, tarixi abidələri də, təəssüf olsun ki, indiyə qədər lazımi dərəcədə öyrənilməyib, bəlkə də, düz olardı deyim ki, heç öyrənilməyibdir. Bunlara, mənim irəli sürdüyüm məsələlərin öyrənilməsinə böyük ehtiyac var".

AMEA Naxçıvan Bölməsinin fəaliyyəti üçün ilk növbədə bölmənin rəhbərliyi, elmi-tədqiqat

müəssisələrinin direktorları müəyyənləşdirildi, aparılacaq elmi-tədqiqat işlərinin istiqamətləri və mövzuları dəqiqləşdirildi. Bölmənin Əsasnaməsi hazırlandı və təsdiq olundu. Naxçıvan Bölməsi üçün inzibati binalar ayrıldı, onlarda yenedənqurma və təmir işləri aparıldı. 2003-cü il avqustun 23-də əsas bina Rəyasət Heyətinin və elmi işçilərin ixtiyarına verildi. Sonrakı illərdə bu proses davam etdirildi. 2004 və 2005-ci illərdə Təbii Ehtiyatlar, Biorekurslar İnstitutu, Ölyazmalar Fondu, Batabat Astrofizika Rəsədxanası, Elmi Kitabxana, Elmi Arxiv, Nəşriyyat üçün yeni binalar istifadəyə verildi. Təbii Ehtiyatlar İnstitutu üçün inzibati binanın açılışında Ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev iştirak və proqram xarakterli çıxış etdi, bölmənin fəaliyyət istiqamətlərini göstərdi. Bölmənin Nəbatat bağının sahəsi genişləndirildi, yenidən quruldu və abadlaşdırıldı, ikimərtəbəli inzibati bina tikildi, su problemini birdəfəlik həll etmək üçün subartezian quyusu istifadəyə verildi, yeni texnika alındı. Batabat Astrofizika Rəsədxanası üçün ikimərtəbəli müasir layihə əsasında inzibati bina istifadəyə verildi. Rəsədxananın teleskop sistemi yenidən qurularaq tam avtomatlaşdırıldı, sürətli internet sisteminə qoşuldu, müasir avadanlıqlarla təchiz edildi, elmi işçilərin tədqiqat aparmaları üçün normal şərait yaradıldı. "Tusi" nəşriyyatı üçün avadanlıqlar alındı.

Yeni yaradılan elmi-tədqiqat müəssisələrinin struktur bölmələri - şöbə və laboratoriyalar təşkil edildi, onların maddi-texniki bazası möhkəmləndirildi. Qısa müddətdə 10-dan çox laboratoriya quruldu, yeni cihaz və avadanlıqlar alındı. Biokimyəvi tədqiqatlar laboratoriyası üçün Ordubad rayonunun Aşağı Əylis kəndində üçmərtəbəli inzibati bina tikildi, ən müasir cihaz və avadanlıqlarla təchiz edildi. Muxtar respublikanın 4 rayonunda Seysmoloji stansiyalar və Təbii Ehtiyatlar İnstitutunda Seysmoloji mərkəz quruldu. "Arxeologiya və etnoqrafiya" və "Təbii ehtiyatlar" muzeyləri təşkil edildi. Elektron Kitabxana yaradıldı. Bölmə beynəlxalq İnternet şəbəkəsinə qoşuldu, 5 elektron portal yaradıldı. "Elmi əsərlər" və "Axtarışlar" jurnalları nəşr olundu.

Kadr hazırlığı. AMEA Naxçıvan Bölməsi fəaliyyətə başlayarkən ən vacib və həlli tələb olunan məsələlərdən biri kadr potensialının yaradılması idi. 2003-cü ilin yanvarında 139 əməkdaşla, o cümlədən 51 elmi işçi ilə fəaliyyətə başlayan AMEA Naxçıvan Bölməsinin kadr potensialının artırılması istiqamətində bir sıra tədbirlər həyata keçirildi. Ulu öndər Heydər Əliyevin qayğısı sayəsində AMEA Naxçıvan Bölməsi üzrə seçkilər keçirildi, 2 nəfər AMEA-nın həqiqi üzvü, 3 nəfər isə müxbir üzvü seçildi. AMEA-nın müxtəlif elmi-tədqiqat institutlarına, təhsil müəssisələrinin doktoranturalarına gənc elmi kadrlar göndərildi,

magistr təhsilli gənclər işə dəvət edildi. Bu diqqət və qayğı sonrakı illərdə də davam etdirildi. Təqribən 10 ildən sonra Bölmədə işçilərin sayı artaraq 259 nəfərə, elmi işçilərin sayı isə 102 nəfərə çatdırıldı. Bölmə əməkdaşlarının 2 nəfəri AMEA-nın həqiqi üzvü, 4 nəfəri AMEA-nın müxbir üzvü, 4 nəfəri elmlər doktoru, 56 nəfəri isə fəlsəfə doktoru olaraq fəaliyyət göstərirdi ki, bu da elmi işçilərin 66 faizini təşkil edirdi. Elmi əməkdaşların 6 nəfəri professor, 40 nəfəri isə dosent idi.

2006-cı ildən AMEA Naxçıvan Bölməsində "Vətən tarixi", "Arxeologiya", "Müəssisələrin təşkili və idarə olunması" ixtisasları üzrə Dissertasiya Şurası fəaliyyət göstərməyə başladı, 2013-cü ildə bu Şuraya doktorluq dissertasiyaları müdafiə etmək səlahiyyəti verildi. Bu Dissertasiya Şurasında indiyə qədər 17 nəfər elmlər doktoru, 92 nəfər isə fəlsəfə doktoru dissertasiyası müdafiə etmişdir. 2015-cı ildən Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının qərarı ilə Bölmənin nəzdində "Botanika" və "Fiziki kimya" ixtisasları üzrə fəlsəfə doktoru Dissertasiya Şurası təsdiq edildi.

AMEA Naxçıvan Bölməsinin fəaliyyətə başladığı ilk illərdə başqa elm və təhsil müəssisələri bölmə üçün kadr hazırlayırdısa, artıq son illərdə Naxçıvan Bölməsi Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə yanaşı, həm də Azərbaycanın müxtəlif elm və

təhsil müəssisələri, eləcə də qonşu xarici ölkələr üçün də kadr hazırlığında iştirak edir. Ümumiyyətlə, hər il bu məqsədlə 8-10 nəfərin doktorant və dissertant mövzularının təsdiqinə və sonrakı illərdə onların müdafiəsinə nail olunur.

Elmi nəşrlər, patentlər və layihələr. Müxtəlif illərdə Naxçıvan Muxtar Respublikasının tarixinin, arxeologiyasının, etnoqrafiyasının, mədəni mühitinin, folklorunun, ədəbi mühitinin, dialekt və şivələrinin, flora və faunasının, təbii ehtiyatlarının araşdırılmasından əldə olunan mühüm nəticələr nəşr edilmişdir. Bölmənin 2 cildə "Naxçıvan Ensiklopediyası", "Naxçıvan abidələri ensiklopediyası", "Naxçıvan tarixi atlası", 3 cildə "Naxçıvan tarixi", "Naxçıvan teatrının salnaməsi", 4 cildə "Naxçıvan folkloru antologiyası", "Dədə Qorqud yurdu - Naxçıvan" tarixi-coğrafi və etnoqrafik atlası, "Naxçıvan Muxtar Respublikasının təbii sərvətləri: hazırkı vəziyyəti və perspektivləri", 2 cildə "Naxçıvan Muxtar Respublikasının "Qırmızı kitabı", "Naxçıvan Muxtar Respublikasının ampeloqrafiyası", "Naxçıvan Muxtar Respublikasının dərman bitkiləri", 2 cildə "Naxçıvan coğrafiyası", 2 cildə "Naxçıvan etnoqrafiyası" və başqa bu kimi fundamental nəşrləri işıq üzünə görmüşdür. Bölmə əməkdaşları tərəfindən muxtar respublikanın rayonlarının tarixi yazılmış, "Şərur rayonunun tarixi", "Culfa rayonunun tarixi", "Ordubad rayonunun tarixi", "Kəngərli rayo-

nunun tarixi", "Sədərək rayonunun tarixi" monoqrafiyaları nəşr olunub. Qalan iki rayonun tarixi hazırlanmış, 2025-ci ildə çapı nəzərdə tutulmuşdur. Ümumiyyətlə, Naxçıvan Bölməsi fəaliyyəti dövründə (2003-2024-cü illərdə) əməkdaşların 11.764 əsəri, o cümlədən 286 monoqrafiyası, 266 kitabı, 6 dərs vəsaiti, 34 metodik vəsaiti 10.919 elmi məqaləsi və konfrans materialı, 245 tezisi, 26 xəritəsi çap olunmuşdur. Əsərlərdən 33 monoqrafiya, 20 kitab, 2308 elmi məqalə və konfrans materialı, 89 tezis xarici ölkələrdə çapdan çıxmışdır. Elmi məqalələrdən 391-i "Web of Science", "Scopus" və digər elmi bazalara daxil olan impakt faktorlu jurnallarda çap edilmişdir. Son beş ildə əməkdaşların 7437 əsərinə istinadlar qeydə alınmışdır. Bölmə əməkdaşları açıq dünya ensiklopediyası Vikipediyanın ingilis və rusdilli səhifələrində Naxçıvan tarixi ilə bağlı erməni iddialarını əks etdirən məqalələrin redaktəsini həyata keçirmiş, Azərbaycanlı Vikipediya ensiklopediyasında redaktələrlə yanaşı, Naxçıvan tarixi, mədəniyyəti, şəxsiyyətləri, təbii sərvətləri ilə bağlı 330 yeni məqalə yerləşdirmişlər. Əməkdaşların 5305 qəzet məqaləsi müxtəlif mətbu orqanlarda çap olunmuşdur.

Bölmə əməkdaşları 5 tövsiyə, 55 buklet hazırlamış, 38 patent almışlar. Onların "İxtiraçılıq sahəsində nailiyyətlərinə görə III, IV və V Respublika Müsabiqə"lərinə təqdim etdikləri ixtira pa-

tentləri qalib olmuş, diploma layiq görülmüşdür. Bölmənin elmi əməkdaşları fəaliyyət dövründə "Azərbaycan ensiklopediyası"nın, "Cümhuriyyət ensiklopediyası"nın və "Türk dünyası ədəbiyyatçıları ensiklopediyası"nın, "Naxçıvan Muxtar Respublikası fövqəladə hallar atlası"nın hazırlanmasında fəal iştirak etmişlər. Ötən dövr ərzində iki seriyada nəşr olunan Bölmənin "Elmi əsərlər" jurnalının 76 nömrəsi, "Axtarışlar" jurnalının isə 50 nömrəsi işıq üzü görmüşdür. Naxçıvan Bölməsinin əməkdaşlarının məqalələri əsasında "İrs", "Naxçıvan", "Yol", "Folklor (Ədəbiyyat)", "Qafqaz", "Elm və həyat" jurnallarının xüsusi nömrələri Naxçıvana həsr edilmişdir. Fəaliyyəti dövründə Bölmə əməkdaşları 4-ü beynəlxalq olmaqla 23 qrant layihəsinin qalibi olmuşlar.

AMEA Naxçıvan Bölməsi fəaliyyəti dövründə icra edilən elmi-tədqiqat işlərinin 209 mühüm nəticəsi AMEA-nın illik hesabatlarına daxil edilib.

Bölmənin əməkdaşları "Şorsu" palçıqının tərkibini öyrənmiş, iki növdə müalicəvi əhəmiyyətə malik olduğunu müəyyənləşdirmiş və istehsal edilmişdir. Darıdağ termal suyunun quru qalığı alınmış, müalicəvi əhəmiyyəti nəzərə alınaraq istehsal edilmişdir. 132 rəsmi dərman bitkisinin olduğu müəyyən edilmiş, qarışıqlar hazırlanmış, muxtar respublikanın apteklərində satışı təşkil olunmuşdur. Arpanın Qılçıqlı-85 və noxudun Qaraca-85 sortları yaradılmışdır. Bitkilərdən müxtəlif efir yağları, güləb, boya və doşab alınmasına başlanılmışdır.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin 2005-ci il 6 dekabr tarixli "Naxçıvan

Muxtar Respublikası ərazisindəki tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması və pasportlaşdırılması işinin təşkili haqqında" Sərəncamına əsasən AMEA Naxçıvan Bölməsi əməkdaşları tərəfindən 1200-dən çox tarix və mədəniyyət abidəsi aşkar olunmuş və pasportlaşdırılmışdır. Bu abidələrin 57-si dünya, 485-i isə ölkə əhəmiyyətli tarix və mədəniyyət abidəsidir. Bunlar əsasında ensiklopediya hazırlanmışdır.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin 11 fevral 2004-cü il tarixli "Culfa rayonundakı "Əlincəqala" tarixi abidəsinin bərpa edilməsi haqqında", 7 oktyabr 2015-ci il tarixli "Güllüstan türbəsinin bərpası və tədqiq olunması haqqında" və 04 iyul 2016-cı il tarixli "Qarabağlar Türbə Kompleksinin bərpası və tədqiq edilməsi haqqında" Sərəncamlarını rəhbər tutaraq yaradılmış tədqiqat qrupları hər üç tarixi abidə üzrə bərpa işlərinin elmi və tarixi əsaslarla aparılmasına və tədqiq edilməsinə çalışmış, materiallar hazırlamış, ingilis və rus dillərinə tərcümə etmişlər. Hər üç tarixi abidə haqqında hazırlanmış kitablar nəşr olunmuşdur. Bölmə əməkdaşlarının Əshabikəhf, Gəmiqaya, türbələr, imamzadələr, buzxanalar, körpülər, hamamlar haqqında, Naxçıvanın görkəmli və tarixi şəxsiyyətləri ilə bağlı, onların taleyi və sənəti seriyasından 18 kitab hazırlanıb çap edilmişdir.

AMEA Naxçıvan Bölməsi, Geologiya və Geofizika İnstitutu və Naxçıvan Muxtar Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ilə birgə YUNESKO səviyyəli "İlandağ" geoparkının yaradılması və onun Qlobal Geoparklar Sistemində

və Ümumdünya İrsi Siyahısına salınması ilə əlaqədar lazımi işlər görülmüş, 1700 kv. km sahəni əhatə edəcək "İlandağ" geoparkının xəritəsi və geoparkın ərazisində yerləşən tarix-mədəniyyət və arxeoloji abidələrin siyahısı və kompüter məlumat bazası yaradılmışdır.

Beynəlxalq əlaqələr və tədbirlər. AMEA Naxçıvan Bölməsi fəaliyyət dövründə 20-dən çox elm və təhsil mərkəzləri, o cümlədən ABŞ, Fransa, Polşa, Şimali Makedoniya, Türkiyə, Rusiya, İran, Gürcüstan, Qazaxıstan və b. ölkələrin elm və təhsil müəssisələri ilə sıx elmi əlaqələr qurmuşdur. AMEA Naxçıvan Bölməsi ilə Polşa EA-nın Krakov Bölməsi arasında "2014-2016-cı illər üzrə elm sahəsində əməkdaşlıq haqqında" protokol, Türkiyənin Tarix Kurumu və İğdır Universiteti arasında elmi əlaqələrə dair memorandum, Naxçıvan Bölməsinin Bioresurslar İnstitutu ilə Özbəkistan Respublikası EA-nın "Botanika" Elm-istehsalat Mərkəzi arasında qarşılıqlı anlaşma memorandumu, İncəsənət, Dil və Ədəbiyyat İnstitutu ilə Türkiyə İstanbul Universitetinin Türkiyyat Araşdırmaları İnstitutu, Şimali Makedoniya Respublikasının "Vision" Universiteti arasında əməkdaşlıq haqqında protokol, Naxçıvan Bölməsi ilə Rusiya EA-nın Novosibirsk Bölməsi arasında əməkdaşlıq protokolu, Batabat Astrofizika Rəsədxanası ilə İran İslam Respublikasının Marağa Astronomiya və Astrofizika Elmi-Tədqiqat İnstitutu arasında pedaqoji, tədqiqat və texnoloji əməkdaşlıq haqqında anlaşma memorandumu, Tehran Universiteti ilə əməkdaşlıq protokolu, Tarix, Etnoqrafiya və Arxeologiya İnstitutunun Qədim dövr arxeologiyası şöbəsi ilə Fransa Respublikası Milli Elmi Araşdırmalar Mərkəzinin Arxeologiya laboratoriyası arasında elmi əməkdaşlıq haqqında, Əlyazmalar Fondu ilə AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu arasında elmi əməkdaşlığa dair müqavilələr imzalanmışdır.

AMEA Naxçıvan Bölməsi tədqiqatçıları elmi ezamiyyələrə göndərilir. Bu günə kimi əməkdaşlar Rusiya Dövlət Tarix Arxivində, Rusiya Dövlət Hərbi-Tarix Arxivində, Gürcüstan Milli Arxivində, Gürcüstan Milli Mərkəzi Kitabxanasında, Gürcüstan Dövlət Tarix Muzeyində, İngiltərənin Milli Arxivində, Türkiyə Cümhur Başqanlığı Arxivində, Xarici İşlər Nazirliyinin Türk Diploma-

Akademik İsa Həbibbəyli və akademik İsmayıl Hacıyev dünya şöhrətli alim Lütfi Zadə və həmkarları ilə beynəlxalq sərgidə. (11 noyabr 2008-ci il)

tik Arxivində, Cümhuriyyət Arxivində, Osmanlı Arxivində, Milli Müdafiə Nazirliyinin Əsgəri Təhriir Arxivində və digər arxiv, muzey və kitabxanalarda olub, orada Naxçıvanla bağlı toplanılan yeni materialları tədqiqat işlərinə cəlb etməklə elmi dövriyyəyə daxil etmişlər.

Hər il Bölmədə müxtəlif elm və tədris müəssisələrinin iştirakı ilə beynəlxalq səviyyəli simpozium və konfranslar keçirilir. Bunlardan "Naxçıvan: tarixi gerçəklik, müasir durum, inkişaf perspektivləri", "Naxçıvan bu gün: islahatlar, perspektivlər", "Mustafa Kamal Atatürk - Heydər Əliyev - Naxçıvan: həyat və inkişaf modeli", "Nuh peyğəmbər, Dünya tufanı və Naxçıvan", "Naxçıvan: ilk yaşayış və şəhərsalma yeri kimi", "Naxçıvan: ilkin şəhər və Duzdağ", "Naxçıvanın muxtariyyəti tarixi nailiyyətdir", "Naxçıvanda Dədə Qorqud", "Naxçıvan qalaları: tarixdə və günümüzdə", "Naxçıvanın türk-islam mədəniyyəti abidələri: tarixdə və günümüzdə", "Naxçıvan: İslam mədəniyyətinin paytaxtı", "Görkəmli Azərbaycan mütəfəkkiri: Nemətullah Naxçıvani", "Beynəlxalq İpək yolu və Naxçıvan", "Naxçıvan Muxtar Respublikasının yaranması: keçmişdən bu günə və sabaha" və b. beynəlxalq səviyyəli simpozium və konfransları qeyd etmək olar. Bölmə əməkdaşları dünyanın müxtəlif şəhərlərində keçirilən beynəlxalq tədbirlərdə iştirak və məruzə etmişlər. Bunlar sırasında Oksford, Dallas, Kyoto, İslamabad, Berlin, Hamburq, Turin, Zaqreb, Qahirə, Budapeşt, Vyana, Astana, Aşqabad, Ankara, Qaziantep, Antalya, İstanbul, Qars, Urfa, Tbilisi,

Tunis, Tehran, Təbriz, Urmiya, Batumi, Moskva, Sankt-Peterburq, Novosibirsk, Kiyev, Tokio və bir çox şəhərlərdə 582 beynəlxalq elmi simpozium və konfranslarda iştirak etmişlər.

Elm və təhsil əlaqələri. Ölkə təhsilində ilk dəfə olaraq "İnteraktiv açıq dərslər" layihəsi çərçivəsində AMEA Naxçıvan Bölməsi ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri arasında müxtəlif mövzularda interaktiv açıq dərslər təşkil olunmuşdur. Naxçıvan Bölməsindən deyilən interaktiv açıq dərslər muxtar respublikanın 200-dən artıq məktəblərində dinləniliirdi.

Naxçıvan Dövlət Universitetinin 5 ixtisas üzrə təhsil alan tələbələri AMEA Naxçıvan Bölməsinə hamiliyə verilmiş və həmin tələbələrin iştirakı ilə Bölmənin elmi-tədqiqat müəssisələrində müvafiq layihələr çərçivəsində birgə tədqiqatlar, seminarlar, dəyirmi masalar, açıq dərslər, laboratoriya məşğələləri və s. keçirilmişdir. Naxçıvan Dövlət Universitetinin 5 ixtisas üzrə III kurs tələbələri AMEA Naxçıvan Bölməsində istehsalat təcrübəsi keçirlər. 2015-ci ildən başlayaraq AMEA Naxçıvan Bölməsinin elmi dərəcəli əməkdaşları muxtar respublikanın ümumtəhsil məktəblərindəki nümunəvi dərslərdə iştirakı həyata keçirilmişdir. Bölmənin 53 elmi dərəcəli əməkdaşı 33 ümumtəhsil məktəbində nümunəvi dərslər tədris etmişlər.

AMEA Naxçıvan Bölməsi ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası Təhsil Nazirliyinin birgə həyata keçirdiyi "Sabahın tədqiqatçıları" layihəsi çərçivəsində Naxçıvan şəhərinin ümumtəhsil məktəblərindən 50 şagird bölmə alimləri tərəfindən hamiliyə götürülərək fərdi və kollektiv şəkildə tədqiqatlara cəlb edilmiş və uğurlu nəticələr əldə olunmuşdur. Bölmənin 6 elmi əməkdaşının rəhbərliyi ilə 10 şagird müxtəlif layihələrdə iştirak etmiş və əldə etdikləri nailiyyətlərinə görə diplom və medallar qazanmışlar. Naxçıvan Bölməsinin 20-yə qədər əməkdaşı Naxçıvan Dövlət Universiteti və Naxçıvan Müəllimlər İnstitutunda yarım ştat, yaxud saathesabı yolu ilə il ərzində müəllim kimi çalışırlar.

Mükafatlar və təltiflər. Naxçıvan Bölməsinin əməkdaşlarının səmərəli elmi fəaliyyəti ölkə rəhbərliyi tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. Bölmə əməkdaşlarından 3 nəfər "Əməkdar elm xadimi", 2 nəfər "Əməkdar müəllim", 1 nə-

fər "Əməkdar jurnalist" fəxri adına, 1 nəfər "Şöhrət" ordeninə, 7 nəfər "Tərəqqi" medalına, 3 nəfər Prezident mükafatına, 1 nəfər isə Prezidentin "fərdi təqaüdünə" layiq görülmüşdür. Əməkdaşlardan 3 nəfəri Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 90 illiyi ilə əlaqədar Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin "Qızıl medal"ına, 2 nəfər Heydər Əliyevin 100 illik yubileyi ilə əlaqədar "Heydər Əliyev yubiley medal"ına, 1 nəfər Naxçıvan Muxtar Respublikasına Ali Məclisinin Fəxri Fərmanına, iki nəfər "Naxçıvan Muxtar Respublikasına xidmətlərinə görə" nişanına layiq görülmüşlər. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin Sərəncamına əsasən "Naxçıvan tarixi" çoxcildliyi, akademik İ.Hacıyevin "Naxçıvan Azərbaycanın dövlətçilik tarixində" monoqrafiyası elm sahəsi üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikası mükafatına, həmçinin AMEA-nın müxbir üzvləri H.Q.Qədirzadə və H.Səfərli "Dünya və insan: başlanğıcın sonu, sonun başlanğıcı" və "Tarixi mənbələrdə Nuh peyğəmbər" əsərlərinə görə Ali Məclisi Sədrinin mükafatına layiq görülmüşdür. 17 nəfər AMEA-nın Rəyasət Heyətinin fəxri fərmanına, 19 nəfər isə Təşəkkürnaməyə layiq bilinmişdir. F.Xəlilov Azərbaycan Ağsaqqallar Şurasının "Fəxri Ağsaqqal" döş nişanı ilə təltif olunmuşdur. Həmçinin Bölmə əməkdaşları dünyada və respublikamızda bir sıra beynəlxalq nüfuzlu elmi-tədqiqat mərkəzləri, dövlət təşkilatları və ictimai qurumlar tərəfindən mükafatlandırılmış, medallara layiq görülmüş, beynəlxalq qurumların və jurnalların redaksiya heyətinin üzvü seçilmişdir.

Bölmənin 1 əməkdaşı Azərbaycan Milli Məclisinə, 6 əməkdaşı Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinə üzv seçilmişdir. 4 elmi əməkdaş Naxçıvan şəhərində mənzillə təmin edilmişdir.

Beləliklə, AMEA Naxçıvan Bölməsi muxtar respublikada elmi mühitin inkişaf etdirilməsində bir sıra uğurlara nail olmuşdur. Bölmə əməkdaşları qarşıya qoyulan vəzifələrin bundan sonra da yüksək səviyyədə yerinə yetirilməsinə, mövcud elmi potensialdan səmərəli istifadə etməklə elmi-tədqiqat işlərinin müasir tələblərə cavab verə biləcək səviyyədə aparılmasına çalışacaqlar. ●

Fuad ƏLİYEV

AMEA Gəncə Bölməsinin sədri, akademik

Azərbaycanın qərb bölgəsinin akademiyası

Xalqımızın milli sərvəti olan Milli Elmlər Akademiyasının 80 yaşı tamam olur. Bu elm məbədi 1945-ci ildən fəaliyyətə başlamasına baxmayaraq, onun tarixi VII əsrdən ərəb mənbələrində və dünya kitabxanalarında öz əksini tapır.

Əsrlər boyu xalqımızın görkəmli mütəfəkkirləri dünya elminə böyük yeniliklər gətirmiş, onların əsərləri bu gün də dünya muzeylərində və kitabxanalarında saxlanılır.

Tarixən ölkəmiz görkəmli alimləri və mütəfəkkirləri ilə yanaşı, təbii sərvətlərə, münbit coğrafi mühitə və iqlim qurşağına malik olmuşdur ki, bunlar da öz növbəsində müxtəlif sənət növlərinin yaranmasına və elmi tədqiqatların aparılmasına şərait yaratmışdır.

Bölgənin qədim tarixə, milli-mənəvi dəyərlərə malik olması, burada görkəmli alimlərin fəaliyyət göstərməsi, uzun illər ərzində aparılan elmi tədqiqatların koordinasiya olunması, elmi kadrların hazırlanması və ümumilikdə regionların elmi əsaslar üzrə sosial-iqtisadi inkişafı nəminə mərkəzin yaradılması labüd idi. Odur ki, müstəqil respublikamızın memarı və qurucusu, cəhanşümul şəxsiyyət Heydər Əliyev elmin, təhsilin və mədəniyyətin millətin inkişafında əvəzsiz roluna böyük qiymət verir və regionların dinamik inkişafı üçün elmi mərkəzlərin yaradılmasına qərar verirdi.

1981-ci ildə qədim elm, mədəniyyət ocağı olan Gəncədə Elmi Mərkəz yaradılır və ilkin olaraq burada üç kimya laboratoriyası fəaliyyətə başlayır. O dövrdə Elmlər Akademiyasının pre-

zidenti, görkəmli alim, elm təşkilatçısı akademik Həsən Abdullayevin tapşırığı ilə yeni yaranan Elmi Mərkəzdə dünyada yeganə olan Naftalan neftinin istismarı, Alüminium Oksidi Zavodunun ekoloji problemlərinin həlli və Gədəbəy qızıl mədənlərinin tullantılarının araşdırılması istiqamətində tədqiqatlara başlanılır.

Üç laboratoriya əsasında fəaliyyətə başlayan Elmi Mərkəz tədricən elmin müxtəlif sahələrində təbii sərvətlər, sənaye tullantılarının pasportlaşdırılması və təkrar emalı, boyaq istehsalı, müxtəlif tikinti materialları, alternativ enerji mənbələri, yuyucu-təmizləyici maddələr, termal sular və sair sahələrdə elmi tədqiqat laboratoriyaları fəaliyyətə başlayır.

Azərbaycanın qiymətli sərvətlərindən biri olan Naftalan nefti hələ orta əsrlərdən başlayaraq insanların müalicə olunmasında, o dövrün kənd təsərrüfatı alətlərində sürtkü yağı kimi istifadə olunmuş, həmçinin Rus-Yapon müharibəsində əsgərlərin çantasında saxladığı Naftalan nefti yaraların sağlması üçün istifadə olunub. Sonralar onun təsir mexanizmi daha da genişlənmiş, 70-dən çox xəstəliklərin müalicəsində istifadə olunmaqla respublikamızda müasir, dünya standartlarına uyğun müalicə müəssisələri inşa olunub. İllər keçdikcə Naftalan neftinin azalmasının səbəbi müalicədən sonra istifadə olunmuş

neftin atılması və ondan səmərəli istifadə olunmaması səbəbindən yaranır. Qeyd etmək lazımdır ki, istifadə olunmuş Naftalan neftinin tərkibində naften fraksiyası qalır ki, ondan da təkrarən müxtəlif xəstəliklərin müalicəsində istifadə etmək olur. Bu məqsədlə Bölmədə yerli xammallar, bentonid və seolit əsasında adsorbentlərin alınması üzrə elmi tədqiqatlar həyata keçirilmiş və yüksək keyfiyyətli adsorbentlər sintez olunmuşdur.

Naftalan neftindən və tullantılarından Naften fraksiyasının alınması yerli adsorbentlərin iştirakı ilə həyata keçirilir. Respublikamız üçün çox vacib olan bu texnologiyaya mərhum akademiklər Əli Quliyev və Vəqif Fərzəliyev rəhbərlik etmiş, Aşqarlar Kimyası İnstitutunun zavodunda istehsal qurğusu qurulmuşdur.

Əlvan metallurgiya sənayesinin flaqmanı olan Gəncə Alüminium Oksidi Kombinatı uzun illər Daşkəsəndə emal olunan alunit yatağı əsasında fəaliyyət göstərmiş və onun inkişafında akademiklər Vahab Səfərovun, Həbib Şaxtaxtinskiyin böyük xidmətləri olmuşdur.

Gəncə Bölməsində fəaliyyət göstərən Ekologiya və Təbii Ehtiyatlar İnstitutunda zavodun ekoloji problemlərinin həllinə və yeni istehsal sahələrinin yaradılması qeyd olunan akademiklərin rəhbərliyi ilə həyata keçirilmişdir. Əsasən, atmosfərə çox böyük ziyan vuran kükürd qazlarından sulfat turşusu və elementar kükürdün alınması ilə bağlı tədqiqatlar aparılmış və insanların rahat nəfəs almasına, həmçinin təkrar istehsal texnologiyasının yaramasına çalışmışlar.

Alüminium Oksidi Kombinatında uzun illər ərzində 30 mln ton qırmızı şlam deyilən tullantı toplanmışdır ki, ondan silikat və yağlı boyaların alınmasında, yüngül çəkili beton plitələr və keramzit alınması texnologiyaları işlənib hazırlanmış və istehsal sahələri yaradılmışdır.

Respublika texniki təchizat komitəsinin nəzdində tullantılardan istifadə etməklə silikat və yağlı boyaların alınması üçün zavod inşa olunmuş, uzun illər tikinti sənayesində bu boyalardan istifadə edilmişdir.

Qırmızı şlamın tərkibində olan lilli fraksiyadan istifadə etməklə yuyucu - təmizləyici pastalar yaradılmışdır. Regionda geniş yayılmış gil növlərindən istifadə edərək Goranboy rayonunda kərpic zavodu inşa olunmuşdur.

Kükürd qazlarından alınan sulfat turşusunun bir qismi Gürcüstana, qalanı kalium sulfat gübrəsinin alınması üçün istifadə olunmuş və zavodun yeni istehsal sahələrinin yaranmasına və tullantıların istifadə olunmasına imkanlar yaratmışdır.

Ümumiyyətlə, Qərb bölgəsində uzun illər ərzində təbii sərvətlərin istismarı zamanı müxtəlif zavod və fabriklərin məhsul emalı vaxtı 200 mln tondan artıq tullantılar torpağa, su hövzələrinə və atmosfərə atılmışdır ki, bu da sürətlə artan insan cəmiyyətini ekoloji problemlərlə üzləşməsinə səbəb olmuşdur.

Gəncənin yaxınlığında yerləşən Gədəbəy rayonunda XVIII əsrdən başlayaraq qızıl mədənləri Almanıyanın Siemens Şirkəti tərəfindən istismar olunmuşdur. Ərazidə külli miqdarda yara-

nan tullantılardan misin alınmasında istifadə olunmuşdur.

Mərkəzdə fəaliyyət göstərən laboratoriyalardan biri bu tullantılar əsasında göydaşın alınma texnologiyası həyata keçirmişdir. Çünki, o dövrdə respublikamızda 2 mln ton üzüm istehsal edilirdi ki, tənəkləri xəstəliklərdən qorumaq üçün xaricdən gətirilən məhluldan istifadə olunurdu.

Yerli tullantılar əsasında mis sulfat duzunun alınması və onlardan kənd təsərrüfatının müxtəlif sahələrdə istifadə olması çox vacib məsələlərdən biri idi.

BMT-nin ən böyük həyata keçirdiyi tədbirlərdən biri olan və ölkəmizdə böyük uğurla həyata keçirilən COP29-da müzakirə olunan layihələr ekoloji problemlərin həlli ilə birbaşa bağlı idi və uzun illərdir ki, Elmi Tədqiqat İnstitutları tərəfindən həyata keçirilən araşdırmalar nəinki respublikamızda, ümumən dünyada ekoloji problemlərin tənzimlənməsinə yönəlmişdir.

COP-29-da müzakirə olunan məsələlər bilavasitə uzun illər ərzində Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyətində müzakirə olunan və həyata keçirilən elmi-tədqiqat işləri ilə birbaşa bağlıdır. Çünki tədqiqatlar ekoloji problemlərin həlli, alternativ enerji mənbələrinin alınma texnologiyalarının işlənilib hazırlanmasına və insanlıq naminə həyata keçirilən layihələrdir.

Innovativ texnologiyaların tətbiqi, istehsal üçün gərəkli olan tullantılardan təkrar emal texnologiyalarında istifadə edilməsi ölkə Prezidentinin həyata keçirdiyi "Yaşıl Dünya naminə" layihəsinə qismən köməklik edəcək və insan cəmiyyəti üçün sağlam mühit yaradılmasına səbəb olacaqdır. Ağıllı şəhər, ağıllı kənd layihələri elmi araşdırmalar üçün böyük imkanlar açır və ekoloji problemlərin həlli üçün tullantısız texnoloji layihələrin texnoparklarda həyata keçirilməsinə imkan yaradır.

Gəncə və onun ətraf rayonlarında aqrar sənaye kompleksləri, termal su mənbələri, zəngin bitki növləri mövcuddur ki, istehsal prosesində yaranan tullantılardan təbii boyaq, alternativ enerji mənbəyi kimi müxtəlif tərkibli yağlar və yemlərə əlavə kimi istifadə olunur.

Bölgəmizdə mövcud olan termal su mənbələri Geofizika İnstitutunun əməkdaşları ilə birlikdə tədqiq olunmuş, onun yalnız fizioterapiya sa-

həsində deyil, həmçinin istixanalarda istifadə olunması təklif edilib.

Humanitar və ictimai elmlər sahəsində də elmi-tədqiqat işləri uzun illərdir ki, davam etdirilir, çünki bu regionun özünəməxsus milli-mənəvi dəyərləri, görkəmli şəxsiyyətləri, mütəfəkkirləri, sənətkarları dünya mədəniyyətinə özünəməxsus sənət əsərlərini dünya mədəniyyətinə bəxş etmiş və xalqımızı bütün dünyaya tanıtmışlar.

Görkəmli tədqiqatçı alim, professor Xəlil Yusiflinin elmi tədqiqatları nəinki Nizami Gəncəvi yaradıcılığına, həmçinin dahi şairin sələflər və xələflərinin həyat və yaradıcılığının öyrənilməsinə həsr olunmuşdur.

Poeziya aləminin sönməz ulduzu olan Nizami Gəncəvinin 870-880 illik yubileylərinin keçirilməsində, yaradıcılığının tədqiq olunmasında, muzeylərin yaradılmasında və onların elmi materiallarla təmin olunmasında Gəncə Bölməsi yaxından iştirak etmiş və bu gün də tədqiqatlar davam etdirilir.

Avropa mədəniyyətində qadın siması təşəkkül tapmayan bir dövrdə X-XIII əsrlərdə Gəncə şəhərində nəinki Məhsəti Gəncəvi, onunla bərabər Siti Gəncəvi, Doxtərə Xətibə Gəncə, Rəziyyə Gəncəvi, Doxtəri Gav kimi xanımlar poeziya, musiqi, şahmat aləmində Şərqi ən görkəmli xanımları olmuş, onların həyat və yaradıcılığı bu gün də araşdırılır.

Ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin müvafiq Sərəncamı əsasında Gəncə şəhərində Məhsəti Gəncəvi Muzeyi yaradılmış, muzeyin eksponatları, tarixi materiallar Gəncə Bölməsinin əməkdaşları tərəfindən həyata keçirilmişdir. Ümumən Gəncə şəhərində cənab Prezidentin və Heydər Əliyev Fondunun təşkilatçılığı ilə altı muzey inşa edilmiş, onların tarixi, arxeoloji və etnoqrafik materiallarla təmin olunmasında Gəncə Bölməsinin əməkdaşları fəal iştirak etmişlər.

Qeyd olunan yubiley illərində Bölmənin əməkdaşları adları çəkilən tarixi şəxsiyyətlərin həyat və yaradıcılığına həsr edilmiş 50-dən artıq kitab və monoqrafiyalar, elmi jurnallarda məqalələr nəşr etdirmişlər.

Möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin Sərəncamı ilə Məhsəti Gəncəvi yaradıcılığının 900 illik yubileyi qeyd olunmuş, şəhərimiz-

də şairənin möhtəşəm muzeyi inşa edilmiş, abidəsi ucaldılmış, Bölmənin əməkdaşları, Heydər Əliyev Fondunun "Heydər Əliyev irsinin tədqiqi və təbliği" departamentinin direktoru vəzifəsində çalışan professor Məhəbbət xanım Mehdiyevanın rəhbərliyi ilə nəinki Məhsəti Gəncəvi, həmçinin altı muzeyin tərtibatında yaxından iştirak etmiş, monoqrafiyaların xarici dillərə tərcüməsinə və Fransa muzeylərində sərgilərin təşkil olunmasına köməklik etmişdir.

Gəncə Bölməsinin həyata keçirdiyi ən uğurlu elmi tədqiqatlardan biri də Mirzə Şəfi Vazehin həyat və yaradıcılığının araşdırılması, onun muzeyinin tikilməsi, arxoloji və etnoqrafik materiallarla təmin olunması, xüsusən şairin Almaniyada çap olunmuş 11 əsərinin şəhərimizə gətirilməsi və bəzilərinin tərcümə edilməsi olmuşdur.

Cənab Prezident İlham Əliyevin Sərəncamı ilə inşa olunan muzeydə həyata keçirilən tədqiqat işləri nəticəsində kifayət qədər materiallar Şərq-Qərb mədəniyyətini əks etdirən əsərlərlə zənginləşdirilmişdir. Yeni inşa olunmuş Mirzə Şəfi Vazeh Muzeyinin açılışı 2017-ci ildə ölkə Prezidentinin iştirakı ilə həyata keçirilmişdir. Muzeyin ən dəyərli eksponatlarından biri olan "Divani-Hikmət" məclisinin yaradılması və onun kifayət qədər materiallarla təmin olunmasıdır.

Cahanşümul şəxsiyyət Ulu Öndərin elmə, təhsilə və mədəniyyətə göstərdiyi qayğılar, özünün dediyi kimi: "İndi dünya mədəniyyət dünyasıdır, intellektual dünyadır, elmi-texniki tərəqqi dünyasıdır. Azərbaycanı elmi-texniki tərəqqi səviyyəsində inkişaf etdirmək üçün şübhəsiz ki, yüksək təhsilə, elmə nail olmalıyıq".

Bu gün elm və təhsilimizdə, mədəniyyətimizdə əldə olunan nailiyyətlərin bünövrəsi Ulu Öndər Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti nəticəsində qoyulubdur. Dahi rəhbərin xalqımızın rifahı naminə etdiyi vəsiyyətlər cəsarətli, müdrik və dünya siyasətində mövqeyi olan Prezidentimiz cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilir.

Azərbaycanın Qərb bölgəsi öz ləhcə və şivələrinə görə başqa bölgələrdən fərqlənir. Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitini zamanın tələblərinə uyğun ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramına uyğun olaraq Gəncə diallek-

tində söz birləşmələrinin hər üç növü geniş şəkildə tədqiq olunmuşdur.

Qərb regionu folklorunun araşdırılmasına aid Gəncə folkloru antologiyası 3 cildə nəşr edilmiş və hazırda tədqiqatlar davam etdirilir.

Azərbaycan və Türkiyə, həmçinin bütün türk xalqları arasında mənəvi, siyasi bir körpünün möhkəm təməlini qoyan və bununla da adını türk xalqlarının ədəbiyyat tarixinə həkk edən Əhməd bəy Ağaoğlunun həyat və yaradıcılığı öyrənilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş daşınmaz tarixi, mədəniyyət abidələrinin bərpa-sı və qorunması Dövlət Proqramına əsasən Tarix və Mədəniyyət Abidələri İnstitutunun əməkdaşları tərəfindən tədqiq olunur.

Gəncə tarixinin öyrənilməsi məqsədilə Gəncə şəhəri ərazisində arxeoloji qazıntıların aparılması nəticəsində aşkar edilmiş maddi-mədəniyyət nümunələrinin müqayisəli təhlili nəticəsində məlum olmuşdur ki, Gəncə şəhərinin antik tarixinin ətraflı öyrənilməsi üçün arxeoloji tədqiqatlar davam etdirilməlidir.

Azərbaycanın soyqırımı tarixini araşdırarkən ermənilərin azərbaycanlılara qarşı müxtəlif dövrlərdə həyata keçirdikləri soyqırımlar, arxiv sənədləri əsasında erməni vəhşiliyini təsdiqləyən çoxsaylı dəlil və sübutlar aşkarlanmışdır.

Şəhərin mədəniyyətini sübuta yetirən ənənəvi sənətkarlıq növləri memarlıq sənətinin bölgədə müşahidə olunan qədim binalar, yazılı mənbələr, tarixi materiallar çoxsaylı arxiv sənədləri əsasında "Gəncə İncəsənəti" kitabı tərtib edilir.

Uzun illər ərzində elm sahəsində əldə olunan nailiyyətlər əsasında 2012-ci ildə ölkə Prezidentinin Sərəncamı ilə yaradılan Gəncə Bölməsinin tərkibində fəaliyyət göstərən 7 elmi-tədqiqat institutunun bünövrəsi 1981-ci ildə Ulu Öndər Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti nəticəsində fəaliyyətə başlamış Elmi Mərkəzin əsasında yaradıldı.

Fəaliyyətə başladığı gündən Gəncə Bölməsi regionun sosial-iqtisadi və ictimai-siyasi həyatında yaxından iştirak edir, çünki elmi əsaslarla yaradılan hər bir layihə yalnız xalqın, millətin inkişafına xidmət etməlidir.

Ulu Öndər Heydər Əliyev Azərbaycan Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi seçildikdən sonra səfərə çıxdığı ilk region da Kirovabad (Gəncə) şəhəri olmuş və ilk hakimiyyəti dövründə yeddi dəfə, müstəqillik dövründə beş dəfə şəhərimizə gəlmiş, verdiyi sərəncam və qərarlar əsasında şəhərimizdə elm, təhsil, mədəniyyət, sənaye sahəsində möhtəşəm işlər həyata keçirilmişdir. Bölmənin əməkdaşları tərəfindən bu illər ərzində qeyd olunan sahələrdə görülmən möhtəşəm işlər Ulu Öndərin 90 illik yubileyinə həsr edilmiş 5 cildli monoqrafiyada öz əksini tapmışdır.

Dahi rəhbərin 100 illik yubileyində Bölmənin əməkdaşları şəhərimizdə 70-ci illərdə təməli qoyulan elm, təhsil, mədəniyyət və istehsal sahələrində əldə olunmuş nailiyyətlər "Heydər Əliyev və Gəncə" monoqrafiyasında öz əksini tapmış və kitab şəhər ictimaiyyətinin iştirakı ilə təqdim olunmuşdur.

Qərb bölgəsinin sosial-iqtisadi inkişafına xüsusi diqqət göstərən ölkə Prezidenti İlham Əliyev Gəncə şəhərinə bir dəfə Nazirlər Kabinetinin sədri, on doqquz dəfə isə ölkənin Prezidenti kimi səfər etmişdir.

Bölgənin strateji əhəmiyyətini nəzərə alaraq böyük layihələrin həyata keçirilməsinə, xüsusilə cəbhə bölgələrinə yaxın olduğu üçün hərbi sənaye sahələrinin inkişafına, elm, təhsil, mədəniyyətlə bağlı verilən sərəncam və qərarların həyata keçirilməsinə şəxsən özü nəzarət etmişdir.

Sosial-iqtisadi, ictimai-siyasi sahədə həyata keçirilən bu möhtəşəm layihələrin gələcək nəsillərə çatdırılması, dövlət və dövlətçiliyə göstərilən diqqət və qayğı, ümumən ölkə Prezidentinin iyirmi illik fəaliyyəti dövründə əldə olunan nailiyyətlər Gəncə Bölməsi tərəfindən nəşr olunan "İlham Əliyevin Gəncə şəhərinə səfərləri" kitabında öz əksini tapmışdır.

Ölkəmizin Birinci-vitse prezidenti Mehriban xanım Əliyeva, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti kimi şərəfli və geniş miqyaslı fəaliyyəti ilə nəinki Gəncə şəhərində, bütün dünyada böyük nüfuz və etimad qazanmışdır. Fond mərhəmət və xeyirxahlığın ali ünvanına çevrilmişdir.

Heydər Əliyev Fondu bölgələrdə elmi-mədəni və sosial mühitdəki inkişafı təmin etmək məqsədilə şəhərimizdə müxtəlif layihələri müvəffəqiyyətlə həyata keçirir.

Milli-mənəvi dəyərləri və qədim tarixi kökləri qorumaqla müasirləşən Gəncə şəhəri, yarandığı ilk gündən etibarən Fondun diqqət mərkəzində olmuşdur. Mehriban xanım Əliyevanın həyata keçirdiyi layihələr nəticəsində Gəncə şəhərinin qədim tarixi, zəngin maddi-mədəni irsi, elm və təhsil, səhiyyə və ekologiya sahələrinin araşdırılması ictimai-siyasi və mədəni bir hərəkətə çevrilmişdir.

Bölmənin əməkdaşları iyirmi il ərzində Gəncə şəhərində Heydər Əliyev Fondu tərəfindən görülmən işləri "Mehriban xanım Əliyeva. Humanizm və xeyriyyəçiliyin hamısı" monoqrafiyasında toplayaraq nəşr etdirmiş və şəhər ictimaiyyətinə təqdim etmişdir.

Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti, akademik İsa Həbibbəylinin geniş formada həyata keçirdiyi struktur dəyişikliyi əsasında Gəncə Bölməsində də Elektron akademiya, Beynəlxalq əlaqələr şöbələri, Əlişir Nəvai Mərkəzi fəaliyyət göstərir.

Gəncə Bölməsinin Əlişir Nəvai Mərkəzinin yaradılması haqqında AMEA prezidentinin iştirakı ilə memorandum imzalanmış, Daşkənd Özbək Dili və Ədəbiyyatı Universitetinin əməkdaşlarının iştirakı ilə "Əlişir Nəvai adına Özbək dili və Mədəniyyəti Mərkəzi"nin açılışı olmuşdur.

Özbəkistandakı Heydər Əliyev adına Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzinin yanında Nizami Gəncəvi irsinin dünyada tanınması, tədqiqi və təbliğinin həyata keçirilməsi məqsədilə Türk dünyasının nizamişünas alimlərindən ibarət

Beynəlxalq Nizami Gəncəvi Elmi Tədqiqatlar Cəmiyyəti təsis edilmişdir.

Nizami Gəncəvi Mərkəzinin rəhbərliyinin, əməkdaşlarının iştirakı ilə AMEA-nın prezidenti, akademik İsa Həbibbəylinin təşəbbüsü ilə Gəncədə səfərdə olan Pakistan İslam Respublikasının Lahor Universitetinin dosenti, nizamişünas alim Safeer Haydar Nizami Gəncəvi məqbərəsini ziyarət etmiş, şəhərin tarixi abidələri və Gəncə Bölməsi ilə tanış olmuşdur.

Qırğızıstan Respublikasının Azərbaycan Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Kayrat Osmonaliyev Gəncə şəhərinə səfəri çərçivəsində AMEA-nın Gəncə Bölməsinin Nizami Gəncəvi Mərkəzində olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının Ankaradakı Səfirliyinin nəzdindəki Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzi ilə Gəncə Bölməsi arasında Türkiyə Cümhuriyyətində Nizami Gəncəvi irsinin öyrənilməsi və təbliğinə dair memorandum imzalanmışdır.

AMEA Gəncə Bölməsi Diyarşünaslıq İnstitutunun Tarix və Etnoqrafiya şöbələri Türkiyə Cümhuriyyətinin Dokuz Eylöl Universiteti ilə elmi əməkdaşlığa başlamışdır.

Bölmənin Beynəlxalq əlaqələr şöbəsinin əməkdaşı Latviyanın Riqa şəhərində keçirilən Avropa İttifaqının maliyyələşdirdiyi Erasmus+ proqramı çərçivəsində "Women Who Don't Look Down" (Heç vaxt təslim olmayan qadınlar) mövzusunda təşkil olunan tədbirdə Azərbaycan qrupuna rəhbərlik etmiş və tədbirin sonunda sertifikatla təltif olunmuşdur.

Beynəlxalq əlaqələr şöbəsinin əməkdaşı "British Council" təşkilatı tərəfindən təşkil olunan və Böyük Britaniyanın Azərbaycandakı səfirliyi tərəfindən dəstəklənən "Tədqiqatçıların Əlaqələndirilməsi üzrə onlayn (Researcher Connect Online)" proqram və ABŞ-ın Azərbaycandakı səfirliyi və ADA Universiteti tərəfindən birgə təşkil olunan "Azərbaycanda Tədqiqat Mədəniyyətinin Artırılması" ("Enhancing Research Culture in Azerbaijan") adlı 5 aylıq tədqiqat proqramında iştirak etmiş, sertifikatlarla təltif edilmişdir.

Bölmənin Elektron xidmətlər şöbəsi elektron sənəd dövriyyəsinin tətbiq edilməsi, elektron imza texnologiyasının tətbiqi, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası İnsan resursları və elmi-metrik verilənlər bazasına Gəncə Bölməsində çalışan elmi işçilərin Google Scholar platformasında qeydiyyatını aparmaq, ameagb.az saytının fəaliyyətinə nəzarət və onun kibertəhlükəsizliyinin təmin edilməsi, internet resurslarının genişləndirilməsi, kitab, konfrans materialı və bukletlərin çap olunması istiqamətlərində fəaliyyət göstərir.

Gəncə Bölməsində çap olunan Xəbərlər məcmuəsi "Təbiət və texnika elmləri" seriyası, Xəbərlər məcmuəsi "İctimai və humanitar elmlər" seriyası və "Nizamişünaslıq" jurnalları P-ISSN (Beynəlxalq Standart Seriya Nömrəsi) və DOI (Rəqəmsal obyektin identifikatoru) Elektron Akademiyası tərəfindən dünya standartlarının tələblərinə uyğun təmin edilmiş və <http://doi.science.gov.az/> saytında yerləşdirilmişdir.

Bölmədə kadr hazırlığına daim diqqət yetirilmiş uzun illər ərzində 1 nəfər akademik, 2 nəfər müxbir üzv, 4 nəfər elmlər doktoru, 50-dən artıq müxtəlif elm sahələri üzrə fəlsəfə doktorları müdafiə etmiş, respublikamızın və dünyanın müxtəlif ölkələrində öz elmi fəaliyyətlərini davam etdirirlər.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Gəncə Bölməsinin əməkdaşları ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin Sərəncamı ilə "Şöhrət" ordeni, "Vətənə Xidmət" ordeni, "Əməkdar elm xadimi", "Tərəqqi" medalı və həmçinin Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti tərəfindən Fəxri Fərman, Təşəkkürnamə və diplomlarla təltif olunmuşlar. ●

Yusif ŞÜKÜRLÜ

AMEA Şəki REM-nin direktoru,
fizika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

80 yaşlı elm ocağının 50 yaşlı övladı

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası artıq 80 ildir ki, zamanın tələblərinə uyğun dəqiq və operativ elmi, elmi-təşkilati və ictimai fəaliyyəti ilə nüfuzlu dövlət qurumu kimi, xalqımızın zəngin və şanlı tarixinin, mədəni irsinin, milli-mənəvi dəyərlərinin qorunub gənc nəslə ötürülməsində mütəhərrik struktur olaraq fəaliyyət göstərir. Bu elm məbədinin Azərbaycanda, o cümlədən beynəlxalq aləmdə öz layiqli yerini tuta bilməsində məhz Azərbaycanda yaşayıb-yaratmış elm adamlarının, görkəmli ziyalıların, fenomenal şəxsiyyətlərin gərgin və səmərəli elmi fəaliyyəti danılmazdır. 80 yaşlı "Qoca çinar"ın keçdiyi elmi yaradıcılıq yolunda fəaliyyətini davam etdirən elm korifeylərinə və ustadlara davamlı uğurlar arzu edir, dünyasını dəyişənləri hörmətlə anaraq Allahdan rəhmət diləyirik.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycanda elm və mədəniyyətin inkişafı ilə bağlı hələ XX əsrin 60-cı illərindən etibarən apardığı məqsədyönlü siyasətin nəticəsi olaraq Azərbaycan Elmlər Akademiyasının strukturu formalaşmış, kadr və elmi-texniki potensialı yüksəlmiş, elmin inkişafının təmin edilməsi məqsədilə köklü dəyişikliklər həyata keçirilmişdir.

Respublikamızın regionlarının elmi tutumlu problemlərinin həlli məqsədilə AMEA-nın Şəki, Gəncə və Naxçıvan Regional Mərkəzlərinin təşkili, onların zamanın çağırışlarına uyğun elmi araşdırmalar aparacaq səviyyəyə çatdırılması məhz Ulu Öndər Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasətinin nəticəsidir. Şəki şəhərində Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyətinin 14 aprel 1972-ci il tarixli iclasının qərarı ilə (protokol № 17) Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Şəki Zonal

Elmi Bazası təşkil olunmuş və region üçün xarakterik olan ekoloji-coğafi, tarixi-mədəni, sosial-iqtisadi problemlərin araşdırılması və bu problemlərin aradan qaldırılması istiqamətində tədqiqatların yerinə yetirilməsi tapşırılmışdır.

Akademik Həsən Abdullayev, professor Məmmədəmin Bəkirov, Azərbaycan SSR EA-nın I şöbə rəisi vəzifəsində çalışan Mustafa Mustafayev, akademik İmam Mustafayev, akademik Həsən Əliyev, akademik Budaq Budaqov, akademik Asəf Nadirov, akademik Nəriman Quliyev, AMEA-nın müxbir üzvü Yaşar Qarayev, professor Cəbrayıl Hüseynov, professor Mahmud İsmayılov və Azərbaycanın digər görkəmli alimləri Şəki Zonal Elmi Bazasının yaradılması və inkişafında təşəbbüskarlar və iştirakçılar olmuşlar.

1995-ci ildə Rəyasət Heyətinin müvafiq qərarı ilə AMEA-nın Şəki Zonal Elmi Bazasına AMEA-nın Şəki Regional Elmi Mərkəzi (Şəki

REM) statusu verildi. AMEA-nın Şəki REM-ində həmin tarixdən başlayaraq yeni istiqamətlərə uyğun struktur islahatları keçirilir və bu gün də AMEA-nın prezidenti akademik İsa Həbibbəylinin xüsusi diqqəti əsasında elmi tədqiqat fəaliyyətini davam etdirir.

2015-ci ildə Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən AMEA-nın Nizamnaməsinin şərtlərinə və tələblərinə uyğun olaraq Şəki REM-in yeni Nizamnaməsi təsdiqlənmiş və baza sənədinin şərtlərinə uyğun fəaliyyət həyata keçirilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2023-cü il 3 noyabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nizamnaməsinə uyğun olaraq, AMEA-nın Şəki REM-nin də yeni nizamnaməsinin işlənilib hazırlanması və təsdiq üçün AMEA-nın RH-nə təqdim olunması üzərində işlər davam edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən 2016-cı ildə təsdiqlənmiş "Elm haqqında" Azərbaycan Res-

publikasının Qanununun tələblərinə müvafiq olaraq AMEA-nın strukturuna daxil olan elmi bölmələr, müəssisə və təşkilatlarda olduğu kimi AMEA-nın Şəki REM-ində də struktur islahatları aparılmış, qeyd olunan prioritetlərə və qanunun tələblərindən irəli gələn vəzifələrə uyğun olmaqla - şimal-qərb bölgəsinin siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni inkişafının təmin edilməsi, elmin səviyyəsinin yüksəldilməsi, yeni biliklərə yiyələnməsi və dünyanın dərk edilməsi, təbii və mənəvi ehtiyacların ödənilməsində elmin aparıcı rolunun müəyyənəşdirilməsi və dünya elminə inteqrasiya səviyyəsində tədqiqatlar aparılması istiqamətində uğurlu nəticələr əldə edilmişdir.

Onu da qeyd edək ki, son illərdə AMEA-nın Şəki REM-nin yeniləşdirilmiş tədqiqat planlarına uyğun olaraq, şimal-qərb bölgəsinin folklor, etnoqrafiya və epigrafiya mədəniyyətinin, milli memarlıq ənənələrinin, dil-ləhcə xüsusiyyətlərinin, mədəni və tarixi irsinin, ədəbi-mədəni abidələrinin və arxeologiyasının öyrənilməsi istiqamətlərində tədqiqatlar aparılma-

ğa başlanmış və qısa müddətdə nəzərəcarpacaq nəticələr əldə olunmuşdur. Bu istiqamətdə öz işlərini davam etdirən elmi-təşkilati strukturun - AMEA-nın Şəki REM-i fəaliyyətdəki miqyas genişliyi və əhatəlilik, nəzəri və təcrübi əhəmiyyət Azərbaycanın şimal-qərb bölgəsində əhali arasında elmi-tədqiqat işlərinə maraq və diqqəti kifayət qədər yüksəltmiş, bu regionda elmin populyarlığı nəzərəcarpacaq dərəcədə artmışdır. Məsələn, Azərbaycanda "Elm günü"ndə AMEA-nın Şəki REM-i tərəfindən - keçən tədqiqat ili üçün əldə edilmiş elmi və təşkilati nəticələrə dair bölgə ağsaqqaları, tələbə və yuxarı sinif şagirdləri, tədris işçiləri və digər ziyalıları qarşısında hesabat verilməsi və həmin hesabatın diqqət və məmnuniyyətlə qarşılanması yuxarıda deyilənlərə əyani misal kimi qəbul edilə bilər.

Artıq 50 ildən çoxdur ki, Elmi Mərkəz özünün elmi və elmi-təşkilati fəaliyyətini uğurla davam etdirir. Belə ki, mərkəzdə "Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər"ə uyğun 6 istiqamətdə, 8 şöbədə, 8 mövzu üzrə elmi-tədqiqat işi yerinə yetirilir.

AMEA-nın yeni Nizamnaməsinin tələblərinə uyğun olaraq, AMEA RH-nin müvafiq qərarlarına əsasən, bəzi şöbələrin adlarında dəyişikliklər edilmiş və bu yeniliyə uyğun tədqiqat fəaliyyətləri həyata keçirilməyə başlanmışdır. Şəki Regional Elmi Mərkəzin strukturunda müvafiq dəyişikliklər aparılmış və müəssisənin kadr heyətinin cavanlaşdırılması istiqamətində tədbirlərin həyata keçirilməsi, istedadlı gənclərin Şəki REM-ə cəlb edilməsi istiqamətində işlərin görülməsi qavam etdirilir.

2024-cü ildə Elmi Mərkəzdə 6 yeni prioritet istiqamətdə, 8 şöbədə, 8 mövzu üzrə 17 elmi-tədqiqat işi yerinə yetirilmiş, 23 elmi nəticə alınmış və 6 ön mühüm elmi nəticə AMEA-nın illik hesabatına daxil edilmişdir.

Elmi Mərkəzin hazırlayıb nəşr etdirdiyi onlarla kitab və monoqrafiyanın, yüzlərlə məqalə və təcrübi işin ümumi mənzərəsindən aydın

olur ki, bu strukturda çalışan alimlər və texniki inzibati heyət qarşıya qoyulmuş problemlərin müasir elmi tələblər səviyyəsində icrasına nail olmaq üçün hər cür fədakarlıq nümunəsi göstərmişdir. Mərkəzdə 2024-cü ildə 2 monoqrafiya və bunlar da daxil olmaqla 7 kitab nəşr edilmiş, 57 məqalə (4 məqalə Web of Science və Scopus bazalarında olmaqla 19 məqalə xaricdə), 37 konfrans materialı (34 ölkədaxili, 3 xaricdə) dərc olunmuş, əməkdaşların əsərlərinə 106 istinad edilmiş, 1 patent alınmışdır. Həmçinin 2 nəfər fəlsəfə doktoru proqramı üzrə dissertasiya müdafiə etmiş, 2 nəfər elmlər doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün dissertasiya işini müdafiəyə təqdim etmişdir.

Şəki REM həm respublika, həm də beynəlxalq səviyyədə elmi əlaqələrin inkişafına böyük önəm verir. Mərkəzimiz respublikamızla yanaşı, beynəlxalq səviyyəli elmi tədbirlərdə də Azərbaycan elminin müxtəlif istiqamətləri üzrə təmsil olunur, elmin inkişafına və kütləviləşməsinə öz töhfəsini verir. Bunlara Bolqarıstanın Plovdiv Aqrar Universiteti, Bolqarıstan Vratsa İpəkçilik və Əkinçilik üzrə Təcrübə stansiyası, Tacikistan Kənd Təsərrüfatı Akademiyası Xudjənd İpəkçilik Təcrübə stansiyası, Özbəkistanın Daşkənd Elmi-tədqiqat İpəkçilik

İnstitutu, Gürcüstanın Kənd Təsərrüfatı Akademiyası, Hindistanın Maysori İpəkçilik üzrə Təlim və Tədris Mərkəzi, Azərbaycan Elm və Təhsil Nazirliyinin Zoologiya, Coğrafiya, Genetik Ehtiyatlar, Dendrologiya, AMEA-nın Arxeologiya və Antropologiya institutları, AMEA-nın Naxçıvan Bölməsi, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin Gəncə Elmi-Tədqiqat Heyvandarlıq İnstitutu, Kembriç və Edinburq universitetləri ilə elmi əlaqələrin qurulmasını nümunə göstərmək olar.

Mərkəz əməkdaşlarının iştirak etdikləri elmi konfrans və simpoziumların, çap olunduqları nüfuzlu elmi jurnalların coğrafiyası da genişdir. Bu coğrafiyada Türkiyə, Qazaxıstan, Özbəkistan, Rusiya, Ukrayna, Gürcüstan, Hindistan, Rumıniya, Bolqarıstan, Polşa, İspaniya, Fransa, İngiltərə, Sloveniya, Çexiya, Almaniya, İtaliya, Belarus, Misir, Braziliya və sair ölkələrin elmi jurnalları ilə əməkdaşlıq geniş yer alır. İndiyədək Mərkəz əməkdaşlarının məhsuldar fəaliyyəti nəticəsində 60-dən çox kitab, 12 monoqrafiya işıq üzü görmüş, sonuncu iki onillikdə 21 patent, 8 müəlliflik şəhadətnaməsi alınmışdır.

Şəki REM son illərdə 2 beynəlxalq (1 onlayn formatda), 1 respublika elmi konfransının təşkilatçısı olmuşdur. Hazırda Elmi Mərkəz 16 ölkənin müvafiq elmi qurumları ilə əməkdaşlıq edir.

Elmi Mərkəzin kadr potensialına gəldikdə, mərkəzdə 2 elmlər doktoru, 12 fəlsəfə dokto-

ru, 34 elmi işçi (19 nəfər kişi, 15 nəfər qadın) fəaliyyət göstərir ki, onların 50 faizdən çoxunu 40 yaşa qədər gənclər təşkil edir.

Mərkəz yerli və respublika KİV-ləri ilə əməkdaşlıq edir. Mərkəzin elmi, elmi-təşkilati fəaliyyəti respublikanın AzTV, İctimai TV, Mədəniyyət TV, ATV, Xəzər TV, ARB, Space TV, Kanal S, Bakı TV telekanallarında, Azertac, science.gov.az, bizim.media.az, report.az, İkisahil.az, Azpressmedia, manera.az saytlarında, "Elm", "Respublika", "Ədəbiyyat qəzeti", "Şəki Bələdiyyəsi", "Region Şəki" qəzetlərində, "Elm və Həyat" jurnalının səhifələrində işıqlandırılır. Mərkəzin rəsmi saytı olan shrem.az-da, Shremİctimai facebook səhifəsində Şəki REM-in fəaliyyəti haqqında məlumatlar ictimaiyyətə çatdırılır.

Bu il Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubileyinin qeyd edilməsi ərəfəsindəyik. Bununla əlaqədar Şəki Regional Elmi Mərkəzində Təşkilat komitəsi yaradılmış, Tədbirlər planı hazırlanmış, il ərzində bu plana uyğun fəaliyyətin yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Şəki Regional Elmi Mərkəzi olaraq, Azərbaycan elminin inkişaf və tərəqqisinə böyük töhfələr verən, xalqımızın tarixi-mədəni irsinin qorunması istiqamətində əzmlə çalışan, respublikanın ictimai-siyasi həyatında mühüm rol oynayan ziyalıların yetişməsində müstəsna xidmətlər göstərən, milli ideoloji fikir tarixində özünəməxsus yeri olan, cəmiyyətdə gedən proseslərin mərkəzində dayanmaqla dövlətçiliyə sədaqətini nümayiş etdirən Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının, eləcə də AMEA RH qarşısında illik hesabatlarını təqim edən AR ETN-də, Səhiyyə və Kənd Təsərrüfatı nazirliklərində, ümumiyyətlə, Azərbaycanda və dünyanın digər bölgələrində yaşayıb yaradan elm adamlarını AMEA-nın 80 illik yubileyi münasibətilə təbrik edir, bundan sonrakı elmi fəaliyyətdə onlara yeni perspektivlər və nailiyyətlər arzulayırıq. ●

Mehman ƏLİYEV
AMEA Lənkəran REM-in direktoru,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Azərbaycan elminin regionda tərəqqisi: Lənkəran Regional Elmi Mərkəzi 20 ildə

Məlum olduğu kimi, 1991-1993-cü illərdə Azərbaycanda hökm sürən böhranlı vəziyyəti aradan qaldırmaq üçün xalqın təkidli tələbi ilə Ümummilli Lider Heydər Əliyev respublika rəhbərliyinə qayıtdı. Onun qayıdışından sonra hərc-mərcliyi aradan qaldırmaq, digər sahələrdə olduğu kimi, elm və təhsil sahəsində də dövlət siyasətinin mühüm istiqamətlərini müəyyənləşdirmək mümkün oldu. Ulu Öndər 1993-cü il sentyabrın 28-də ictimaiyyət nümayəndələri ilə ilk görüş yeri kimi məhz Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasını seçməklə, intellektual potensialın daşıyıcıları olan elm xadimlərinin, ziyalıların cəmiyyətdəki roluna necə böyük önəm verdiyini bir daha nümayiş etdirdi.

Milli dövlət quruculuğunda elm siyasəti məhz Ümummilli Lider Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Akademiyanın idarəetmə və təşkilat sisteminin təkmilləşdirilməsində bu böyük şəxsiyyətin əvəzsiz xidmətləri olmuşdur. Azərbaycan elminin fundamental əsaslarının ideya istiqamətləri dahi liderin tövsiyələri əsasında formalaşmışdır.

Heydər Əliyev tərəfindən imzalanan 15 may 2001-ci il tarixli fərmanla Elmlər Akademiyasına Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası statusunun verilməsi böyük tarixi addım olmuşdur. Dahi şəxsiyyətin səyi nəticəsində Akademiya müstəqil dövlətimizin elmi və elmi-texniki siyasətini həyata keçirən ali dövlət təşkilatına çevrilmişdir. Şərəfli yol keçən və böyük elmi məktəblər yaradan Milli Elmlər Akademiyası bu gün inkişafının yeni mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Bu gün Aka-

demiyanın regionda iri elmi mərkəzə çevrilməsi Azərbaycan alimlərinin qarşısında mühüm vəzifə kimi qoyulmuşdur.

Ümummilli Liderin elmi təmələ söykənən siyasətini yeni mərhələdə uğurla davam etdirən dövlət başçısı İlham Əliyev müasir dövrün tələblərinə cavab verən elm və təhsil strategiyasına üstünlük vermişdir. Möhtərəm Prezidentin cəmiyyətdə elm işçilərinin nüfuzunun artırılması sahəsində qəbul etdiyi mühüm qərarlar buna sübutdur. 14 iyun 2016-cı il tarixdə ölkə başçısının qəbul etdiyi "Elm haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə ölkəmizdə vətəndaşların elmi səviyyəsinin yüksəldilməsi və yeni biliklərə yiyələnməsində elmin aparıcı rolu və vəzifələri müəyyənləşmişdir.

9 aprel 2018-ci il tarixdə isə Prezident İlham Əliyev cəmiyyətin inkişafında elmin əhəmiyyətini nəzərə alaraq Azərbaycan Res-

publikasında "Elm günü"nin təsis edilməsi haqqında Sərəncam imzalamışdır. Şübhəsiz ki, belə bir günün təsis edilməsi və dövlət başçısının Azərbaycan elminin inkişafını hər zaman diqqət mərkəzində saxlaması Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası qarşısında daha ciddi vəzifələr qoyur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyev Akademiyanın elmi fəaliyyətini yüksək qiymətləndirərək qeyd etmişdir: "Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında Azərbaycanın intellektual elitası cəmlənib. Akademiyanın inkişafı Azərbaycanda elmin inkişafına birbaşa təsir göstərir". Azərbaycan alimlərinin elmi fəaliyyəti həmişə dövlətimizin diqqətində olmuş və aparılan tədqiqatların yeni keyfiyyət mərhələsinə keçidinin təmin edilməsinə qayğı göstərmişdir. Akademiya həmişə dövlətçilik maraqlarını üstün tutmuş və Ulu Öndərin ideyalarına sədaqət nümayiş etdirmişdir.

Bu gün AMEA dövlət başçısının elm sahəsində qəbul etdiyi qərar, sərəncam və fər-

manları rəhbər tutaraq inkişaf edir. Elmi fəaliyyətin səmərəliliyinin daha da artırılması, ölkənin digər elm müəssisələrində, ali məktəblərində aparılan fundamental və tətbiqi araşdırmaların əlaqələndirilməsi, alim və mütəxəssislərin əldə etdikləri mühüm nəticələrin dünyanın nüfuzlu jurnallarında işıq üzü görməsi məqsədilə bu elm ocağında ciddi tədbirlər həyata keçirilir.

Zəngin elmi ənənələrə malik olan AMEA öz fəaliyyətinin növbəti əlamətdar tarixi mərhələsinin astanasındadır. Bu gün AMEA 80 illik yubileyini qeyd edir. Azərbaycan elminin üfüqlərinin genişləndirilməsində bu elm məbədinin özünəməxsus rolu olmuşdur.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illiyi ilə bağlı Rəyasət Heyətinin 15 may 2024-cü il tarixli qərarında qeyd olunur: "Azərbaycanın tarixi, ədəbiyyatı və incəsənətinin yeni dövrləşdirmə konsepsiyasının işlənib hazırlanması, yeni tarixi dövrün ümum-milli ideyasının elmi prinsiplərinin formalaş-

dırılması, milli-fəlsəfi təfəkkürün elmi əsaslarının yaradılması, ədəbi-tarixi şəxsiyyətlərin həyatı və mübarizə yollarının, dövlətçilik sahəsindəki xidmətlərinin, elmi və bədii əsərlərinin tədqiq olunmasına dair elmi tədqiqatların aparılmasının ön mövqeyə çəkilməsi AMEA-da fundamental tədqiqatların aparılmasını fərqli bir mərhələyə çıxarmışdır". AMEA-nın prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli çox düzgün olaraq qeyd edir: "Elmlər Akademiyası həmişə azərbaycançılıq məfkurəsinin əsas mərkəzlərindən biri olmaq funksiyasını məharətlə həyata keçirmişdir".

Hazırda Akademiyada institutların və regional elmi mərkəzlərin ölkəmizdə qəbul edilən Dövlət Proqramlarının, "Strateji Yol Xəritələri"nin hazırlanmasında və həyata keçirilməsində iştirakı, regionlarda elmin inkişaf etdirilməsi, elmi- tədqiqatların regionların sosial-iqtisadi problemlərinin həllinə yönəldilməsi diqqət mərkəzindədir. AMEA-nın Regional Elmi Mərkəzləri müvafiq bölgələrin təbii sərvətlərini, tarixini, mədəniyyətini və sosial-iqtisadi inkişafının müxtəlif problemlərini öyrənir.

AMEA Rəyasət Heyətinin 21 sentyabr 2005-ci il tarixli 18/8 nömrəli qərarı ilə Lənkəran Regional Elmi Mərkəzi yaradılmış, Lənkəran REM-in nizamnaməsi və strukturunun hazırlanması barədə tapşırıq verilmişdir. Lənkəran REM-in direktoru adı çəkilən sənədlərin layihəsini hazırlayıb AMEA Regional Elmi Mərkəzlər üzrə Bürosunun müzakirəsinə təqdim etmişdir. AMEA Rəyasət Heyətinin Regional Elmi Mərkəzlər üzrə bürosu Lənkəran REM-in nizamnaməsi və strukturunun layihələrini müzakirə edib onların təsdiq edilməsi barədə AMEA-nın Rəyasət Heyəti qarşısında vəsatət qaldırmışdır.

Lakin Mərkəz yaradıldıqdan sonra uzun müddət müəyyən səbəblərdən fəaliyyətində elə bir ciddi irəliləyiş baş verməmişdir. Onu da qeyd edək ki, bu illər ərzində Mərkəz

Lənkəran Dövlət Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərmişdir. 2015-ci ilin fevral ayına kimi Mərkəz öz işini lazımi səviyyədə qura bilmədiyi üçün Akademiyanın Rəyasət Heyəti tərəfindən burada islahatlar aparılmış və rəhbərliyi dəyişilmişdir. Respublikanın Əməkdar aqronomu, aqrar elmlər doktoru, professor Fərman Ağadadə oğlu Quliyev Mərkəzə direktor təyin edilmiş və o, ömrünün sonunadək - 2023-cü ilin noyabr ayınadək bu vəzifədə çalışmışdır.

Mərkəzin yaradılmasında ilk məqsəd regionun təbii sərvətləri, tarixi, mədəniyyəti və sosial-iqtisadi inkişafının müxtəlif problemlərini öyrənmək, regionda fundamental və tətbiqi elmi-tədqiqatların prioritet istiqamətlərini müəyyənləşdirmək, onları Azərbaycan Respublikasının elmi-texniki, sosial-iqtisadi və mədəni inkişafına yönəltmək olmuşdur.

2015-ci ildən başlayaraq AMEA-nın rəhbərliyi tərəfindən Lənkəran Regional Elmi Mərkəzinin normal fəaliyyəti üçün maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsinə, kadrların seçilməsi və yerləşdirilməsi məsələsinə ciddi baxılmış, Mərkəzin səmərəli fəaliyyəti üçün hərtərəfli köməklik göstərilmişdir. Mərkəzdə yaradılan ilk şöbə Çay və subtropik bitkilər şöbəsi olmuşdur. Bu şöbənin yaradılmasında məqsəd Lənkəran-Astara bölgəsi şəraitində çay, sitrus və subtropik bitkilərin mövcud sort və formalarının toplanması, morfoloji-bioloji təsərrüfat xüsusiyyətləri, onların məhv olmaq təhlükəsindən qorunması, bərpa edilməsi, müasir seleksiya baxımından qiymətləndirilməsi, yeni sortların seçilməsi və yaradılması istiqamətində elmi-tədqiqatların aparılması olmuşdur. Hazırda şöbə bu istiqamətdə işlərini davam etdirir.

Lənkəran REM AMEA RH-nin rəhbərliyi altında dövlət başçısı cənab İlham Əliyevin elm xadimləri qarşısında qoyduğu vəzifələrə uyğun olaraq qeyri-neft sektorunun, xüsusən

də aqrar sahənin səmərəli inkişafı üçün elan etdiyi strateji xəttə uyğun işlərini qurmağa çalışmış, bölgənin nadir təbiət nümunələrinin tədqiqi və qorunması, həmçinin bölgənin tarixi-mədəni abidələrinin aşkarlanıb öyrənilməsi, ədəbiyyat, azsaylı xalqların folkloru və etnoqrafiyası istiqamətində fəaliyyətini uğurla davam etdirmişdir.

Ötən dövr ərzində Lənkəran Regional Elmi Mərkəzində məqsədyönlü elmi tədqiqatlar nəticəsində bir sıra uğurlar əldə edilmişdir. Belə ki, Lənkəran REM-in regionun apa-

ricı elm ocağına çevrilməsi istiqamətində ardıcıl tədbirlər həyata keçirilmiş, qarşıya çıxan bəzi çətinliklərə baxmayaraq, qısa müddət ərzində həm bitkiçilik, həm də bölgənin maddi-mədəniyyət abidələrinin öyrənilməsi sahəsində diqqətçəkən nailiyyətlər qazanılmışdır. Aparılan intensiv tədqiqatlar çərçivəsində qazanılan uğurlar diqqəti cəlb edir. Mərkəzin keçmiş direktoru professor Fərman Quliyevin rəhbərliyi altında yaradılmış 4 yeni - "Fərmançay", "Lənkəran", "Xəzər", "Fərmançay Çəhrayı" çay sortları Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmiş və Dövlət Reyestrində qeydiyyatla alınmaqla patent almışdır.

2017-ci ildə Mərkəzdə Arxeologiya şöbəsi yaradılmışdır. Regionun arxeoloji abidələrini tədqiq etmək, onların tipoloji xüsusiyyətlərini və dövrlərini müəyyən etmək, müasir tədqiqat üsullarından istifadə etməklə bölgənin arxeoloji abidələrinin xəritəsini hazırlamaq, arxeoloji fondun yaradılması, yeni sikkə dəfinələrin aşkarlanması, elmi dövrüyyəyə daxil edilməsi və s. şöbənin qarşısında duran əsas vəzifələr olmuşdur. Lənkəran Regional Elmi Mərkəzində aparılan elmi tədqiqat işləri bölgənin spesifikasiyasına uyğun şəkildə həyata keçirilir. Sonralar bu şöbə əsasında Folklor, etnoqrafiya və arxeologiya şöbəsi yaradılmışdır. Daha sonra bu şöbənin də adı dəyişdirilərək Tarix və ədəbiyyat şöbəsi adlandırılmışdır.

2018-ci ildə isə Mərkəzdə Elektron xidmətlər və ictimaiyyətlə əlaqələr şöbəsi yaradılmışdır. Şöbə Lənkəran REM-də aparılan elmi-tədqiqat işləri, əldə edilən uğurlar barədə məlumatları sistemləşdirir, onların KİV-də işıqlandırılmasını həyata keçirir, Lənkəran REM-in saytını idarə edir.

Son illər Lənkəran REM-də aparılan elmi tədqiqatlar keyfiyyətə yeni bir mərhələyə qədəm qoymuşdur. Mərkəzin elmi istiqamət-

ləri xeyli genişlənmiş və yeni şöbələr yaradılmışdır. Hazırda Mərkəzdə 4 şöbə fəaliyyət göstərir. Yeni yaradılmış şöbələrdən biri də Herontoloji tədqiqatlar şöbəsidir. Bu şöbənin də Mərkəzdə yaradılması təsadüfi olmamış və regiona xas olan xüsusiyyətlər nəzərə alınmışdır.

Mərkəz öz fəaliyyətini Akademiyada gədən islahatlara uyğun qurmağa çalışır. AMEA-nın prezidenti akademik İsa Həbibbəyli 7 dekabr 2024-cü il tarixdə Lənkəran Regional Elmi Mərkəzinin hesabatını dinləyərək burada görülən işləri yüksək qiymətləndirmişdir. Lənkəran REM-də daxili imkanlar hesabına Tarix və ədəbiyyat şöbəsinin nəzdində iki yeni şöbə: Ədəbiyyat və azsaylı xalqların folkloru, Tarix, arxeologiya və etnologiya şöbələri yaradılmışdır. Mərkəzin 20 illik tarixində ilk dəfə olaraq Lənkəran REM-in "Elmi əsərləri" (İctimai-humanitar, təbiət elmləri seriyası) jurnalı təsis edilmiş və 2025-ci ildən etibarən ildə 2 dəfə nəşri nəzərdə tutulur.

2018-ci ildən Mərkəzin Elmi Şurası fəaliyyətdədir və elmi-tədqiqat işlərinin prioritet istiqamətləri və Mərkəzin fəaliyyəti ilə bağlı müvafiq qərarlar qəbul edir. Ötən illər ərzində Mərkəz əməkdaşlarının 10-dan çox monoqrafiya və dərslikləri, 150-dən artıq məqalə və tezisləri nəşr olunmuşdur. Əməkdaşlarımızın elmi məqalələri həm də dünyanın müxtəlif ölkələrinin nüfuzlu və beynəlxalq bazalara daxil edilmiş jurnallarında dərc edilmişdir. Alimlərimiz bir çox beynəlxalq və respublika səviyyəli konfranslarda yaxından iştirak etmişlər. Hazırda Mərkəzimizdə 3 problem, 10 mövzu üzrə elmi-tədqiqat işləri davam etdirilir.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubileyi ilə əlaqədar olaraq elmi ictimaiyyət üçün Lənkəran Regional Elmi Mərkəzinin də 20 illik fəaliyyətinə nəzər salmağımız təsadüfi deyildir. Məhz Elmlər Akademiyası öz missiyasını ölkəmizin müxtəlif regionlarında fəaliyyət göstərən bölmə və elmi mərkəzlər vasitəsi ilə də ləyaqətlə davam etdirir. ●

AMEA ilə bağlı materiallar Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin kolleksiyalarında

Milli Elmlər Akademiyası təkcə elmi təfəkkür mərkəzi deyil, həmçinin Azərbaycan alimlər ordusunu yetişdirən ocaqdır.

(akademik Nailə Vəlixanlı)

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubileyi qeyd olunur. Uzun illər ərzində ölkənin baş elmi qurumu olan bu məbəd şərəfli inkişaf yolu keçmiş, görkəmli alimləri, elmi nailiyyətləri ilə Azərbaycanın ictimai, iqtisadi, mədəni həyatında mühüm rol oynamışdır. Bünövrəsi hələ 1923-cü ildə yaradılan Azərbaycanı Tədqiq və Tətəbbö Cəmiyyəti (ATTC) ilə qoyulmuşdur. Daha sonralar Azərbaycan Dövlət Elmi-Tədqiqat İnstitutu (1929-cu il), SSRİ Elmlər Akademiyası Zaqafqaziya Filialının Azərbaycan şöbəsi (1932-ci il), SSRİ Elmlər Akademiyasının Azərbaycan Filialı (1935-ci il) və nəhayət, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası (1945-ci il) yaradılmışdır.

Akademiyaya aid müxtəlif səpkili materiallar respublikamızın bir çox arxiv, muzey, kitabxana və s. müəssisələrində qorunub saxlanılır. Bu müəssisələrdən biri də uzun illər AMEA-nın tərkibində fəaliyyət göstərmiş, 2022-ci ilin iyulunda isə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin tabeliyinə keçmiş Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyidir (MATM).

Muzeydə Azərbaycanı Tədqiq və Tətəbbö Cəmiyyətinin fəaliyyətinə dair demək olar ki, cəmi 5 material qorunur. Bu, ATTC-nin sədri Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin orijinal portreti, Cəmiyyətdə tərtib edilən Azərbaycan SSR-də maddi mədəniyyət üzrə etnoqrafik materialların toplanması proqramı (ekspozisiyada nümayiş etdirilir) və rus dilində 3 nəşrdir: ATTC-nin Tarix və Etnoqrafiya bölməsinin 1925-ci il iyulun 28-

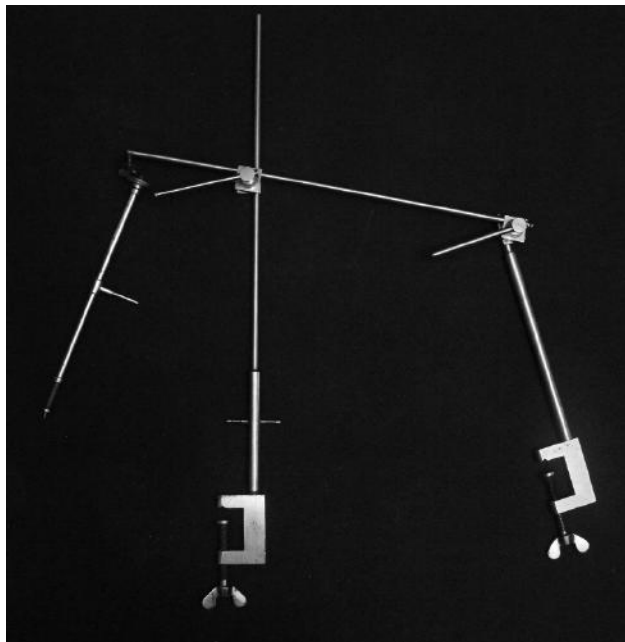
də keçirilən iclasında Y.Paxomovun çıxış etdiyi "Azərbaycanda əmlak-torpaq məsələsinə dair" adlı məruzə (1926), professor B.Millerin tərtib etdiyi "Tatlar, onların məskunlaşdırılması və şivələri (materiallar və məsələlər)" adlı kitabça (1929) və Y.Zevakinin "Azərbaycan XVIII əsrin əvvəllərində" kitabçasıdır (1929).

Sonrakı dövrlərə aid isə MATM-da AMEA-nın həqiqi və müxbir üzvlərinin olduqca zəngin kolleksiyaları qorunur. Kolleksiyalara daxil olan fotosəkillər, memorial əşyalar, sənədlər, mükafatlar və digər muzey əşyaları muzeyin Sənədli mənbələr fondu, Hədiyyələr və xatirə əşyaları fondu, Etnoqrafiya və Numizmatika fondlarında qorunur.

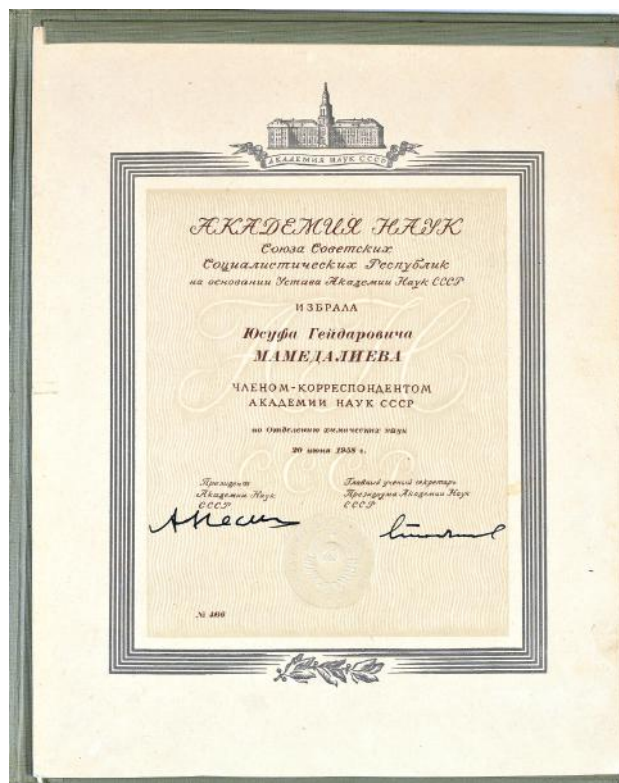
Burada AMEA-nın həmtəsisçisi və ilk prezidenti, ilk azərbaycanlı tibb elmləri doktoru və ümumi cərrahiyyə üzrə ana dilimizdə nəşr olu-

nan ilk orijinal dərslinin müəllifi akademik Mirəsədulla Mirqasımov (1945-1947), Akademiyanın digər prezidentləri - ölkəmizin neft emalı və neft-kimyə sənayesinin inkişafında misilsiz xidmətləri olmuş akademik Yusif Məmmədəliyev (1947-1950; 1958-1961), geologiya elminə və neft-qaz komplekslərinin tədqiqinə mühüm töhfələr vermiş akademik Musa Əliyev (1950-1958), Azərbaycanın ilk riyaziyyat elmləri doktoru, funksional analiz məktəbinin yaradıcısı akademik Zəhid Xəlilov (1962-1967), Azərbaycanda yarımkeçiricilər fizikası məktəbinin banisi və fizika sahəsində ana dilində ilk elmi kitabın müəllifi akademik Həsən Abdullayev (1970-1983), riyaziyyat və mexanikanın inkişafında böyük xidmətləri olmuş akademik Fəraməz Maqşudova (1997-2000) aid çoxsaylı fotoşəkil, sənəd, mükafat, medal, hədiyyə, memorial əşyalar qorunur.

Tarix Muzeyinin fondlarında Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının digər həmtəsisçilərindən hidravlika sahəsində görkəmli sovet alimi, mühəndis akademik İosif Yesman, dahi bəstəkar, musiqişünas alim, publisist, maarifçi, Şərqdə ilk operanın yaradıcısı akademik Üzeyir Hacıbəyli, dünya anesteziologiya elmi tarixində ilk dəfə olaraq orijinal keyitmə üsulunu - inyeksion efir-yag narkozunu - analgeziya üsulunu kəşf etmiş akademik Mustafa Topçubaşov, görkəmli şair, tərcü-

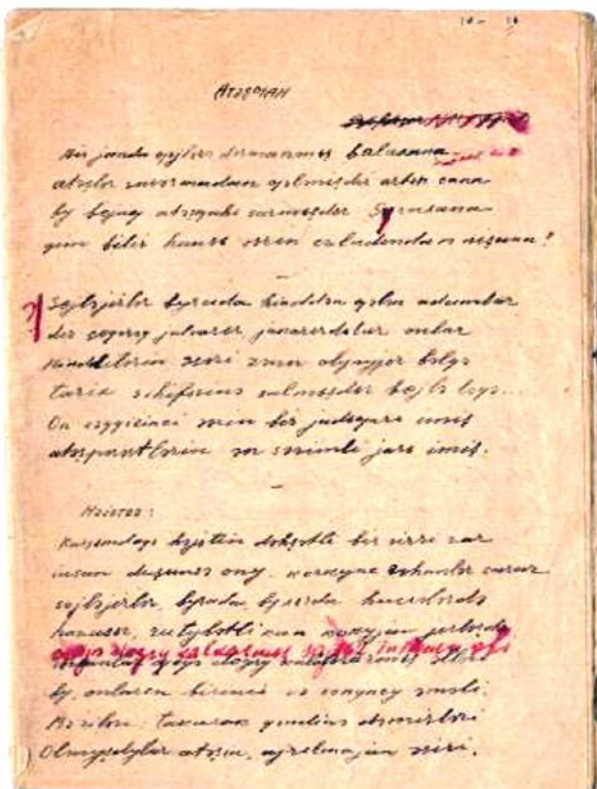
Akademik Mustafa bəy Topçubaşovun kəşf etdiyi bədəndən kənar cisimlərin çıxarılması üçün cihaz

Akademik Yusif Məmmədəliyevin SSRİ Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü seçilməsi ilə əlaqədar sənəd

məçi və ictimai xadim akademik Səməd Vurğun, görkəmli geoloq alim, Geologiya İnstitutunun (indiki Geologiya və Geofizika İnstitutu) təsisçilərindən biri akademik Mirəli Qaşqay, görkəmli filosof alim və ictimai xadim akademik Heydər Hüseynov, Azərbaycanda geologiya elminin inkişafında böyük xidmətləri olmuş Şamil Əzizbəyov, tanınmış geoloq alim, çöl və mədən geologiyası üzrə Azərbaycan dilində ilk dərs vəsaitlərinin müəllifi akademik Ələşrəf Əlizadəyə aid materiallar xüsusi yer tutur.

Muzeyin kolleksiyalarında bir çox digər akademiklərə - görkəmli ədəbiyyatşünas alim, ilk dəfə "Azərbaycan sovet ədəbiyyatı tarixi"ni yazan Məmməd Arif Dadaşzadə, Azərbaycanda neft kimyası elminin banilərindən biri Mark Dəlin, Azərbaycanda heyvandarlıq sahəsi üzrə ilk elmlər doktoru Firuz Məlikov, dünya geologiya təcrübəsində ilk dəfə nəşr olunan "Azərbaycanın palçıq vulkanları atlası" (1971) və "Azərbaycanın neftli-qazlı vilayətlərinin palçıq vulkanları xəritəsi"nin (1978) hazırlanmasına rəhbərlik etmiş Əhəd Yaqubov, keçmiş Sovetlər İttifaqında aşqarlar sahəsində yeganə ixtisaslaşmış institut -

**Akademik Heydər Hüseynovun
"Atəşgah" şeirinin əlyazması**

Aşqarlar Kimyası İnstitutunun yaradıcılarından biri, habelə kinoya çəkilməmiş ilk azərbaycanlı qadın İzzət Orucova, Eksperimental fiziologiya laboratoriyasının təşkilatçılarından biri Abdulla Qarayev, Azərbaycanda kənd təsərrüfatının inkişafına böyük töhfələr vermiş, ilk dəfə cinslərarası fertil hibridlər becərmiş, bir sıra buğda, pambıq, çaytikanı sortlarının müəllifi İmam Mustafayev, ilk azərbaycanlı tarix elmləri doktoru İsmayıl Hüseynov və ilk azərbaycanlı qadın tarix elmləri doktoru Püstəxanım Əzizbəyova, dünyaşöhrətli bəstəkar Qara Qarayev, AMEA-nın Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adını daşıyan yeganə həqiqi üzvü Ziya Bünyadov, Azərbaycanın qədim tarixi və arxeologiyası, habelə qədim Şərq fəlsəfəsinin görkəmli tədqiqatçısı İqrar Əliyevə məxsus fotoşəkillər, memorial əşyalar və s. materiallar qorunub saxlanılır.

Həmçinin burada biz, azərbaycanlı alimlərlə yanaşı ölkəmizdə elmin inkişafında mühüm rol oynamış əcnəbi alimlərə - ixtiologiya üzrə görkəmli zooloq alim, BDU-nun Zoologiya kafedrasının yaradıcılarından biri və ilk professoru aka-

demik Aleksandr Derjavin, Azərbaycanda geologiya elminin banilərindən biri, ilk dəfə neft yataqlarında suyun paylanması üzrə Palmer sistemini tətbiq etmiş, respublikada bir sıra neft yataqlarının açılmasında yaxından iştirak etmiş akademik Mixail Abramoviç, tanınmış mikoloq, Qafqaz və Azərbaycan üçün elmə məlum olmayan 100-dən artıq yeni göbələk növü aşkar etmiş akademik Valeri Ulyanişevə aid çoxsaylı materialları tanıya bilərik.

AMEA-nın müxbir üzvlərindən isə Azərbaycanda numizmatika məktəbinin təməlini qoyan tanınmış tarixçi Yevgeni Paxomov, ölkəmizdə hüquq elmi və təhsilinin banilərindən, ilk hüquqşünas alimlərdən biri Vahid Qəhrəmanov, Sovet hakimiyyəti dövründə Azərbaycan Dövlət Universitetində Azərbaycan tarixi kafedrasının açılmasına nail olmuş Zülfəli İbrahimov, Azərbaycan musiqi tarixində simfonik muğam janrının yaradıcısı Fikrət Əmirov, Azərbaycan-sovet neft-qaz sənayesi təşkilatçısı, SSRİ qaz sənayesi naziri Sabit Orucov, tarix elmləri doktorları Mahmud İsmayilov və Əlövsət Quliyevə aid materiallar Tarix Muzeyinin kolleksiyalarını zənginləşdirir.

Bundan əlavə, muzeyin fondlarında tanınmış seleksiyaçı genetik, AXC dövründə bu ixtisas üzrə İtaliyaya təhsil almağa göndərilən alim, Azərbaycan SSR Kənd Təsərrüfatı Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü və Rəyasət Heyətinin üzvü Əhməd Rəcəbli və Ümumittifaq Kənd Təsərrüfatı Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü Ağaxan Ağabəyliyə aid materiallar da yer alır.

Maraqlı muzey əşyaları sırasında görkəmli numizmat Yevgeni Paxomovun işlətdiyi alətlər, alim-cərrah akademik Mustafa bəy Topçubaşovun kəşf etdiyi bədəndən kənar cisimlərin çıxarılması üçün cihaz, akademik Yusif Məmmədliyevin SSRİ Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü seçilməsi ilə əlaqədar sənəd, akademik Heydər Hüseynovun "Atəşgah" şeirinin əlyazması, müxbir üzv Sabit Orucova Yaponiyada hədiyyə edilmiş samuray dəbilqəsi, müxbir üzv Fikrət Əmirovun "Sevil" operasının proloqunun əlyazması, tanınmış seleksioner Ağaxan Ağabəyliyə hindli həmkarlarının hədiyyə etdikləri muncuq və pərəkərlərdən hörülmüş çələng və digərlərini sadalamaq olar.

Qeyd edək ki, 2004-cü ildə AMEA-nın 60 illik yubileyi ərəfəsində MATM tərəfindən "El-

min qızıl fondu" adlı kataloq hazırlanıb nəşr edilmişdi. Həmin kataloqda yuxarıda adları çəkilən 38 həqiqi və müxbir üzv haqqında məlumat və bu alimlərə aid muzeydə qorunub saxlanılan materialların siyahısı yer alır. Alimlərin hər biri Azərbaycanda elmin inkişafına böyük töhfələr vermiş şəxslərdir. Təsadüfi deyil ki, "Ön söz"də kataloqun elmi redaktoru, Tarix muzeyinin direktoru akademik Nailə Vəlixanlı yazır: "Mətnlərdə "istedadlı", "ilk", "tanınmış", "ilk dəfə" sözləri tez-tez təkrar olunur. Bəli, onlar doğrudan da istedadlı idilər, doğrudan da çox şeyi ilk dəfə onlar kəşf etdilər, çox problemi əsərlərində araşdırdılar, istehsalata tətbiq etdilər, adları təkcə Azərbaycan deyil, müxtəlif ölkələrin elmi ictimaiyyəti arasında tanındı... Bu elm xadimləri öz yetirmələri ilə fikir mübadiləsi edir, biliklərini onlardan əsirgəmir, problemlərin həlli yollarını göstərir, bir sözlə, öz sahələrində məktəblər yaradırdılar".

Həmin kataloq tərtib edildəndən sonra da bir neçə alimə - AMEA Şərqşünaslıq İnstitutunun ilk direktoru akademik Əbdülkərim Əlizadə, neft geologiyası sahəsində tanınmış alim akademik Faiq Bağırzadə, respublikamızda ilk dəfə "Opti-

AMEA-nın müxbir üzvü Sabit Orucova Yaponiyada hədiyyə edilmiş samuray dəbilqəsi

mal idarəetmənin riyazi əsasları" üzrə elmi seminar təşkil etmiş AMEA-nın müxbir üzvü Qoşqar Əhmədova aid materiallar muzey kolleksiyalarını zənginləşdirib.

Təbii ki, məqalədə MATM-da qorunub saxlanılan xəzinənin yalnız bir hissəsi təqdim olunur. Muzey fəaliyyətinin özünəməxsusluğunu nəzərə alaraq qeyd etməliyik ki, bu məbədlərin kolleksiyaları ilbəl zənginləşir, təkmilləşir, dolğunlaşır. Və bütün bu muzey əşyalarını kiçik yazıya sığdırmaq mümkün deyil.

Məlumdur ki, muzey fəaliyyətinin mühüm istiqaməti olan toplama işi hər zaman aparılır. Buna görə də Elmlər Akademiyasının indiki həqiqi və müxbir üzvlərinə aid müvafiq materialları, habelə AMEA ilə bağlı fotosəkilləri, nəşrləri və digər əşyaları muzeyə təhvil verərək AMEA-ya aid ümumi kolleksiyanı zənginləşdirə bilərik.

Akademik Nailə Vəlixanlının "Ön söz"də vurğuladığı kimi, "Milli Elmlər Akademiyası təkcə elmi təfəkkür mərkəzi deyil, həmçinin Azərbaycan alimlər ordusunu yetişdirən ocaqdır". Bəlli məsələdir ki, alim yalnız biliyi, savadı ilə deyil, həmçinin daxili mədəniyyəti, əqidəsi, mərdliyi, şəxsiyyəti ilə fərqlənməlidir. Həqiqi alimlər ordusunun genişlənməsi arzusu ilə, yubileyimiz mübarək!

Nəzmin CƏFƏROVA,
sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru

Tanınmış seleksioner Ağaxan Ağabəyliyə hindli həmkarlarının hədiyyə etdikləri muncuq və pərəklərdən hörülmüş çələng

Rayihə ƏMƏNZADƏ

AMEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun şöbə müdiri,
memarlıq elmləri doktoru, professor

İsmailiyyə binasının memarlıq özəllikləri

Mülki mühəndis İosif Kasperoviç Ploşko (1867-1931) XIX-XX yüzilliklərin qovşağında Bakıda şəhərin simasını müəyyənləşdirən xeyli sayda binalar inşa etmiş parlaq memarlar silsiləsinə mənsubdur. O, müstəsna dərəcədə məhsuldar memar olmuş, şəhərdə müxtəlif təyinatlı ən fərqli – Venesiya və Fransa qotikası, Avropa klassikası, modern üslub istiqamətlərində çoxsaylı binaların müəllifidir.

Ağamusa Nağıyev və oğlu İsmayıl

Rəssamı Aynurə Həşimova,

*AMEA Rəyasət heyəti aparatının Akademiya Muzeyinin
baş mütəxəssisi, sənətsüənəslıq üzrə fəlsəfə doktoru*

İosif Kasperoviç Ploşko (1867-1931)

Nikolayevskaya küçəsinin (indiki İstiqlaliyyət) başlanğıcında əvvəlcə bazar tikintisi üçün ayrılmış torpaq sahəsində **İosif Kasperoviç Ploşko** (1867-1931) tərəfindən hazırda İsmailiyyə sarayı kimi tanıdığımız Müsəlman Xeyriyyə Cəmiyyətinin binası 1908-1913-cü illərdə inşa edilmişdir. Sifarişçi iri neft sənayeçisi, şəhərin mötəbər sakinlərindən olan mesenat Musa Nağıyev idi. Venesiya doqlarının sarayını örnək alaraq həmin şəhərə xas qotik üslubda inşa edilən bu saray Nağıyevin gənc yaşlarında dünyadan köçmüş oqlunun xatirəsinə İsmailiyyə adlandırılmışdır.

Təntənəli-parad formalarında icra edilmiş bu əzəmətli saray şəhərsalma baxımından çox mühüm yerdə - relyefin hündürlüyündə qərar tutmaqla, özünün əla görünüşlü fasadları ilə əlahiddə bir mövqeyə malikdir. Bina elə yerləşdirilib ki, lap uzaqdan özünə diqqəti cəlb edir. Kompozisiya baxımından müstəsna önəm kəsb edən yan (şərq) fasadın bir tərəfi qala divarlarınadək uzanan Sabir bağındakı hündür ağacların kölgəli yaşıllığına "baxır". Bu özəlliklə birgə yan reprezentativ fasadın çatmataqlı açırımlarla bəzədilmiş lociyası və nazik sütunları qeyri-adi bir təəssürat yaradır.

Sarayın yalnız frontal görünüşə hesablanmış əsas fasadı iki hissəyə bölünür. Birinci mərtəbənin ritmik düzülmüş iri tağ açırımları artıq ikinci mərtəbədə irəli çıxarılmış rizalitlərdə, sütunlarla qapanmış yan özəklərdə saxlanmışdır. Qabarıq formalı iri lünətlər yonca yarpaqları ilə işlənib, lakin burada daha dolğun və ifadəlidir. İnteryerdə işıqda bu dolğun bəzəklər hardasa bir qrafik simvol şəklində səlisliklə canlanır.

Fasadın plastik baxımdan işlənməsində mühüm tərkib hissə portal kompozisiyasıdır. Azərbaycan memarlığındakı bu ənənəvi motiv monumental tikililərin stilistikasına tam uyğundur. Güclü plastik təməl təmtəraqlı kartuşlarla bir daha vurğulanır; bunlar gül və yarpaq relyefləri ilə zərifliklə işlənmiş çəlgələr, pillyastr kapiteliləri və sütunlar, hündür relyefdə icra edilmiş antropomorf maskalar və uşaq simalarıdır. Binanın bütün həcminə ritmik şəkildə dolanan itiuculu kiçik bürclərdən və ifadəli iri diş-diş sıradan ibarət tac ifadə vasitələri sistemində xüsusi yer tutur. Bütün kompozisiyanın karniz hissəsinin küncələrində qoyulmuş kiçik ölçülü bürclər bu möhtəşəm binaya mükəmməl bədii obraz bəxş edir.

Hazırda İsmailiyyə binası AMEA Rəyasət Heyəti aparatının inzibati binasıdır.

Rizvan QARABAĞLI

AMEA Memarlıq və
İncəsənət İnstitutunun aparıcı elmi işçisi,
memarlıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Elmi-mədəni sərvətimiz - Akademiya şəhərciyi

Azərbaycanın memarlıq tarixində Sovet dövrü bir qırmızı xətt kimi keçir. Bu dövrdə inşa edilmiş yaşayış massivləri, idman kompleksləri, metrolar, saraylar, kinoteatr, teatr, muzey binaları və s. bu gün də Bakının şəhərsalmasında gözəllik meyarı və dominant rolunu oynayır. Belə memarlıq komplekslərdən biri də AMEA şəhərciyidir. Klassik memarlıq xüsusiyyətləri ilə modern memarlıq üslubunu özündə yaşadan bu kompleksin memarı dünya şöhrətli akademik Mikayıl Useyinovdur.

Bu kompleks ölkənin elmi-tədqiqat işlərinin təşkilində böyük əhəmiyyət kəsb etməklə yanaşı, həm də şəhər mühitinin estetik görünümündə mühüm rol oynayır.

Akademiya şəhərciyinin salındığı ümumi məkan düzgün seçilib. Bura şəhər ərazisinin hündür yeridir. Buradan baxanda Bakının bütün panoramını seyr etmək mümkündür. Qə-

dim türk alaçıqlarının və evlərinin üzü həmişə cənuba - Günəşə doğru olub. Görünür, memar da bu ənənəyə sadıq qalaraq Akademiya şəhərciyindəki əsas binanın üzünü bu istiqamətdə qoyub. Unutmaq olmaz ki, bu istiqamətdə dəniz mənzərəsi faktoru da müsbət rol oynayıb.

Akademiya şəhərciyinin kompozisiyasında mərkəzi yer İctimai Elmlər Bölməsinin institutları yerləşən əsas binaya verilib. Əsas bina ərazinin mərkəzi oxunda yerləşir. Mərkəzi binanın dominant mövqeyi digər tikililərlə müqayisədə mərtəbələrinin sayına, qranit sütunlu təmtəraqlı girişinə və kubşəkilli ümumi memarlıq kompozisiyasının daha monumental görünüşü ilə vurğulanır. Onun mərkəzi girişi beş tağlı eyvan şəklindədir. Binanın layihəsinə görə onun üstündə çadır formalı tacları olan künc qüllələri olmalı idi. Təəssüf ki, 1954-1955-ci illərdə gedən tikinti prosesində onlar inşa edilmədi (Şəkil 1). Beləliklə, binanın dam üstü sonluğu düz şəkilli inşa edildi. Onun belə vəziyyəti müstəqillik illərinə qədər davam etdi. Nəhayət, 2007-ci ilin sonunda binada aparılan əsaslı təmir və yenidənqurma işləri za-

manı o, layihədə olduğu kimi yenidən bərpa edildi.

Akademiya şəhərciyində binaların məkanı da düzgün seçilib. Belə ki, Əsas bina ərazinin mərkəzində inşa edilib. Ona görə də onun arxa tərəfində istirahət parkı, qarşısında isə fəvvarəli meydan və park salınmasına imkan yaranıb. Dəqiq elmlər yerləşən institut binaları isə mərkəzi binanın sağ və sol tərəflərində yerləşib. Akademiya şəhərciyinin bütün memarlıq kompozisiyasının əsas cəbhəsi şərqə, yəni dənizə baxır. Bu da bütün ansamblın maraqlı və ifadəli perspektivini yaradır. Digər tərəfdən Akademiya şəhərciyi bütövlükdə yaşıllıqlar qoynunda yerləşir ki, bu da şəhərciyi bir növ bağ şəhərciyinə çevirmək prinsipinə əsaslanır.

Sonda bir məsələni ön plana çəkmək istədim: Ötən əsrlərdə inşa edilmiş hər bir bina bizim maddi mədəniyyətimizin əsas göstəricisidir. Akademiya şəhərciyindəki binalar da paytaxtımızın nadir memarlıq incilərindəndir. Xatırladaq ki, onlar artıq abidəlik dövrünü yaşayır. Ona görə də onları milli mədəni sərvət kimi qoruyub saxlamaq hər birimizin borcudur. ●

Rəssamı Aynurə Həşimova, sənətsüinaslıq üzrə fəlsəfə doktoru

Интеграция науки, образования и культуры

Исследуя вопрос формирования общества знаний в эпоху глобальных проблем и рассмотрев соответствующую литературу, мы пришли к следующему выводу: многие учёные, занятые в сфере социологии, культурологии, философии, считают, что в основе этих глобальных проблем лежат не столь экологические и политические, сколь психологические, культурологические причины, в их основе лежит агрессия людей по отношению друг к другу и к окружающему миру. И поэтому многие сходятся во мнении, что в решении глобальных проблем важна роль культуры, как индивидуальной, так и культурного воспитания обществ в целом.

По мнению специалистов, изучающих процесс формирования общества знаний, обязательным условием этого является вовлечение членов общества в непрерывный образовательный процесс на протяжении

всей жизни, что приводит к самосовершенствованию и самореализации, развитие инфраструктуры знания, то есть информационно-коммуникационных технологий, и свободный доступ к знаниям и информации.

Вследствие этого развивается сектор знаний в экономике, спросом пользуются "информационные" профессии, представители которых обладают постоянно расширяющимся интеллектуальным капиталом, и именно они становятся двигателями экономики и создателями инноваций. Таким образом, ключевую роль в обществе знаний играет образовательный процесс, который влияет на производство знаний и наращивание человеческого капитала, а также на развитие социальных институтов.

Решение глобальных проблем учёные также видят в формировании новой личности, чтобы, понимая, к чему приведёт та или иная деятельность, человек старался создать гармонию с природой и окружающим миром. Поэтому изменение общественного мышления в мире, развитие как индивидуальной, так и общественной культуры видится основным фактором решения этих вопросов.

По мнению социологов, глобальные проблемы возникают именно из-за жестокости и равнодушия людей. В этом случае безопасность стран, обеспечение защиты национальных интересов и прав человека зависит не только от правовых и политических факторов, неоспорима роль как индивидуальной, так и общественной культуры в целом. Таким образом, при формировании образовательных систем необходимо учитывать влияние художественной литературы и искусства на мышление человека. Развитие культуры в XXI веке должно привести каждого человека к пониманию, что он несёт ответственность за судьбу всего мира. Главной задачей развития культуры является сохранение и развитие социокультурного богатства и многообразия человечества, культурного многообразия. Это один из основных факторов, определяющих устойчивое развитие общества.

Итак, при решении глобальных проблем, как мы указали выше, культура играет одну из основополагающих ролей. Решение этих проблем зависит от каждого человека, его ответственности и осознанности. Формиро-

вание самого общества знаний также зависит от каждого члена общества, его образованности, внутренней культуры и гражданской позиции. Решающим фактором в формировании общества знаний является система образования, доступность научных знаний, а также воспитательный процесс, в ходе которого и формируется индивидуальная культура. Рассматривая культуру в качестве фактора формирования

общества знаний, мы предлагаем принимать во внимание глубокую связь между культурой и образованием. На протяжении последних лет в научных кругах, в том числе и среди представителей научной общественности республики, широко используется понятие "интеграция науки и образования". На наш взгляд, следует расширить это понятие и говорить уже об интеграции науки, образования и культуры. В этом случае на первый план выходит сотрудничество между научными структурами, учебными заведениями и учреждениями культуры (музеями, заповедниками и т.д.). Данный тезис является одним из основополагающих тезисов нашей докторской диссертации, в которой рассматривается роль музеев в формировании общества знаний. На наш взгляд, музеи - это одно из основных звеньев в процессе интеграции науки, образования и культуры.

Ещё одним важным составляющим этого процесса является, естественно, Национальная академия наук Азербайджана. Как известно, 2025 год - юбилейный для НАНА. В действительности, история организации науки и проведения системных и последовательных научных исследований в республике берёт своё начало с учреждения по инициативе Наримана Нариманова Общества

**Академик
Узеир Гаджибейли**

**Академик
Микаил Усейнов**

обследования и изучения Азербайджана (Azərbaycanı Tədqiq və Tətbibə Cəmiyyəti), 100-летие которого торжественно отмечалось в 2023 году. Общество, первым председателем которого был Абдуррагим бек Ахвердиев, сыграло огромную роль в организации и проведении исследований в области истории, археологии, этнографии, философии, изучения рукописного и культурного наследия, природных

ресурсов и т.д. В 1929 году на базе этого Общества был создан Азербайджанский государственный научно-исследовательский институт, в составе которого начали функционировать отделы естественных наук, истории и этнографии, языкознания, литературы и искусства, философии и т.д.

В 1932 году на базе АзГНИИ было создано Азербайджанское отделение Закавказского филиала Академии наук СССР, преобразованное через три года в Азербайджанский филиал Академии наук СССР. И уже на базе филиала в 1945 году была создана Академия наук Азербайджанской ССР, соучредителями которой стали 15 выдающихся деятелей науки, культуры и искусства. Правовой статус АН АзССР обрела по постановлению Совнаркома АзССР от 27 марта 1945 года, тогда же был утверждён её Устав.

Наряду с 80-летним юбилеем самого храма науки в этом году будут отмечаться 100-летние юбилеи Центральной научной библиотеки и издательства "Элм" ("Наука"). Примечательно, что в 2025 году отмечаются также юбилеи пяти из 15-ти соучредителей Академии наук: 140-летие Узеира Гаджибейли (1885-1948), 130-летие Мустафы Топчибашева (1895-1981), 120-летие Ми-

каила Усейнова (1905-1992), Садыга Дадашева (1905-1946) и Юсифа Мамедалиева (1905-1961). Также сравнительно небольшой 30-летний юбилей отмечает первый веб-сайт Азербайджана - science.gov.az, являющийся электронным ресурсом Академии наук.

Помимо этого, свои юбилеи отметят несколько научно-исследовательских институтов, которые функционируют под ведомством НАНА. Одним из них является Институт архитектуры и искусства, который отмечает в этом году 80-летний юбилей. Так как научное учреждение напрямую связано со сферой культуры и искусства, этот институт также рассматривается нами в качестве важного звена в процессе интеграции науки, образования и культуры.

В 1945 году по инициативе великого азербайджанского композитора, основоположника современного профессионального музыкального искусства Азербайджана, публициста, драматурга и общественного деятеля академика Узеира Гаджибейли был создан Институт истории азербайджанского искусства. Сам Узеир Гаджибейли стал первым директором этого научного учреждения, деятельность которого охватывает такие сферы, как исследование истории, теории и методологических проблем архитектуры и искусства Азербайджана с древнейших времён по сей день, а также изучение взаимосвязей национального искусства с культурой народов мира.

С 1948 года на протяжении почти сорока лет институтом руководил выдающийся зодчий, автор многочисленных научных трудов и ряда зданий, которые украшают столицу Азербайджана, академик Микаил Усейнов. Примечательно, что своим фундаментальным научным трудом "Основы азербайджанской народной музыки" (1945 г.) Узеир Гаджибейли открыл новую страницу в музыкальной науке Азербайджана, а совместным фундаментальным трудом Микаила Усейнова, Абдулвахаба Саламзаде и Леонида Бретаницкого "История архитектуры Азербайджана" (1963 г.) был заложен фун-

дамент отечественной архитектурной науки. Естественно, учреждение, в становлении и развитии которого огромную роль сыграли глыбы отечественной культуры, продолжает и обогащает заложенные этими учёными традиции и сегодня.

В дальнейшем институтом руководили выдающийся архитектор и историк архитектуры академик Шамиль Фатуллаев-Фигаров (1988-1993), один из основоположников национальной школы искусствоведения член-корреспондент НАНА Керим Керимов (1993-1995) и выдающийся учёный, историк искусства академик Расим Эфендиев (1996-2010). С 2010 года институтом руководит учёный-искусствовед, автор многочисленных научных трудов, посвящённых истории и методологии искусствоведения, искусству шебеке, дизайну и языку геральдики, член-корреспондент НАНА Эртегин Саламзаде.

Неудивительно, что институт, направление деятельности которого задали столь выдающиеся представители науки, культуры и искусства Азербайджана, прошёл славный путь развития, сохранив за собой звание главного учреждения, в котором ведутся фундаментальные исследования, охватывающие многие виды искусств. Развитие театра, кино и телевидения, история и теория азербайджанской музыки, особенности музыкального фольклора и мугамного искусства, развитие изобразительного, декоративно-прикладного искусств и геральдики, история и теория архитектуры, проблемы сохранения и восстановления памятников архитектуры, вопросы градостроительства, взаимосвязь между различными видами искусств, культурология и теория искусства - все эти сферы находятся в центре научно-исследовательской деятельности института.

За истекший период были изданы многочисленные фундаментальные труды, освещающие результаты проводимых в институте изысканий: "Искусство Азербайджана", "Азербайджанские миниатюры", "История азербайджанского драматического театра", "Градостроительство и архитектура Азербайджана XIX - начала XX века", "Музы-

кальная наука Азербайджана", "Искусствоведение Азербайджана. XX век", "Искусство Азербайджана в XIX - начале XX века", многотомник "Антология азербайджанской народной музыки", "История и этапы развития профессионального театра в Азербайджане", "Дизайн и информация", "Искусство Азербайджана в музеях мира" и многие, многие другие. Все эти издания играют непосредственную роль в рассматриваемом нами процессе, так как, будучи результатом научных исследований в сфере культуры и искусства, они служат и в качестве учебных пособий и применяются в образовательном процессе.

Следует особо отметить деятельность международного научного журнала "Проблемы искусства и культуры", история зарождения которого берёт начало ещё с 1979 года. Сегодня журнал, в котором публикуются статьи отечественных и зарубежных авторов на трёх языках, входит в ряд наукометрических баз, представляя отечественную науку в международном научном пространстве.

Отдельно необходимо рассказать о проводимых Институтом архитектуры и искусства НАНА республиканских и международных конференциях, конгрессах, симпозиумах, семинарах. Обилие тем, которым посвящаются эти мероприятия, разнообразие представляемых докладов, сопровождающие их музыкальные композиции и красочные презентации - всё это настолько завораживает человека, что появляется непреодолимое желание, чтобы сие действо продолжалось как можно дольше.

И, поздравляя руководство и весь коллектив научного учреждения с юбилеем, хотим пожелать дальнейших свершений и неиссякаемой энергии в столь стратегически важном для республики деле - исследовании вопросов, связанных с культурой и искусством, и пропаганде культурного наследия Азербайджана в мире! ●

Назмин ДЖАФАРОВА,
доктор философии по искусствоведению

AKADEMİYA MARŞI

Alimlərin məbədi,
Böyük elm məktəbi.
Tarixə işıq salıb,
Xalqı etdi əbədi -
Akademiya!

Nəqərat

Həyatı düşün, yoxla,
Elmi ucada saxla.
Dirçəliş elmdədir
Elmi, işıq haqla!
Akademiya!

Nəbzində zaman vurur,
Xalqına milli qürur.
Ölkədən qüvvət alıb,
Yeni bir dövrən qurur -
Akademiya!

Nəqərat

Dünya dəyişir daha,
İrəli bax, sabaha!
Hər bir iş elmdədir,
Elmlə get qabağa!
Akademiya!

16 sentyabr 2014-cü il

P.S. Bəstəkar Vaqif Gərayzadənin akademik İsa Həbibbəylinin sözlərinə yazdığı "Akademiya Marşı" ilk dəfə 10 noyabr 2014-cü ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında keçirilmiş "Bakı Elm Festivalı-2014" tədbirinin açılış mərasimində səsləndirilmişdir. "Akademiya Marşı"nın ifaçısı Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrının solisti Fərid Əliyev olmuşdur.

"Akademiya marşı" - 2016-cı ildə Azərbaycan Milli Konservatoriyasının xor kollektivi tərəfindən ifa olunmuşdur.

İbrahim YUSİFOĞLU

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat
İstitutunun əməkdaşı

Ad günüün mübarək, Akademiya!

Azərbaycan eli qədim, uludu,
Bəxş edib cahana çox dahiləri.
Böyük Türk elminin parlaq qoludu
Xaqan Xaqanidən ta üzü bəri.

Bu elm yüksəldi, elə boy atdı,
Yayıldı sədası ulduza, Aya.
Böyük kəşflərinə dünya qol atdı,
Məbədtək tanınır Akademiya!

Uzaq ulduzların sorağındadı,
İzləyir, kəşf edir kəhkəşanları.
Yeni tapıntılar marağındadı,
Möcüzə yaradır ötən anları.

Quruda, dənizdə "Qara qızıl"ın
Yerləri, sirləri kəşf olunubdu.
Qarşısı alınıb qorxunc anların,
Dünya təhlükədən çox qorunubdu.

Qoynunda çalışan elm adamları
Min zəhmət çəkiblər, bəhrəsi çoxdu.
Yusif Məmmədəliyev kimi dahinin
Elmi kəşflərinin əvəzi yoxdu.

Nizami dühası, Məhsəti şeiri
Əbədiyyət tapdı öz obasında.
Füzuli qüdrəti, sənətdə yeri
Ucaldı Tanrıya söz libasında.

Ucalır vüqarla neçə abidə,
Rəngini soldurmur qarlar, yağışlar.
Parisi, Londonu salıb heyvətə
Memar Əcəmidən qalan naxışlar.

Hər işi dünyəvi, bəşəri işdi,
Müstəqil çağından yoxdu dər-dəri.
Xalqımız bu qədər fəxr etməmişdi,
Kosmik fəzalarda süzür peykləri.

Tükənməz qayğısı Ulu Öndərin
Çatdı imdadına çətin anında.
Tapdı dəyərini möhtəşəm, dərin,
Qalib Prezidentin Sərəncamında!

Sevinc içindədir elm mərkəzi,
Saçdıqca bərq vurur, nur dolu ziya.
Fəxrlə, qürurla deyirik ki, biz:
Ad günüün mübarək, Akademiya!

Azərbaycan elminin qızıl xəzinəsi

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının uzunömürlüləri

AMEA-nın həqiqi üzvləri				
Sıra №	Soyadı, adı, atasının adı	Təvəllüdü	İxtisası	İş yeri, tutduğu vəzifə
1.	Ömər Həsən oğlu Eldarov	21.12.1927 (98 yaş)	heykəltəraş	-
2.	Seyfəddin Vəli oğlu Əliyev	30.05.1930 (95 yaş)	biol.e.d.	Təqaüdçü
3.	Məmməd Əhəd oğlu Salmanov	12.01.1932 (93 yaş)	biol.e.d., prof.	Elm və Təhsil Nazirliyinin Mikrobiologiya İnstitutunun baş elmi işçi
4.	Arif Mir Cəlal oğlu Paşayev	15.02.1934 (91 yaş)	fiz.-riy.e.d., prof.	Milli Aviasiya Akademiyasının rektoru
5.	Akif Ağə Mehdi oğlu Əlizadə	25.02.1934 (91 yaş)	geol.-min. e.d., prof.	Elm və Təhsil Nazirliyinin Geologiya və Geofizika İnstitutunun baş direktoru
6.	Telman Abbas oğlu Əliyev	02.05.1935 (90 yaş)	texnika e.d., prof.	AMEA-nın müşaviri; Elm və Təhsil Nazirliyinin İdarəetmə Sistemləri İnstitutunun baş elmi işçisi
7.	Məhərrəm Pirverdi oğlu Babayev	13.01.1937 (88 yaş)	kənd təs.e.d.	Elm və Təhsil Nazirliyinin Torpaqşünaslıq və Aqrokimya İnstitutunun laboratoriya müdiri
8.	Pərviz Ziya oğlu Məmmədov	12.01.1937 (88 yaş)	geol.-min. e.d., prof.	Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasının kafedra müdiri
9.	Zemfira Yusif qızı Səfərova	10.06.1937 (88 yaş)	sənətsünaslıq e.d.	AMEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun şöbə müdiri
10.	Vasif Məmmədəğa oğlu Babazadə	02.09.1938 (87 yaş)	geol.-min. e.d., prof.	Bakı Dövlət Universitetinin kafedra müdiri
11.	Ramiz Ənvər oğlu Mehdiyev	17.04.1938 (87 yaş)	fəls.e.d., prof.	-
12.	Əjdər Əkbər oğlu Məcidov	06.03.1938 (87 yaş)	kimya e.d.	Elm və Təhsil Nazirliyinin Akademik Murtuza Nağıyev adına Kataliz və Qeyri-üzvi Kimya İnstitutunun şöbə müdiri
13.	Təyyar Cümşüd oğlu Cəfərov	18.07.1939 (86 yaş)	fiz.-riy.e.d., prof.	Elm və Təhsil Nazirliyinin Fizika İnstitutunun laboratoriya rəhbəri
14.	Ramiz Həsənqulu oğlu Rizayev	02.11.1939 (86 yaş)	kimya e.d., prof.	Elm və Təhsil Nazirliyinin Akademik Murtuza Nağıyev adına Kataliz və Qeyri-Üzvi Kimya İnstitutunun baş elmi işçi
15.	Vaqif Məcid oğlu Fərzəliyev	19.12.1939 (86 yaş)	kimya e.d., prof.	Elm və Təhsil Nazirliyinin Akademik Əli Quliyev adına Aşqarlar Kimyası İnstitutunun baş direktoru
16.	Ağadadaş Mahmud oğlu Əliyev	16.10.1940 (85 yaş)	texnika e.d., prof.	Elm və Təhsil Nazirliyinin Akademik Murtuza Nağıyev adına Kataliz və Qeyri-Üzvi Kimya İnstitutunun şöbə müdiri
17.	Cavad Şahvələd oğlu Abidinov	05.01.1940 (85 yaş)	fiz.-riy.e.d., prof.	Elm və Təhsil Nazirliyinin Fizika İnstitutunun laboratoriya rəhbəri
18.	Ziyad Əliabbas oğlu Səmədzadə	25.06.1940 (85 yaş)	iqt.e.d., prof.	AR Milli Məclisinin deputatı
19.	Nailə Məmmədli qızı Vəlixanlı	25.12.1940 (85 yaş)	tarix e.d.	Mədəniyyət Nazirliyinin Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin baş direktoru
20.	Tofiq Murtuza oğlu Nağıyev	04.03.1941 (84 yaş)	kimya e.d., prof.	AMEA-nın vitse prezidenti; "Azərbaycan Milli Ensiklopediyası" Elmi Mərkəzinin direktoru
21.	Əkpər Əkpər oğlu Feyzullayev	02.11.1945 (80 yaş)	geologiya-mineralogiya e.d., prof.	Elm və Təhsil Nazirliyinin Geologiya və Geofizika İnstitutunun şöbə müdiri

AMEA-nın müxbir üzvləri				
Sıra № -si	Soyadı, adı, atasının adı	Təvəllüdü	İxtisası	İş yeri, tutduğu vəzifə
1.	Məsumə Fazil qızı Məlikova	22.11.1929(96 yaş)	hüquq e.d., prof.	Bakı Dövlət Universiteti, Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi və tarixi kafedrasının müdiri
2.	Mustafa Səttar oğlu Salahov	29.08.1931(94 yaş)	kimya e.d., prof.	Təqaüddü
3.	Rəfiq Yunisəli oğlu Qasımov	26.06.1931(94 yaş)	biol.e.d., prof.	Təqaüddü
4.	Təhsin Mütəllib oğlu Mütəllibov	18.01.1932 (93 yaş)	filol.e.d., prof.	Bakı Dövlət Universitetinin Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi kafedrasının professoru
5.	Ramiz Seyfulla oğlu Qurbanov	30.08.1934(91 yaş)	texnika e.d., prof.	Neftin, qazın geotexnoloji problemləri və kimya ETİ-nin baş elmi işçisi
6.	Bağır Əli oğlu Bağirov	12.08.1936 (89 yaş)	geol.-min. e.d., prof.	Elm və Təhsil Nazirliyinin Neft və Qaz İnstitutunun şöbə müdiri
7.	Qərib İsaq oğlu Cəlalov	28.11.1937 (88 yaş)	texnika e.d., prof.	Elm və Təhsil Nazirliyinin Neft və Qaz İnstitutunun şöbə müdiri
8.	Südeif Bəşir oğlu İmamverdiyev	02.07.1938(87 yaş)	tibb e.d., prof.	Azərbaycan Tibb Universitetinin Urologiya kafedrasının müdiri
9.	Əli Xudu oğlu Nuriyev	26.06.1939(86 yaş)	iq.e.d.	AR Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Regional iqtisadi və sosial araşdırmalar İnstitutunun direktoru
10	Rauf Rüstəm oğlu Hüseynov	04.03.1940(85 yaş)	fiz.-riy.e.d.	Elm və Təhsil Nazirliyinin Fizika İnstitutunun laboratoriya rəhbəri
11	Şahbaz Musa oğlu Muradov	10.08.1940(85 yaş)	iqtisad e.d., prof.	Elm və Təhsil Nazirliyinin İqtisadiyyat İnstitutunun şöbə müdiri
12	Nüşabə Həmid qızı Araslı	25.03.1941 (84 yaş)	filologiya elmləri doktoru, professor	Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Nizamişünaslıq şöbəsinin müdiri
13	Qorxmaz Cahangir oğlu İmanov	17.04.1941(84 yaş)	iqtisad e.d.	Elm və Təhsil Nazirliyinin İdarəetmə Sistemləri İnstitutunun laboratoriya müdiri
14	Maqsud Rüstəm oğlu Qurbanov	09.05.1941 (84 yaş)	biol.e.d.	Elm və Təhsil Nazirliyinin Botanika İnstitutunun baş elmi işçisi
15	Yaqub Cavad oğlu Məmmədov	03.03.1941(84 yaş)	tibb e.d., prof.	Azərbaycan Tibb Universitetinin kafedra müdiri
16	Cəfər Əli oğlu Qiyasi	24.03.1942(83 yaş)	memarlıq e.d.	-
17	Vaqif Seyfəddin oğlu Novruzov	01.07.1943(82 yaş)	biol.e.d.	Gəncə Dövlət Universitetinin kafedra müdiri
18	Valeh Cabbar oğlu Cəfərov	02.11.1943(82 yaş)	kimya. e.d, baş e.i.	Elm və Təhsil Nazirliyinin Polimer Materiallar İnstitutunun laboratoriya müdiri

AMEA əməkdaşları						
Sıra №	Adı, atasının adı, soyadı	Doğulduğu gün, ay, il	Elmi dərəcəsi	Elmi adı və elmi rütbəsi	İşlədiyi yer və vəzifəsi	Stajı
1.	Adil Abas-Əli oğlu Əliyev	01.01.1930 (95 yaş)	geol.-min.ü.elmlər doktoru	professor	Respublika Seysmoloji Xidmət Mərkəzinin "Zəlzələlərin tədqiqatı" bürosunun aparıcı elmi işçisi	15.01.1993
2.	Çingiz Sadiq oğlu Sasani	30.06.1931 (94 yaş)	Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru	-	Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun aparıcı elmi işçisi	1964
3.	Qəzənfər Məmməd oğlu Paşayev	27.08.1937 (88 yaş)	filologiya elmləri doktoru	professor	Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı və yazılı abidələr şöbəsinin baş elmi işçisi	15.09.2003
4.	Rəhman Ağahüseyn oğlu Bədəlov	28.05.1937 (88 yaş)	filologiya elmləri doktoru	professor	Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun baş elmi işçisi	23.04.1990
5.	Kamilə Abdulla qızı Vəliyeva	09.01.1940 (85 yaş)	filologiya elmləri doktoru	dosent	Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun Kompüter diliçiliyi şöbəsinin baş elmi işçisi	19.12.1964
6.	Kamandar Kazım oğlu Şərifov	20.01.1940 (85 yaş)	filologiya elmləri doktoru	professor	Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun Ərəbdilli əlyazmaların tədqiqi şöbəsinin müdiri	01.01.1971
7.	İmamverdi Yavər oğlu Həmidov	01.01.1941 (84 yaş)	filologiya elmləri doktoru	professor	Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Ortaq başlanğıc və intibah dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı şöbəsinin müdiri	02.01.1990
8.	Lyüdmila Hacıbaba qızı Səmədova	01.04.1942 (83 yaş)	filologiya elmləri doktoru	dosent	Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Dünya ədəbiyyatı və komparativistika şöbəsi baş elmi işçisi	13.11.1970
9.	Sevil Hacı qızı Mehdiyeva	01.09.1942 (83 yaş)	filologiya elmləri doktoru	professor	Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun Azərbaycan dilinin tarixi şöbəsi, baş elmi işçi	20.11.1996
10.	Tahirə Dadaş qızı Həsənzadə	08.01.1942 (83 yaş)	tarix elmləri doktoru	dosent	Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun Çap kitablarının tədqiqi şöbəsinin baş elm işçisi	05.02.1969
11.	Kübra Muxtar qızı Əliyeva	04.08.1944 (81 yaş)	sənətsünaslıq doktoru	professor	Arxeologiya və Antropologiya İnstitutunun İslam dövrü arxeologiyası şöbəsinin baş elmi işçisi	1967

P.S. Milli Elmlər Akademiyasında 78 yaş əməkdaşların orta yaş həddini təşkil edir.

Təqdim etdi: Aynur MAHMUD
AMEA Rəyasət Heyəti aparatının İnsan resursları şöbəsinin müdiri, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

BƏLƏDÇİ

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının

80 illiyinin qeyd edilməsi haqqında

<i>Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı</i>	3
AMEA-nın təsisçiləri.....	5
İsa Həbibbəyli - Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası İnkişaf mərhələləri və müasir dövr.....	6
Ruslan Kərimov - Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası bu gün yeniləşmə və islahatlar dövrünü yaşayır (<i>Akademik Akif Əlizadə ilə müsahibə</i>).....	18
Nəzmin Cəfərova - Akademik Ömər Eldarov: "Düşünürəm ki, ilk öncə söz yox, incəsənət yaranıb!" (<i>Akademik Ömər Eldarov ilə müsahibə</i>)	28
Галия Алиева - Инновациям нужна поддержка (<i>Интервью с академиком Асафом Гаджиевым</i>).....	37
Aqil Məhərrəmov - Ümummilli Liderin Sovet Azərbaycanına rəhbərlik etdiyi illər Milli Elmlər Akademiyasının intibah dövrüdür (<i>Akademik Əli Abbasov ilə müsahibə</i>).....	42
Sərvan Kərimov - Şanlı ənənələr şərəflə davam edir (<i>AMEA-nın müxbir üzvü Misir Mərdanov ilə müsahibə</i>)	49
Назмин Джафарова - Фирангиз Ализаде: "В то время как европейцы эксплуатировали Алжир и вывозили полезные ископаемые страны, азербайджанский композитор Рауф Гаджиев внедрял там европейскую музыкальную систему" (<i>Интервью с членом-корреспондентом НАНА Фирангиз Ализаде</i>).....	56
İsmayıl Hacıyev - Naxçıvanda elmin baş qərargahı	65
Fuad Əliyev - Azərbaycanın qərb bölgəsinin akademiyası	71
Yusif Şükürlü - 80 yaşlı elm ocağının 50 yaşlı övladı	77
Mehman Əliyev - Azərbaycan elminin regionda tərəqqisi: Lənkəran Regional Elmi Mərkəzi 20 ildə	81
Nəzmin Cəfərova - AMEA ilə bağlı materiallar Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin kolleksiyalarında	86
Rayihə Əmənzadə - İsmailiyyə binasının memarlıq özəllikləri	90
Rizvan Qarabağlı - Elmi-mədəni sərvətimiz - Akademiya şəhərciyi	92
Назмин Джафарова - Интеграция науки, образования и культуры.....	94
Akademiya Marşı.....	96
İbrahim Yusifoğlu - Ad günün mübarək, Akademiya! (Şeir).....	98
Azərbaycan elminin qızıl xəzinəsi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının uzunömürlüləri.....	100

Redaksiyaya göndərilən məqalələrə dair tələblər

1. Məqalələr redaksiyaya həm kağız, həm də elektron formada təqdim olunmalıdır;
2. Məqalələrin əvvəlində müəlliflərin soyadı, adı, atasının adı, elmi dərəcəsi, elmi rütbəsi, iş yeri, vəzifəsi, telefon nömrəsi, elektron ünvanı göstərilməlidir;
3. Material və ona aid şəkillər (şəkillər ayrıca fayl olaraq, böyük ölçüdə) redaksiyanın elektron ünvanına göndərilməli, yaxud da disk və ya yaddaş kartı ilə təqdim edilməlidir;
4. Məqalələr elmi-populyar janrda, Azərbaycan, rus və ingilis dillərindən birində təqdim olunmalıdır;
5. Məqalələr Microsoft Word mətn redaktorunda A4 formatında, TimesNew Roman şrifti ilə 14 pt ölçüdə, 1.5 intervalda işlənilməli, həcmi 4 səhifədən artıq olmamalıdır (məqaləyə aid şəkillər və müəllifin şəkli əlavə edilməlidir);
6. Təqdim olunmuş materiallarda səhifələr, cədvəl və şəkillər nömrələnməlidir;
7. Ədəbiyyat siyahısı verildikdə hər bir istinad olunan mənbənin adı tərcümə olunmadan, məqalədə istifadə olunma ardıcılığına uyğun olaraq nömrələnməlidir;
8. Məqalələrdə göstərilən məlumat və faktlara görə redaksiya məsuliyyət daşımır;
9. Redaksiyaya daxil olan məqalələr rəyə təqdim edilir və müsbət rəy almış yazılar çapa tövsiyə olunur. Əlyazmalar geri qaytarılmır.

Ünvan: AZ 1073, Bakı şəhəri, Hüseyn Cavid prospekti, 115

"Elm və həyat" jurnalının redaksiyası

Tel: (+ 994 12) 538-71-33; 050-353-05-21

E-mail: elm.heyat.jurnal@gmail.com

Çapa imzalanmışdır: 19 mart 2025-ci il

Tiraj: 300

Jurnal "Elm" nəşriyyatında çap olunmuşdur.